

Dienasgrāmata

Quod sentimus loquamur,
quod loquimur sentiamus!

VEcordia

Izvilums L-LAIKI3

Atvērts: 2007.04.14 21:56
Slēgts: 2008.08.06 14:57
Versija: 2016.12.02 15:58

ISBN 9984-9395-5-3

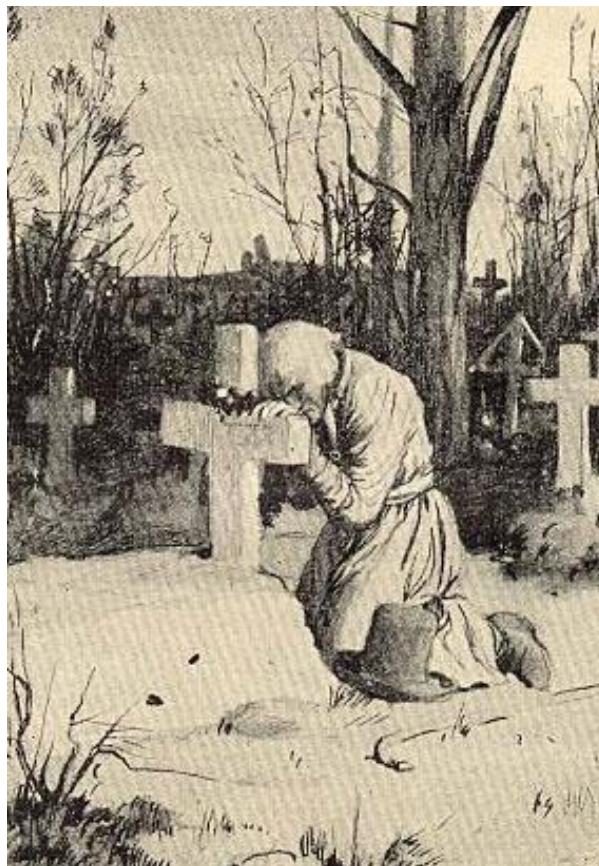
Dienasgrāmata «VECORDIA»

© Valdis Egle, 2016

ISBN 9984-688-03-8

Brāļi Kaudzītes. «Mērnieku laiki»

© public domain

Oļiņš pie Lienas kapa

Reinis un Matīss Kaudzītes

Mērnieku Laiki III

Ar Valda Egles komentāriem

Impositum

Grīziņkalns 2016

Talis hominis fuit oratio,
qualis vita

Nu sveiki, draugi, kas šeit kopā esam,
Ko mīlestība vienoja;
Mēs mīļai tēvijai šās dziesmas nesam
Un garam, kas mūs biedroja.
Mūs visus silda jau mīlestības stars,
Kas mīļo tēviju, tam latvju gars!
Mēs mostamies uz jaunu jauku dzīvi,
Mūs modināja laika gars;
Brīvība mūsu karogam par zīmi,
Un taisnība' s kausam pilnīgs svars.
Lai brīvība' zaļo, lai taisnība spīd,
Uz to lai dzenamies, latvji, ik brīd'!
Lai brīvība zaļo, lai taisnība spīd,
Uz to lai dzenamies, latvji, ik brīd! ¹

Jēkabs Pilsātnieks – 1872 ²

MĒRNĪKU LAIKI

(Pirmā daļa atrodas {[L-LAIKI1](#)})

(Otrā daļa atrodas {[L-LAIKI2](#)})

Trešā daļa

I. [Lienas ārprāts]

Vasarsvētki, Vasarsvētki! Cik jauki ir Vasarsvētki ikkatrai sirdij, kurai atrodas ja vairs ne visi, tad jel daži dzīvības ziedi vēl pumpuros! Ikkatrai sirdij, kurai nav vajadzīgs vēl par dzīves ziedu tukšumu un viltību vai dusmoties, vai smieties un uzskatīt visas dienas gadā par vienādām; ikkatrai sirdij, kuru pilda vēl kāda salda, neizskaidrojama gaidīšana, kurai stāv cieši vienā pusē smiekli, otrā raudas, bet abi gandrīz ar vienādi jūtu cēloni. Ap Vasarsvētkiem ir vēl allaž visa vasara, kura tad patlaban tikko iesākusies, priekšā ar saviem jaukiem un priekiem, tāpat kā jaunībā patlaban pamodusies sirds dzīvība ar visām savām laimību cerībām. Vasarsvētku meijas un jaunie zaļumi ir tikpat mīļi kā pirmie dzīvības prieki pēc pavadītas bērnības, kura paiet allaž bez īstas apzināšanās it kā agrais pavasaris dažādās laika grozībās. Vasarsvētki un jaunība, cik ļoti līdzīgi tie būtu, ja vien nerastos viņu starpā kāda pazīstama un liela starpība, kuru iedomājot saceļas sēras jaunā un vecā sirdī – sēras par to, ka jaunība nenāk vis kā Vasarsvētki ik gadus, bet tik vienreiz par visu dzīvību, jeb ka visa dzīvība ir tik viens pats gads ar savu pavasari, vasaru, rudeni un ziemu!

Vasarsvētki bij atnākuši visā savā pilnīgā jaukumā un tādi, kādus viņus mēdz allaž gaidīt un kādiem viņiem pēc sava vārda nozīmes vajadzētu allaž būt: ar skaidru, siltu un jauku laiku, kurš bij dabu jau pilnīgi uzmodinājis, tērpdamus mežus un pļavas jaunā zaļumā un dodams putniem jaunu līksmību pie dziedāšanas. Laukā, klajā laukā bij tagad tik mīļīgi, tik patīkami, ka pats pēdīgais nabagais vārgulis, kurš

¹ Šis dzejolis bija «Mērnīku Laiku» III daļas epigrāfs Niveādas izdevumā.

² Vēl viena no tām dzejām, kuras brāļi Kaudzītes parodēja Pietuka Krustiņa «Augstajā dziesmā». Jēkabs Pilsātnieks bija skolotājs, tāpat kā Kaudzītes, un kādu laiku Vecpiebalgas draudzes skolā strādāja kopā ar Reini; visi viņi bija «Ķirpa literāro vakaru» dalībnieki un labi pazina viens otru. Laikā, kad tapa «Mērnīku Laiki», gan Auseklis, gan Pilsātnieks bija dzīvi, bet abi nomira tajā gadā, kad «Mērnīku Laikus» publicēja (1879.gadā) – V.E.

vien tik vēl sajuta dzīvību savos kaulos, nevarēja vairs rimt istabā, bet vilkās laukā baudīt skaidro, mīlīgo pavasara gaismu un atdzīvinošo pavasara siltumu.

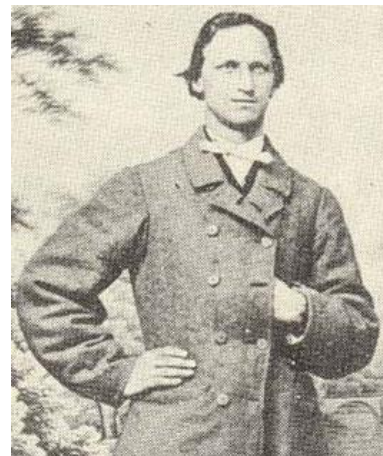
Jau svētais rīta klusums vien pirmajā svētku dienā liecināja, ka nav gaidāma darba diena un arī ne tik vien ierasta svētdiena, kura nāk ikkatru nedēļu reiz, bet gan kāda lielāka diena un varbūt vairāk nekā viena, jo, vienkāršām svētdienām nākot, nav redzamas meijas ap vārtiem, durvīm un istabās, nedz arī pagalmi tik tīri, logi, krēsli, soli, kā arī visas istabas lietas īpaši tik spodras, tik glīši sakārtotas un nevajadzīgās noliktas pie malas. Vienas pašas svētdienas jeb svētku dienas dēļ nemēdz visu darba rīku ap saimniecības ēkām tik cieši nokopt, un vienas pašas atnākušas brīvdienas dēļ nestāv no pašu strādnieku vaigiem darba rūpes tik atstatu.

Ganāmus pulkus šai rītā aizvadīja lielās meitas vai arī jo vairāk vecāki sievieši meitu vietā, ja tām bij kritusi uz šo dienu ganu svētdiena, – šādās gadskārtas dienās viņas mēdz dabūt sevīm kādas ganu vietnieces, lai pašas var tikt uz Dieva namu un pēc tam iet varbūt kaut kur viesos. Mazās ganu meitas un ganu zēni palika guļot atkal pēc veselas nedēļas saldā un dziļā miegā, jo darba dienās viņiem bij jāceļas ik rītus ar saules lēkšanu un jābrien basām kājiņām aukstā rīta rasā. Likās, ka arī viņi guļ šorīt ciešāk un drošāk nekā vienkāršu svētdienu rītos, jo apguldamies viņi gan zināja, ka varēs gulēt vairāk nekā vienu rītu un dzīvot savā vaļā vairāk nekā vienu dienu. Arī pieaugušie strādnieki, atskaitot gandrīz tik ganu meitas un saimnieces, kurām bij jāceļas uz govtiņu izslaukšanu un izvadīšanu, gulēja šorīt bez raizēm un rūpēm – it kā par atlīdzinājumu jeb izlīdzinājumu tam, ka citiem rītiem vajadzēja būt jau priekš saules tīrumā vai plāvā.

Jo augstāk kāpa saule, jo siltāks metās gaiss, jo radās arī pamazām vairāk dzīvības visās sētās, bet tanīs arvienu agrāk, kuras no Dieva nama atstatāk, jo tādu sētu ļaudīm arvienu agrāk un agrāk jāiziet un jāizbrauc, lai var tikt laikā un ar tuviniekiem reizē Dieva namā. Šur un tur varēja sākt redzēt jau pa vienam baznīcēnam ejam: tie bij veci nespējnieki, kuri, savu vājumu un neveiksmi zinādami, iziet agrāk, jo spēka ļaudis ir tad paiet vēl viņiem pēc uz beidzamo galu garām. Drīz atskanēja arī jauki un skaidri tālu uz visām pusēm Dieva nama zvans, un ceļi aiz baznīcēniem metās arvienu raibāki un raibāki, līdz pēdīgi tecēja no visām pusēm kā upes Dieva namā, šinī draudzes sirdī, iekšā. Zvans skanēja uz otru lāgu, un ceļi metās no baznīcēniem arvienu, jo atstatāk, jo tukšāki, līdz pēdīgi pie trešās zvanīšanas redzēja vairs tikai ap pašu Dieva namu ļaudis it kā ar steigšanos kopā dodamies un pulcējamies, lai varētu dabūt vietas jel kur piestāties un būt klāt pie Dieva vārdu iesākšanas. Pēc tam palika atkal visi ceļi tikpat tukši un klusi kā papriekšu un arī citur visur valdīja klusums, tikpat sētās, kā laukā, bet no Dieva nama pa vaļējiem logiem atskanēja drīz līdz ar

Brāļi Kaudzītes. (Laiks nav norādīts, bet varētu būt drīz pēc Grāmatas iznākšanas). Matīss ar vesti, pulksteņa ķēdi un brillēm izskatās kā veiksmīgs sabiedriska darbinieks (un tāds arī ir: skolas vadītājs; tagad teiktu – direktors, sadarbojas ar Rīgas biedrībām un avīzēm). Reinis izskatās daudz pieticīgāks, noslēgtāks, ieņem tikai jaunākā brāļa palīga vietu (un pat sēž zemāk par viņu)... Bet īstenībā viss notiek pilnīgā saskaņā ar psiholoģijas likumiem: tieši no Reiņa ģeniālās galvas nāk visas tās idejas, kas padara abu brāļu kopīgo darbu nemirstīgu...

Reinis Kaudzīte jaunībā
Klasisks šizoīds

valdīja klusums, tikpat sētās, kā laukā, bet no Dieva nama pa vaļējiem logiem atskanēja drīz līdz ar

ērģeļu skaņām tā dziesma: «Tu gars no Dieva, svētais Dievs» etc. un bij dzirdama ne tikvien paša Dieva nama tuvumā, bet arī labi atstatu, it kā no šmīkstošiem svētā gara spārniem iznēsāta un izplatīta slava zilganās debesu augstībās.

Pie kāda ciemata piekalniņā, no kurienes bij redzams skaidri ne tikvien lielceļš, bet arī Dieva nams, sēdēja pieminētā pirmā Vasarsvētku dienā jau no paša rīta, kad baznīcēni sāka taisīties un iet pa ceļu, kāda sieviška, uz rokas atspiedusies, nekustēdama kā tēls un stīvi skatīdamās uz lielceļu ejošos baznīcēnos, kā arī uz Dieva namu.

Kad rīts bij jau sen pagājis, baznīcā pirmā dziesma noskanējusi un iesācies klusais, siltais dienas vidus, tad gāja no pirtiņas, kura stāvēja palejā, kāda cita sieviška augšup ar bērniņu uz rokas. Pie sēdētājas piegājusi, viņa runāja: «Ko te, Lienī, sēdi, tūtodama kā balodis visu rītu? Nāc nu jel uz māju. Raugi, cik spīrgta ir meita, izgulējusies. Acis skaidras kā zvaigznes». To sacīdama, viņa paauglēja uz rokām bērniņu, kurš bij ļoti sīciņš varbūt vēl tik dažas nedēļas vecs, un viņas vārdi skanēja ļoti mīlinoši.

Sēdētāja pacēla lēnām acis uz augšu, un – vai! – kas gan viņu pazītu vairs par Lienu, ja Annūža pienākdama nebūtu saukusi pie vārda? Viņā nebij gandrīz ne ēnas no priekšējās Lienas: bāla, izdēdējusi un no bēdām salauzta, kaut gan tagad tās nebij pie viņas vairs nomanāmas. Viņa bij it kā kara lauks dažas dienas pēc kaujas, kurš gan rāda vēl, ko ir panesis virs sevis, bet nemantojis vairāk kā tik kritušo karavīru asinis un pēdīgi viņus pašus savā klēpī. Lienas sejs bij tagad gluži vienaldzīgs un acis īpašas nesamanības pilnas. Tanīs nekvēloja arī nekāda pastāvīga mātes mīlestība un laimība. Arī šoreiz viņa paskatījās uz Annūžu it kā aiz gara laika un neatbildēja nekā, bet palika tāpat sēdot.

Annūža vēl pastāvējās turpat kādu brītiņu, ar bērniņu mīlinādamās, tad, atpakaļ iedama, sacīja vēl uz Lienu: «Nāc, nāc drīz, jo mēs jau abas gaidām labi ilgi. Pati arī tu šorīt neesi vēl nekā ēdusi». Bet ir uz šiem vārdiem Liena neatteica nekā un ļāva Annūžai aiziet bez nekādas atbildes.

Lienas daba bij sākusi pārgrozīties tūlī drīz pēc tam, kad Oļiņiete viņu izraidīja no savas mājas, jo tad viņa sajūtās un apzinājās plašā pasaulē bez nekāda patvara un atspaida. Viņa gāja vien it kā bez īstas atjēgas arvienu tālāk, Kaspara meklēdama, un nostaigāja tā garus ceļus visapkārt pašā nejaukāka gada laikā, līdz pēdīgi pēc daudz trūkumiem un grūtumiem nonāca atpakaļ savā jūrmalas būdiņā. Bet tās tukšums, aukstums un pamestā būšana satrieca viņas sirdi jo vairāk. Tenis, pēc tam kad Annūža bij aizgājusi, nevarēja arī viens ilgi mājā palikt, jo tikpat sirds viņam nedeķa miera, kā arī trūkums sāka spiest no mājas ārā tādēļ, ka viņiem gandrīz uz naudas vien vajadzēja dzīvot, bet vienīgais pelnītājs Kaspars pazuda ar visu savu mazo peļņas krājumiņu, kuru bij uz priekšu ietaupījis. Pelnītāja atpakaļ gaidīdami, mājnieki iedzīvoja pamazām mazus parādus, un pēdīgi Tenim vajadzēja atdot par tiem

kaimiņiem vienīgo govtiņu. Citas mājas lietišas, kuras, zināms, nevarēja būt nekādā lielā vērtībā, stāvēja turpat pamestā, bēdīgā būdīnā. Kur pats Tenis palicis, par to zināja kaimiņi tik to, ka viņš solījies arī iet uz vecu pusi pēc dēla kļaušināt.

Var domāt, kā Lienai bij ap sirdi, atrodot savu jau pa daļai iemīlēto mājiņu šādā būšanā – to mājiņu, kurā bij iesākusi savu tagadējo nelaimīgo dzīves kārtu, kurā pati viņas pirmā laimība bij arvienu dziļa rūgtuma pilna, jo, kaut gan viņa savu slepeno aiziešanu no Oļiņiem un iedošanos pret viņu prātu šai dzīves kārtā ar šo vīru varēja aizbildināt, tad tomēr kādas sāpīgas graizes sirdī nebij nekad apklusināmas. Un nu arī šī dzīvīte bij īsā laikā negaidītā un neizprotamā kārtā iznīkusi pagalam, tā ka Lienai šē svešumā vienai nebij vairs nekādas palikšanas. Nākdama viņa cerēja atrast tur vismazāk jel tos pašus savējos, kurus aiziedama atstāja, – Teni ar Annužu; cerēja arī vēl kaut gan ne visai droši, ka varbūt Kaspars arī būs ieradies mājā. Bet visas šās cerības, drošās un nedrošās, sašķīda vienā pašā acumirkļī kā ziepju burbuļi. Nu Liena atradās pilnīgi posta ziņā, nelaimes gādāšanā un nabadzības paspārnē. Kaut gan bij ļoti nogurusi un novārgusi, kādēļ palika turpat pie kaimiņiem pa nakti, tad tomēr miegs viņai nenāca ne acu galā. Tik pret pašu rītu drusku atšaudās, caur ko asaras arī bij piestājušās un viņu ceļi uz vaigiem nožuvuši, bet, ka Liena to nakti ļoti daudz asaru izlējusi, to liecināja saimniece, kura rītā, šo guļošo aplūkodama, atradusi vēl pagalvi pie vaigiem mitru.

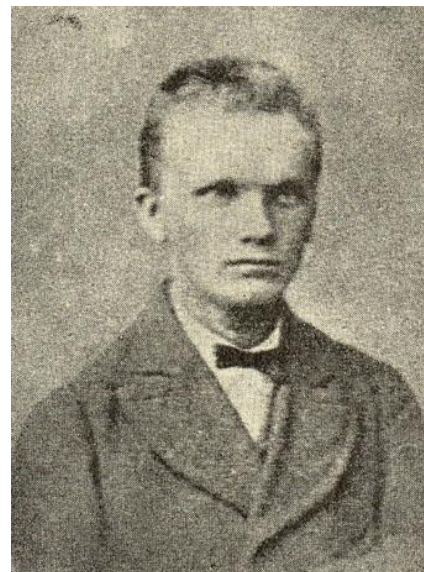
Rītā Liena, kaut gan nekāda liela spirtuma un iestiprināšanas nepanākusi, taisījās tūlī uz Slātavu atpakaļ, cerēdama atrast tur jel Annužu, kura, kā viegli saprotams, bij gājusi turp laikam viņas meklēt. No laipnās saimnieces vēl drusku ar pārtiku apgādāta, Liena uzņēma atkal – spēdama vai nespēdama – tāļu ceļu pa slapdraņķi un izmirkušiem lielceļiem otrreiz uz Slātavu, kuru aizsniedza gan pēc dažām dienām, bet tik vien ar pašiem pēdējiem spēkiem, jo daudz netrūka, kad vairs nespētu tikt pie Annužas iekšā, bet būtu jāpaliek ārpus sliekšņa.

Liena, ar to pašu gēbumu kā kritusi, tā palika ilgu laiku grūtā karstuma gulā, un pēdīgi, kad no tās izveseļojās, tad bij viņas daba pavisam pārvērtusies un kļuvusi tāda kā tagad: vienaldzīga, gandrīz arī neatmanīga, nopietna un klusa. Nedz viņa vairs bēdājās, nedz arī par savām bēdām runāja, bet sēdēja vien veselām stundām, it kā kaut ko domādama, un tomēr domāt nekā nedomāja. Izlikās, ka brīžam viņa arī nekā nedzirdēja, caur ko darīja Annužai, kura to kopa ar neizsakāmu mīlestību un nodošanos, nereti īstas bēdas un neizprašanu, kad, izrunājusies vai kaut ko vajadzīgu jautājusi, nedabūja no viņas nekādas atbildes, ne vērības. Jo klusāk viņa izturējās vēl pret citiem cilvēkiem, ja kādam gadījās to sastapt un iesākt runāt, no kā viņa arī stipri vairījās.

Annuža turpretī caur gādāšanu un rūpēm, itin kā par brīnumu, bij izveseļojusies miesīgi un garīgi tā, ka viņai ne tikvien nekas nekaitēja, bet nejuta arī nekāda vecu dienu grūtuma un noguruma kā arvienu jau priekš tam. Viņai bij atnācis jaunības jautrums un modrība gandrīz jo vairāk nekā tad, kad Liena bij kopjama vēl maza. Tagad viņa atkal sevi pavisam aizmirs un dzīvoja vienīgi tik priekš Lienas, gan rūpēdamās par viņas veselību, gan gādādama viņai uztura.

Pēdīgi, kad piedzima Lienai meitiņa, kuru nokristīja par Annu, pavairojās Annužai ne tikvien rūpesti un gādība, bet arī spēks, jautrība un prieks. Viņai bij tagad divas meitas, no kurām viena jāauklē, otra jāapgādā un abas jākopj. Annuža varēja pavadīt atkal kā pa smiekliem pie viņām veselās nakts bez miega – it kā daudzā agrākos laikos gan pie saviešiem, gan pie svešniekiem. Kad viņas abas gulēja vai arī kad tām nekā netrūka un nekas nekaitēja, tad Annuža steidzās vai nu pie vērpšanas, vai arī pie citiem vajadzīgiem darbiem. Viņa kā labais mājas gars zināja visu piegādāt un visu padarīt, kas vien bij spējams. Izdevīgā brīdī nogāja ar ragaviņām uz mežu, kur ar saimnieka atļaušanu salasīja un atvilka mājā sausus zarus, ko kurināt, nesa ūdeni, gādāja ar savu vērpšanu uzturu un darīja citu visu bez skubināšanas un bez žēlošanās – vienādi tik ar prieku un labprātību. Bij jādomā, ka viņa pati dzīvo pa lielākai daļai, kā mēdz teikt, no gara, jo ēdam viņu varēja redzēt reti, turpretī savu kopjamo neaizmirs nekad.

Liena izturējās pret savu bērnu arī savādi nekā citas mātes. Brīžam viņa nelika par to labu laiku nekā vērā, lai Annuža kopj un auklē, kā var un grib, bet citām reizēm atkal glabāja viņu tā kā laivas māte savus bērnus, neuzticēdama viņu nevienam cilvēkam, arī pat Annužai ne, un sargādama tā, it kā kad visi gribētu atņemt viņai to ar varu. Kaut gan Annuža Lienu visur žēloja un savā sirdī aizbildināja,

Matīss Kaudzīte jaunībā
Klasisks sangviniķis

tad tomēr šāda viņas svešādā daba to nereti apbēdināja, jo Annuža apzinājās turējusi tādu uzticību, kādu vien cilvēks var turēt, un rādījusi tādu mīlestību, kādu vien cilvēks spēj rādīt, negribēdama par visu to nekādas atmaksas kā vien bērnišķīgas uzticības pretī. Tomēr tādas jūtas viņai uznāca tik uz kādiem acumirkļiem, jo drīz vien mīlestība tās atkal izdzēsa.

Vasarsvētkiem tuvojoties un redzot visus uz tiem priecīgi pošamies, Liena kļuva jo domīgāka, tumšāka un klusāka un tā arī tagad, pirmā svētku dienā no Annužas aicināta, nenāca vis vēl nebūt uz māju, bet palika joprojām pakalniņā sēdat, uz Dieva namu lūkodamās. Vasarsvētki bij arī viņai arvienu varbūt pašas mīļākās dienas pa visu gadu. Nevienu reizi vēl, no pašas bērības sākot, viņa nebij palikusi šai dienā uz Dieva namu negājusi, bet šoreiz bij jāpaliek un Dievs zin kad varēja cerēt atkal tikt! Vai nebij vien priekš viņas pagājuši visi Vasarsvētki uz neatnākšanu? Kā gan lai viņa vairs un īsti šādā būšanā iet uz Dieva namu, kur visi viņu uzlūkotu kā kādu brīnuma radījumu un nestāvētu varbūt vairs neviens tuvumā? Kā lai viņa iet savā nabadzīgā apgērbā, izvārgušā izskatā un ar visiem tiem piedzīvojumiem, kuri viņai atgadījušies šinī gadā? Vai Liena domāja par baznīcas iešanu patiesi tā vai citādi, tas nav zināms, bet prāts uz turieni viņai stāvēja gan, jo to varēja viegli nomanīt tādēļ, ka citādi vis viņa nebūtu šās vietas izraudzījusi, kur var redzēt lielceļu un Dieva namu, un citādi vis turp ar tādu pastāvību nelūkotos.

Annuža, iedama atpakaļ no Lienas uz savu pirtiņu, ieraudzīja nākam no otras puses uz turieni kādu citu sievišķu. Tā bij Oļņietes vecā kalpone Grieta, kura dzīvoja tur, jau meitā būdama. Pie pirtiņas durvīm viņa sagaidīja Annužu un, labdien padevusi, sacīja:

«Vai tevīm arī, māsiņ, ir mājas diena līdz ar mazo meitu?»

«Man jau tagad gandrīz citu dienu vis nekādu nav kā tik mājas dienas», Annuža atbildēja un apsēdās uz sliekšņa.

Grieta atšķīra viegli lakatiņu no bērna sejiņa, lai var viņā pilnīgi ieskatīties, un iesaucās priecīgi mīlinošā balsī: «Nomodā ir! Es domāju, ka guļ. Lūk, kas par labu meitu – cik mierīgi dzīvo! Māte laikam baznīcā?» To sacījusi, viņa apsēdās Annužai līdzās uz sliekšņa.

«Kas nu, mīļo, dos tagad uz baznīcu tikt!» Annuža bēdīgi nopūzdamās izsaucās. «Kur nu gan tāda lai rādās, kā no kapa uzcēlusies? Drēbju, ko mugurā vilkt, arī nekādu nav». Še Annuža cieta brītiņu klusu un tad runāja tālāk: «Agrākus laikus gan ne ar siešanu mājā nepiesietu, bet tagad jāpaliek negribošai. Tanīs pašās baznīcas žēlabās arī gan laikam sēd visu rītu kalniņā kā sasalusi – ne runā nekā, ne atbild. Es nupat biju aicināt, lai nāk uz māju, bet tik paskatījās drusku un palika turpat, lai mēs abas ar meitu darām ko darīdamas».

«Tāda daba, māsiņ, bij savā laikā arī manai saimniecei», Grieta, pie Annužas tuvāk pieliekdamās, pusčukstēdama stāstīja. «Kad uznāca vien kādas bēdas vai nelaime, tad, kur nosēdās, tur sēdēja vai visu dienu, ne vārda nerunādama, līdz pa garāku laiku pamaz atkal atlaba. Tu jau, māsiņ, atminēsi pati gan labi vēl to laiku, kur pirmā vasarā pa tavai ienākšanai Irbēnos nodega no zibens mums dzīvojamā māja un palika Oļņiem iekšā arī meitiņa Trīnīte, drusku vecāka par šo Lienas Anniņu; tad viņa kādu pusgadu nerunāja gandrīz neviena vārda un nelika vērā par neko, lai māja un dzīve pavisam vai iznīkst. Šai lietā tad ir Liena itin kā Oļņietes meita, kaut gan iekš cita visa gluži otrāda».

Grietai šo runājot, Annuža itin kā iztrūkusies paskatījās uz viņu, bet tā to neredzēja, jo viņas acis bij grieztas uz to pusi, kur Liena sēdēja, un, ja viņa arī redzētu, tad tomēr tur varbūt nekā nepamanītu. Kad Annuža uz to nekā neatbildēja, tad Grieta, laikam domādama, ka tai tas nav bijis par patikšanu, ka viņa atradusi Lienas dabu dažā ziņā Oļņietes labai līdzīgu un iedrošinājusies to dēvēt šai lietā gandrīz par Oļņietes meitu, runāja vēl pati, it kā gribēdama šo savu pārkāpumu izlīdzināt caur to, kad dod sev Annužas vietā tādu atbildi, kura Lienai aizbildina: «Bet tas jau, māsiņ, nav nekāds brīnums, ka cilvēks pa gadiem šo un to no otra pieņem, īsti vēl jaunās dienās, un Liena ir visus savus jaunekles gadus pie Oļņietes pavadījusi. Turpretī jābrīnās gan par to, ka Oļņiete ir spējusi Lienai tik maz no savas dabas iedot jeb ka Liena ir spējusi tik maz no Oļņietes dabas pieņemt – un no tās ļaunākās it nepavisam. Tu gan, māsiņ, nemaz nevari ticēt, cik nelabs gars valda tagad mūsu mājā, kamēr Liena no mums aizgājusi! Nevienā vietā nav vairs nedz prieka, nedz jautrības, nedz mīlestības. Pats tēvs, tas ir nogrimis grūtsirdībā pavisam un sēd vien savā istabā vienās bēdu nopūtās, bet pašai tas duras sirdī kā nazis, ka viņš ne tikvien nepalīdz par Lienas nelaimi priecāties, bet sajūt vēl grūtas žēlabas. Ne vairs ir mums, saimei, nekādas kārtīgas parīkošanas, nedz labpatikšanas pie darba, bet visi tā vien iet it kā par garu laiku ar īgnumu. Pati ar Prātnieku kopā tik vien gudro, kā Lienai vairāk atriebties un kā viņu vairāk bēdināt. Ak, cik viņi bij priecīgi rudenī tad, kad padzirdēja, ka Liena neesot vis Kasparu atradusi, bet atnākusi dzīvot šurp pie tevis pirtiņā. Tagad pauž cik vien varēdami tādas valodas, ka viņi varbūt neesot nemaz laulāti un, ja arī esot laulāti, tad Liena caur to tikvien pievilta, jo tam laulātajam vajagot būt bijušam nevis

mācītājam, bet tikvien kādam blēdim, kurš iemantojis kaut kur mācītāja amata mēteli. Šo nu visiem stāsta un vēlas, lai tas nāk arī pašai Lienai ausīs».

«Dievs zin, mīļo, cik un kādas valodas nav arī jau šē izdzirdētas un kādas vēl nebūs jādzird», Annuža, bērniņu ar knupīti klusinādama, atbildēja. «Gan es neļauju tādos neliešu vēstnešos klausīties, bet tomēr nosargāt nevar, jo uz šādām pasakām visiem mēles niez».

«Tas ir, māsiņ, viss no viņiem pašiem, no Oļņietes un Prātnieka vien sataisīts, runātāji vai nu piekūdīti, vai arī daži, kas lētticīgi, pārliecināti, ka viss ir patiesība, ko stāsta», Grieta runāja tālāk. «Arī mani Prātnieks un saimniece gandrīz tikpat kā sūtīt sūtīja šurp un turklāt vēl ar tādu gudrību, it kā gribēdami būt līdzcietīgi, lai Lienai nākot taisnība labāk pie laika zināma, nekā kad tā vēl nezināšanas bēdās nomokoties. Man negribējās stāvu atteikties, jo tad atkal no pašas glābties vairs nevarētu, tādēļ nodomāju atnākt tik uz tevi un izrunāties, un, ja tad tu gribi, tad vari arī izstāstīt, jo tu pati, māsiņ, zini vislabāk šās lietas taisnību un arī to, kas ir Lienai stāstāms un kas ne».

«Ko nu, mīļo, vēl es stāstīšu, jo, kā jau pieminēju, tad šā darba darītāju ir diezgan», Annuža atbildēja. «Aiz tādiem pašiem stāstiem, raug, tur nu sēd kalniņā kā bez atmaņas. Kamēr vēl šādu valodu nedzirdēja, tikām, lai nu tās bēdas un miesas vājums bij, kā bij, bet prātam nekaitēja vēl daudz nekas kā nu tagad, kur sāka vien vairāk šo un to dzirdēt, caur ko grimst arī arvienu dziļāk šādā neatmanības vienaldzībā iekšā, kas nezīmējas nebūt uz labu. Es domāju, bet nevaru izdomāt, kā lai turpmāk no šās nelaimes glābjamies, kura nāk virsū pavisam kā pārspējoša un nedziedējama kaite. Kaut būtu vien iespējams, tad ietu atpakaļ vai uz pērnājo dzīves vietu jūrmalā, jo tur svešā pusē būtu gan pret mēļu ļaunumu drošības diezgan, – bet kā lai turp nokļūstam un no kā lai tur uzturamies? Šē atrodas vēl kāds nekāds darbiņš vai palīdzība, tā ka varam dzīvību vilkt, – bet kas tur to dos? Dievs zin kur ir palicis Tenis arī. Es gaidu, gaidu, ka varbūt uzklidīs, bet nevar vien sagaidīt. Nespēka un auksta laika dēļ būs viņam arī vajadzējis pavadīt kaut kur zieme, bet nu tagad vajadzēja būt jau gan atnākušam».

«Viņš, māsiņ, varbūt nemaz nezina, ka jūs šē dzīvojat», Grieta sacīja, «tādēļ būs aizgājis, kas zin, uz jūrmaliešiem atpakaļ».

«Nu, tur viņš dabūtu jel zināt, ka mēs esam šē, un varētu nākt apklausināties», Annuža pārmetoša balsī sacīja. «Lai nu gan gādnieks viņš nav nedz bijis, nedz arī būs, bet tomēr mums derētu jel kaut kāda piepalīdzība, lai jel pie citas dzīves vietas atrašanās, kā jau es minēju. Tad man iznāktu arī vairāk laika palikt pie Lienas un sargāt viņu no gara vājības, bet tagad, viena pati būdama, nevaru nekā vairāk paspēt».

«Ak tu brīnums! Kā gan tam cilvēkam nevar klāties, kad Dievs to savā prātā ir nodomājis», Grieta pa brītiņu runāja. «Mēs nu, māsiņ, kad satikušās, varam izrunāties, Lienai es, zināms, ar tādām valodām neuzmāksos, bet saki – ko tu pati īsti domā par Kaspara pazušanu? Par to vecīti nebūtu nekāds brīnums, jo viņam ir gandrīz viena alga, vai paliek šur vai tur, vai klājas šā vai tā, bet Kaspara pazušana man nav un nav saprotama. Ļaužu mēlēm es arī negribētu ticēt, bet tomēr kādam noslēpumam tur vajaga būt».

«Par to, mīļo, es arī esmu domājusi visus prātu prātus, bet neesmu varējusi nekā izdomāt», Annuža, bērniņu iemidzinājusi un uz rokas atspiedusies, nopūzdamās runāja. «Bet tomēr ar laiku vajadzēs izskaidroties arī šai lietai, jo vai gan viņu vien Dievs pametīs apslēptu? Lai domā cilvēki kā domādami un lai runā kā runādami, bet to es ticu stipri, ka nāks brīdis, kur vajadzēs palikt kaunā visiem Kaspara neslavas cēlājiem, tīšiem vai netīšiem. Tas nu ir ticams gan, ka viņam būs kaut kas noticis bez paša noziegšanās».

«Tā, tā, māsiņ, es arī domāju, lai nu gan sacīt tā nesaku nedz saimniecei, nedz citiem», Grieta piekrita Annužai ar sirsniņu, «jo ko gan caur sacīšanu pie tādiem cilvēkiem panāksi? Nekā cita kā tik ienaidu. Redzēs, jā, redzēs, kas dzīvos, ko Dievs darīs šai lietā, ko citā, jo nezināms viņam nekas nav». To runādama, viņa pacēlās uz projām iešanu un beidzot vēl teica: «Nu, māsiņ, esam parunājušās – man jāsteidzas atkal mājā, lai varu tikt vakara cēlienā uz ganiem – jāslauc pašai govīs vis».

«Nu jā, ko nu citu? Jo, kamēr aiziesi, – būs dienvīdus pāri», – tā Annuža, arī pieceldamās uz iekšā iešanu. «Labi nu gan, ka atnāci parunāties, jo es nekur projām tikt nevaru. Rītu gan gribētu iet pēc ilga laika uz Dieva namu, bet nevaru nemaz uzdrošināties Lienas ar bērnu vienas atstāt. Kaut varētu dabūt jel kādas vietnieces».

«Es atnāktu gan vai tai pašā šās dienas ceļa slāvā», Grieta teica, «bet esmu arī pati padomājusi iet uz Dieva namu un tad no turienes vēl līdz dēlam, ar kuru neesmu ilgi tikusies un arī nezinu, kā viņam tagad klājas, kā ne».

«Tā, tā, mīļo, zināms, zināms!» Annuža, it kā Grietu iedrošinādama, iesaucās. «Ikkatrs tāpat pa tām vaļas dienām grib kur izstaigāt».

«Nu, es domāju, ka pa to laiciņu paauglēs gan Liena savu meitu viena pati pa māju, tik taisies vien un ej», Grieta, vēl mazajā paskatīdamās, pieminēja. «Lai māsas vien auklēt jel pati arī».

«Laikam tāpat gan būs jādara», Annuža atbildēja un, pēc tam ar Grietu atvadījusies, iegāja iekšā, kamēr tā steidzās uz Irbēniem atpakaļ.

Klusais dienas vidus bij jau pagājis, kad atskanēja no jauna Dieva nama zvans, un drīz pēc tam bij atkal visi ceļi baznīcēnu pilni. Tie staigāja gan uz mājām atpakaļ, gan uz ciemiem viesoties radniekiem vai labiem draugiem līdz īstā jautrībā. Un kā gan bij viņiem šodien jautriem nebūt! Šodien, tai dienā, uz kuru bij dažs ieaicinājis sev viesus jau ap Ziemassvētkiem, – kur cits staigāja to ceļu, uz kuru bij sācis taisīties jau pagājušā vasarā, ja Dievs liek dzīvot, un turklāt vēl pie paša jaukāka laika, kāda vien kurš varēja gaidīt!

Liena pārnāca atpakaļ mājā tik tad, kad bij gandrīz jau visi baznīcēni pārgājuši. Viņa, no Annužas aicināta, nosēdās un sāka auklēt savu bērniņu, kamēr Annuža pati gāja gādāt par maltīti.

Pirtiņā bij visās malās pilnīga nabadzība, kāda ar šo pajumtu ļoti saderēja, bet arī pilnīga glītība, kādas vis nevar allaž šādos pajumtos atrast. Maltīti aiz galda trūkuma abas iemītnieces noturēja uz soliņa. Gan nu maltīte, kā lēti protams, nebij necik bagāta, tad tomēr priekš ēst griboša diezgan laba. Bet Lienai bij, kā likās, vienaldzība pārspējusi pat ēšanas gribu, jo viņa ēda gan, bet bez īstas garšas.

«Kaut tu, meit, dziniesies šādu prāta aukstumu atnest», Annuža, pusdienu nokopdama, sacīja, kad Liena atkal uz dažiem jautājumiem nebij viņai nekā atbildējusi un pie dažas uzsāktas valodas nemaz nepievienojusies. «Ir citiem cilvēkiem arī jācieš savas bēdas un jānes savs krusts, bet kuru tu esi redzējusi tā darām? Šādi labai paļaudamās, tu nevarēsi nekad pilnīgi iestiprināties nedz miesīgi, nedz garīgi. Tu neesi ne pirmā, ne pēdējā, kura no Dieva šādā ziņā piemeklēta. Gan viņš pats zin, ko ar katru cilvēku dara, ar savu prātu mēs viņa padomam cauri nespiedīsimies un ar spītību samaitājam tik sevi pašus vien. Raugi mest visas tās tumšās domas, ar kurām tu kaujies, no prāta laukā un sāc kavēties ar kaut kādu darbu. Ja gribi, tad es apgādāšu priekš tevis arī ratiņu un vērpienu, lai tiek abām ko darīt».

Liena uz šiem sirsnīgiem vārdiem atbildēja Annužai tik vien ar savādu pasmiešanos, no kuras tai sametās pat vai bail. Viņa bij redzējusi pasaulē diezgan cilvēku un dažādās prāta būšanās, tāpēc tādu smiešanos pazina un neturēja viņas nebūt par labu, bet raudzīja palikt arvienu Lienas tuvumā un sāka mēģināt griezt viņas prātu pie kaut kādiem kavēkļiem un darbošanās. Brīžam tas viņai izveicās diezgan labi un Liena sāka darboties ar drusku jautrāku garu gan pie sava bērniņa glabāšanas, gan pie grāmatas lasīšanas vai dziedāšanas, gan arī pie kādiem nekādiem saimniecības darbiņiem, bet brīžam turpretī atmata visu un dzīvoja nevērīgā savvaļībā.

Tā pagāja visa pēcpusdiena un pienāca vakars, kurš bij pavadītai dienai jaukumā ļoti līdzīgs: silts, mīlīgs un kluss. Liena, kaut gan aicināta no Annužas daudzkārt iekšā uz dusu, sēdēja atkal un labi vēlu tīruma malā, nakts tumšumā lūkodamās. Bij arī patiesi ļoti mīļi un patīkami tik jaukā naktī laukā būt: šur un tur atspīdēja pieguļnieku ugunis, bij dzirdami zirgu pulkstenīši un atskanēja arī dažādas dziesmas no pieguļniekiem, šiem allaž jautriem un spirtiņiem dabas bērniem. Viņiem bij gaidāma rīta arī vēl pilnīgāka svētku diena, tādēļ uz gulēt iešanu nevajadzēja nemaz steigties, bet varēja dzīvot, jokot un tērēt pēc sirds patikšanas ap ugunskuru, pie kā dažiem netrūka arī alus un citas svētku pārtikas. Šur un tur staigāja jauni ļaudis pulkos pa ceļiem un ciemiem izviesodamies, satikdamies vai arī izpriečadamies tāpat jaukā blāzmainā naktī. Viņu jautrās valodas un smieklī skanēja nakts klusumā labi tālu. Brūnie pavasara vaboļi skraidīja šurp un turp, tā ka viņu spārnu rūkšana nemaz neapklusā. Bet par visu skanēja jo jaukāk un varenāk lakstīgalas dziesmas no kādas atstatākās ievu gravas. Nakts vēsma izplatīja šās daiļās skaņas līdz ar ievu un citu koku ziedu smaržu tālu visapkārt sapņu pilnā naktī.

Vai Liena tur sēdēja, arī patiesi šo nakts jaukumu baudīdama, tas nav zināms, jo klusu viņa sēdēja, klusu piecēlās un iegāja pirtiņā tad, kad sāka jau mesties gaišāks, izplatīties viegls rīta dzestrums un kad bij visi tie pieminētie nakts jaukumi izzuduši un apklusuši pat līdz lakstīgalas dziesmām.

Nevar arī zināt, cik un vai pavisam Liena dabūja to nakti gulēt, jo, kad Annuža uzcēlās, kas nebij visai vēlu, tad atrada jau viņu arī nomodā un domīgi sēdam tāpat kā arvienu.

Kaut gan Annuža bij nodomājusi iet šodien uz Dieva namu, tad tomēr palika mājā, jo viņa neuzdrošinājās Lienas ar bērnu vienas pašas atstāt. Bet viņai bij vajadzība noiet pie savas saimnieces uz ciematu, kurš stāvēja tūliņ turpat aiz uzkalniņa, kaut gan no pirtiņas nebij pilnīgi redzams. Aziedama viņa atstāja bērniņu šūpulī un uzdeva to Lienai auklēt, solīdamās drīz vien būt atpakaļ.

Mazu brīdi pēc Annužas aiziešanas Liena sēdēja pie dusošās meitiņas šūpuļa tāpat klusu un dziļās domās kā arvienu, bet tad piepeši uzcēlās, apsedzās ar lakatu, paķēra no šūpuļa bērniņu, devās steigšus pa durvīm ārā un projām, baznīcēniem, kuru šodien bij daudz mazāk nekā vakar, gandrīz iepretim. No ciemata šis viņas ceļš nebij īsti redzams, un turklāt mežs, caur kuru vajadzēja iet, nebij arī tālu.

Patlaban, sprediķim iesākoties, Liena nonāca aizkususi un sakarsusi pie kādas kaimiņu baznīcas, uz kuru bij viņa staigājusi daudzkārt agrākos gados līdz ar citām meitām gan Bībeles, gan kapsētas svētkos, gan arī citās dienās, tādēļ viņa arī zināja uz turieni taisnu, mierīgu kāju ceļu pa mežiem,

ganībām un pļavām. Pie vaļēja baznīcas loga apstājusies un nolikusi bērniņu zālē, sāka klausīties patlaban sludinājamās priecās vārdos.

Laiks bij šodien ļoti karsts un gaiss smags, tā ka bez šaubīšanās varēja gaidīt drīzumā pārkoņa gaisu, jo padebeši arī sāka cilāties un pieaugt acīm redzot. Šī baznīca bij šodien ļoti pilna tādēļ, ka vakar turēja viņā Dieva vārdus skolotājs vien, un tādēļ lielākā daļa ļaužu taupījās uz šo dienu, caur ko nu bij iekšā karsts, smags un gurdinošs gaiss, kas izdzina jau priekš sprediķa labu tiesu klausītāju laukā. Pie logiem, kur Liena stāvēja, sāka krāties arī citas un visvairāk vecīgas sievišķas. Dažas no viņām sāka aiz gara laika raudzīties Lienā un viņas bērņā it kā ar brīnīšanos, bet, zināms, tik no atstatuma. Nevar gan teikt, ka Lienas novalkātais apģērbs un viss viņas izskats nekrita citiem acīs, it īsti vēl šie svētku dienā pie Dieva nama. Ap viņu sāka stāties arvien vairāk sievišķu, tā ka drīz bij sastājies jau vesels apdārzs. Tās, kas nāca klāt arvienu no jauna, nemaz gan nezināja, ko šī sastāšanās īsti nozīmē, bet to domāja arvienu, ka tur vajaga kam savādam būt, par ko visiem jābrīnās. Visi notikumi par Lienu un Kasparu bij zināmi gan arī kaimiņu draudzēs, turpretī viņus pašus pazina gan varbūt tik retais. Bet šie vidū atgadījās kāda sieva no slātaviešiem, kura, viesodamās pa svētkiem ar savējiem šai draudzē pie radiem, bij atbraukusi arī šodien uz Dieva namu. Viņa bij gandrīz Irbēnu kaimiņiene un pazina Lienu no bērna kājas, kā arī zināja visus viņas pēdējo laiku piedzīvojumus galu no gala un ar visiem izpušķojumiem. Šī nu priecājās, ka bij piedzīvojusi izdevīgu brīdi, kur varēja likt savu zināšanu lietā un būt par ievērojamu šai rupji un bezkaunīgi ziņkārīgā drūzmā. Viņa sāka stāstīt pusbalsī vienai un otrai sievai: «Lūk, lūk, šī ir, šī ir tā Irbēnu Oļņietes audzēkne Liena, kuru bij kāds blēdis ieēdinājis un aizvīlis sev līdz, tad dabūjis laikam kaut kāda cita blēža, kurš pameties par mācītāju un licies, it kā abus salaulājis, bet, lūk te nu stāv pieviltā, pamesta un atstāta kā nabadze līdz ar bērnu – te var redzēt, kā grēciniekam iet Dieva sodība uz pēdām līdz».

Šī valoda izplatījās ātri no mutes uz muti, un drīz viņu runāja visa drūzma gandrīz jau pilnā balsī vai vismazāk tā, ka Liena varēja visu to skaidri sadzirdēt, bet viņa, pret logu pagriezusies, stāvēja kā klints stabs, kas gan vis drūzmai nepatika, jo viņa gribēja redzēt labprāt tās seju, tādēļ sāka spiesties gar mūri un mēģināja skatīties no turienes, bet arvienu un visapkārt no dažu soļu atstatuma. Tagad bij iespraudušies drūzmā jau daži vīrieši arī, caur ko viņa kļuva vēl nemierīgāka, jo tie spiedās cauri, bet sievieši, kuri stāvēja priekšējās rindās, turējās pretī, gāzdamies atpakaļ, kad no muguras viņus spieda uz priekšu, jo Lienai tuvu iet visi vairījās, kaut gan viņu redzēt vēlējās ikkatrs.

«Kaut varētu dabūt redzēt, kāds jel ir tas bērns, vai tāds pats kā citi bērni vai savāds?» kāda sieva pusdikti čukstēja.

«No bērna nevar zināt nekā», slātaviete atbildēja. «Tas ir tāds pats kā citi bērni, bet tik drusku sīciņāks vien».

Pa starpām bij dzirdami arī tīši pārestības un kaitināšanas vārdi pret Lienu, īsti no dažiem vīriešiem, kuriem nepatika jo vairāk, ka viņa neliek nemaz vērā, kas ap viņu notiek.

Mācītājs skaidroja sprediķi to, kuri grēki ir pret svēto garu un netiks piedoti nedz šai, nedz nākošā laikā. Pa logu skanēja laukā bieži vien starp citiem šie vārdi: grēcinieki, grēcinieki, elle, mūžīga pazušana! Dažas sievas, to dzirdēdamas, runāja: «Klau, klau, krustmāt, ko sludina par tādiem! Ak, kaut jel reiz tie grēcinieki sāktu atgriezties no sava platā ceļa trakošanas! Vai atkal grib nopelnīt un atvest sēra lietu kā Zodomas laikos arī pār visiem labajiem cilvēkiem savu grēku dēļ līdz?»

«Ko tur, māmiņ, tādiem līdz biedināšana, ko sludināšana», otra atbildēja. «Tur piegājis runā tikpat vai, raug, pie tā baltā mūra. Tādi atjēgsies tik tad, kad sāks skanēt bazūnes un kad ar saviem grēkiem būs elli jau sakurinājuši septiņas reizes karstāku nekā krāsns kvēlu».

«Dievs to zin, Dievs to zin!» cita izsaucās. «Redzēs, kā viņi tur to karstumu izcietīs. Tagad no tās pašas šejienes uguns lai uzkrīt vai viena pati dzirkstelīte uz rokas, ir tūlīn jāklīdz, bet kā gan tur nebūs? Ak Kungs, ak Kungs!»

«Vai nu, vecenīt, labā diena būs? Dievs zin, kā tur kurš nekauks, kā nevaimanās!»

Caur to, ka Liena, kā izskatījās, nemaz nedzirdēja, kas ap viņu notika, apkārtējie sāka turēt šādas un šām līdzīgas valodas arvienu drošāk un pēc gandrīz bez nekādas pievairīšanās. Piepeši viņa apsviedās apkārt ar savādu izbaiļu pilnu seju, iekliedzās: «Elle, elle!» – un devās ļaužu vidū iekšā. Tie izbījās un sāka skriet kliegdami projām, jo vairāk sievieši. Liena, izskrējusi drūzmai cauri, apstājās tikpat piepeši, kā iesākusi skriet, un rādīja uz tuviem pārkoņa padebešiem, runādama: «Lūk, lūk, kur Kristus brauc uz pastaru tiesu!» – tad apsēdās uz sola un sāka, ļaudīs skatīdamās, savādi smieties, rokas plātīdama.

«Lūk, kā grēki plosa pašu grēcinieku jau virs zemes!» kāda sieva iesaucās. «Dievs zin kā nebūs vēl tur viņā pasaulē».

Liena, kā saprotams, no savas draudzes ļaužu acīm bēgdama, negāja vis uz Slātavas baznīcu, bet gribēja šē nepazīta paklausīties Dieva vārdos; tomēr, kā redzams, viņai bij ļoti vīlies, jo vajājošās acis pazīna un uzlūkoja viņu arī šē kā kādu brīnumu; ļaunās, paštaisnās mēles mētāja viņu arī šē ar akmiņiem, sodu un pazudināšanu sludinājam dzirdēja viņa arī šē no visām pusēm, tāpēc viņas prāts, kurš bij pārmākts jau bez tam, pēdīgi pārcēlās pavisam un – Liena iekrita pilnīgā ārprātā.

Kādu acumirkli uz beņķa sēdējusi, uzslējās atkal augšā, kliegdamā: «Deg, deg! Uguns, uguns!» – un skrēja atpakaļ turp, kur bij stāvējusi, jo viņai ienāca varbūt vēl kaut kāda jausma par bērnu. Sievieši, to redzēdami, bēga atkal ar joni projām, jo daži bij sākuši tuvoties zālē mierīgi guļošam bērniņam. Tai pašā acumirkli ieraudās piepeši bargi pērkons un sāka līt lietūs. Liena apstājās, pārbijās un tad, vēl kādas reizes briesmīgi iekliegdamās, devās caur ļaužu vidu projām, jo tie daudz un dažādie kliedzieni bij izaicinājuši nelaikā labu tiesu baznīcēnu ārā.

II. [Liena noslikusi]

Vasara ar savu jaukumu bij pagājusi un rudens ar savu svētību atnācis. Pļaušanas svētku rītā sēdēja Slātavas draudze Dieva namā ar pateicības pilnām sirdīm, gaidīdama Dieva vārdus iesākam. Pietuka Krustiņa labdarības biedrības koris bij apņēmis un sataisījis pušķot šo dienu no savas puses ar kādām četrbalsīgām dziesmām. Dziedātāji sagāja ērģeļu korī drošiem soļiem un ar tādu tiesību kā kādi korporācijas locekļi savā iznomātā kortelī. Un kurš gan varēja iedrošināties viņiem šo tiesību kaut kādi aizskart vai liegt? Vai ikkatram draudzes loceklim nebij jāuzlūko šie gājēji ar godbijību un cienīšanu? Vai draudzei nebij jāzina, ka tas troksnis, ko viņi ieiedami ceļ, nav vis viņu pašu, bet draudzes labā? Kurš drīkstēja pārsaukt šos ienācējus par viņu izturēšanos? Kurš drīkstētu dēvēt viņu smīnēšanu, ja pat smieklus un čukstēšanu par pārgudrību, caur kuru grib rādīt, ka viņi nav nebūt tādi vien, kādi tie, kas sēd tur apakšā? Jo vai vēl vajadzēja izskaidrot, kas šie tādi ir, kuri saiet korī? Vai nošu grāmatas vien jau nesludināja skaidri, ka tie ir dziedātāji – dziedātāji, kuri neiet vis par maksu, bet no labdarības? Vai tādēļ tas varēja būt par daudz, ka jau viņu saišana vien grieza tikko ne visu baznīcēnu acis turp – uz ērģeļu kori? Jo kas gan ir baznīcēni priekš viņiem – dziedātājiem?

Pēc dziedātājiem ienāca pa brītiņu ērģeļu korī Švauksts ar neganti čīkstošiem zābakiem, sarkano šalli ap kaklu virs svārkjiem, lielu, vecu gardibeni uz rokas, mazu ceļinieka somiņu pie sāniem un baltiem cimdiem rokā, virs kuriem bij samaucis daudz gredzenu. Viņš, kā jau arvienu taisījās un solījās, bij nogājis pagājušā pavasarī patiesi uz pilsētu dzīvot, solīdamies ietaisīt tur lielu tirgošanos ar liniem, labību un visiem laucinieku ražojumiem. Šad un tad Švauksts piestājās arī gan pilsētā par pircēju pie

daža laucinieka preces, aplūkodams tikpat pašu laucinieku, kā arī viņa precī caur pangsneju jeb uz deguna uzspraužamo brilli it kā no kalna gala, bet aiz latviešu valodas trūkuma viņš nespēja nekad ar lauciniekiem sarunāties. Turpretī, kad atgadījās kāds, kas prata vāciski, tad Švauks aplūkoja tādu caur pangsneju vēl varenāk un aizgāja, šos vārdus uzsaukdams: «Was? Bauer schprechen par deutsch?» Vēlāk dažs viņu redzēja kaut kur par bodes puisī vai citur par sētas apkopēju, tad pie kādiem linu tirgotājiem par svaru puisī, kur izlikās allaž par linu zortētāju jeb brāķeri un runā turējās saviem kungiem visur līdz, sacīdams: «Uns kan zahlen mehr preis, wi andere, darum das wir... e... me... liferejam precī selber akurat direkt uz auslandi un umkostas ist fir uns... mm... pavisam schtrunt! Zehn tausen rubel so oder so – wi spitschk!» Pēdīgi bij dažs viņu redzējis arī pie namu mūrētājiem par kaļķu taisītāju un ķieģeļu pienesēju. Tur viņš stāstīja tāpat lieliski: «Also uns machen famose jebeide mit seks taschen fir zwei under tausen rubel silber jelt. Wir einrikten dort loschis fir heren, maschinu ausstellung, pakamber fir – fir das wirtschaft, gros lehger no... no... ei deiwel – no svecas un ziepes, apteker fir medicinen, goldmacher, restorazij, wo trinken, schlafzimer, heiskeler fir weinnihderlage unt ales mehjlige». Visās vietās un ikkatram viņš darīja sevi pazīstamu ar šiem vārdiem: «Mihr eisein her Schwaukstē». Pēdīgi uz rudens pusi bij Švauks redzēts vēl silā pie slīperu tēšanas un tagad pat pagājušā nedēļā atnācis atkal mājā.

Ērģeļu korī izgājis, viņš apgriezās uz papēža apkārt, uzspauda pangsneju uz deguna un sāka skatīties vispirms stāvu gaisā, tad uz sanākušiem dziedātājiem un pēdīgi pār visu baznīcu. Pēc tam atkal pangsneju noņēma un laida to, aukliņā turēdams, labu brīdi pa gaisu apkārt un pēdīgi palaida vaļā svabadi karāties līdz ar balto, garo pulksteņa ķēdi, pie kuras bij tagad piekārts spīduļu jo vairāk. Pēc visa tā Švauks piegāja pie kora malas, izrāva ļoti cēli un ar lielu sparū sarkanraibu lakatu no svārku ārpuses krūšu kabatas un izņāuca viņā degunu, kurš izdeva šē baznīcā ar daudz atbalsīm tādu troksni, kādu izdod medinieka vai pasta vīra rags mežā. Kad draudze sāka griezties un skatīties uz kori, gribēdama to raga pūtēju ieraudzīt, tad Švauks savīcināja lakatu vēl kādas reizes pa gaisu, iekām noglabāja atkal kabatā, lai skatītāji neviļas un nepieskaita šā trumētēšanas goda citam.

Pa brītiņu vēlāk, kad Švauks jau atkal bij dažādi izkustējies, gan drusku pastaigādamies un uz papēžiem grozīdamies, gan pārlieddamies pār kora malu tā, ka lai spīduļu ķēde ar pangsneju karājas tālu lejup, atvērās ģērbkambara durvis un no turienes iznāca skolas kungam līdzās ar lielu, platu partitūru jeb dziesmu vadoņa grāmatu padusē Pietuka Krustiņš. Viņa vaigs bij kluss, nopietns un cienīgi svarīgs, soļi mēreni un viss izskats it kā kāda smaga nastu nesēja. Pietuka Krustiņš zināja it labi, kāda ir tā vieta, kurā viņš tagad ceļ savu grēcīgu kāju. Un ak! Pietuka Krustiņš zināja daudz, daudz vairāk nekā tik to vien, kā baznīcā jāieiet. Cik reizes jau Pietuka Krustiņš nav baznīcā bijis! Vai gan šī ir viņam pirmā? Lai redz draudze un ņem priekšzīmi no Pietuka Krustiņa, ar kādu no grēku atzīšanas dziļi nolocītu un savā cilvēcīgā vājībā padevīgu sirdi viņš nāk Tā Kunga pagalmos iekšā. Kad Pietuka Krustiņš, kurš zina tik daudz rakstu un tik daudz mācību, iet tik uzcītīgi, atzinīgi un ar tādu vajadzību Dieva namā, kā gan tad nav jāiet tiem, kuri grābsta grēku atgriešanās ceļu kā miglā, kuri nemaz nezina, ka uz šādiem un varbūt vēl svētākiem ceļiem ir jāsatās ar rakstu jeb īpašu grāmatu palīdzību, vai kuriem trūkst vismazāk tās kritiskās literatūras pārzināšanas, ka varētu izšķirt, kuras no šās vajadzības grāmatām ir pēc jaunākiem atradumiem un pārbaudītām metodēm jo teicamas? Un tad tomēr vēl Pietuka Krustiņam ir tikko īsta saprašana, kā jāstaigā basām garā kājām pa akmiņainiem un ērkšķainiem atzīšanas ceļiem uz pestīšanas kalniem, no kurienes viņa cerība nāk.

Kad Pietuka Krustiņš, turēdamies skolas kungam līdzās, bij izgājis iekšbaznīcai cauri un sāka iet pa ielu uz kora pusi, patiesi no ikkatra baznīcēna redzēts un uzlūkots, tad Švauks uzgrūda veikli pangsneju uz deguna un, galvu izslējis, sāka viņā skatīties. Kad kādu brītiņu bij skatījies un palaidis nācējus jau līdz baznīcas vidum, tad sacīja pusdiktī: «Ah! Wolgeboren her Krusting Petak». Pēc tam, pangsneju noņēmis un laizdams atkal, aukliņā turēdams, pa gaisu apkārt, nogāja uz kora trepju galu, kur apsveicināja Pietuka Krustiņu, smalki nolocīdamies un ar šiem vārdiem: «Bongžūr, musjē Petak!»

„Mihr eisein her Švaukstē.“

«Vesels!» Pietuka Krustiņš, roku pretī sniegdams, atbildēja un sāka iet tālāk. Bet Švauks, uz papēža apgrieždamies, turējās viņam līdzās un jautāja:

«Wirt sein heite deutsch konzert?»

«Mans koris dzied tik latviski», Pietuka Krustiņš atbildēja ar īpašu lepnumu.

«Ak! Das ist schahde!» Švauks izsaucās.

Pietuka Krustiņš neatbildēja uz to vairs nekā, bet nolika savu partitūru, piegāja pie kora malas, nostājās, aplūkoja sapulcējušos draudzi, ņēma kabatas lakatiņu, nošņauca degunu, bet, zināms, bez trokšņa un tad apsēdās turpat uz kāda sēdekļa pie kora malas, nogrimdams smagās un dziļās domās.

Dieva vārdi iesākās, un pie kora malas piegāja arī Drekberģis, kurš piederēja pie dziedātājiem un turēja rokā apzeltītu dziesmu grāmatu. Švauks, viņu ieraudzīdams, uzsprauda atkal pangsneju uz deguna un sāka aplūkot Drekberģi kā kādu brīnuma kukaini. Tad, uz Pietuka Krustiņu pagriezies, jautāja par Drekberģi: «Was ist das per kerl?»

Pietuka Krustiņš, kuram tāda Švauksa izturēšanās vis nepatika un kurš gan labi zināja, ka tas tik tīšām negrib Drekberģa pazīt, atbildēja strupi: «Es arī nepazīstu».

«So, so», Švauks atbildēja, uzlūkodams Drekberģi vēl caur pangsneju, un tad sacīja: «Das mus sein schneider Drekberg». Pēc tam viņš atspiedās ar abām rokām uz kora malas it kā uz kādas bufetes un pārliecās tik tālu, ka ķēde ar pangsneju var karāties atkal pāri. Drekberģis, kurš gan visu šo Švauksa valodu dzirdēja, saprata un arī nomanīja, ka tā zīmējas uz viņu, nesacīja tomēr nekā, bet uzvēlās uz kora malas, iestiepa labo roku ar apzeltīto dziesmu grāmatu, cik tālu vien varēdams, baznīcā un sāka dziedāt visā spēkā.

Kad mācītājs bij no altāra nogājis un Pietuka Krustiņš ar lielu lietas saprašanu rīkojās uz dziedāšanu, tad Švauks, pangsneju uzspraudis un iespiedis roku sānos, netālu no kora malas stāvēdams un cilādamies pa brīžam uz pirkstu galiem, lai zābaki čīkst, aplūkoja dziedātājus un pašu Pietuka Krustiņu kā no padebešiem; bet, kad dziedāšana bij pabeigta un Pietuka Krustiņš cienīgi pazemīgā un slavas nekārojošā vaigā griezās uz savu vietu atpakaļ, tad Švauks steidzās viņam pretī, kratīja roku, pats ļoti uz priekšu saliekdams, un sacīja: «Schehn dank, her drijent! Das war famos un lustich marsch».

Pa sprediķa laiku Švauks ar Drekberģi stāvēja skolas kungam savā pusē katrs. No pirmā gala Švauks, kad bij aplūkojis mācītāju caur pangsneju, uzlika gardibeni uz kora malas un sāka klausīties sprediķī ar liela jeb mācīta vīra izskatu, it kā gribēdams teikt: «Lūk, tā ir sprediķi jāklusās!» Bet tad, pret Pietuka Krustiņu pagriezies, drusku paliekdams un plecus paraustīdams, sacīja ar nožēlojošu balsi: «Jā, her wolgeboren Petak, sprediķ auf lettisch ich nicht fersteh. Groser schahde!» Kad mācītājs pēc sprediķa pieminēja aizlūgšanās arī tos, kuri nopūšas savās laicīgās vajadzībās uz To Kungu, tad Švauks, kādu brītiņu uzmanīgi klausījies, pagriezās atkal uz Pietuka Krustiņu un jautāja: «Was is das: četre Tam Kungam pazīstame saimnek un māje būšana?» Kad Pietuka Krustiņš uz to nekā neatbildēja, tad Švauks, caur pangsneju uz mācītāju skatīdamies, klausījās tālāk un runāja pie sevis: «Lope būšana, – ķilde ēkš to laulībe, – nesvētib ēkš māje, – skauge, – laune cilvēke, zagte kāposte no dārze – ak, das ir bauer būšana, – ja, ja, das is ales bauersachen».

Pēc sprediķa, kad bij koris savu otro un pēdējo dziesmu nodziedājis, Švauks, dziedātājus atkal tāpat uzlūkojis un vadoņam tāpat pateicies, tad sāka steigties tikpat no kora, kā arī apakšā no baznīcas jauni ļaudis, laukā it kā uz kādām svarīgām un nekavējamām darīšanām. Labdarīšanas biedrības koris izklīda gandrīz viss, un arī pats vadonis, kad bij noskaitījis dievbijīgi iziešanas lūgumu, izgāja cienīgi ar savu partitūru padusē, kaut gan kādus acumirkļus vēlāk un kaut gan pie viņa nebija nomanāma tāda steigšanās kā pie dziedātājiem un citiem. Švauks palika korī par visiem gājējiem ilgāk un pēdīgi, kad nomanīja savu rindu pienākušū, tad izrāva atkal lakatu no kabatas un šņauca degunu ar tādu pašu raga troksni kā agrāk, it kā dodams draudzei aiziešanas zīmi, pēc tam, pārliecies pār kori, skaitīja labi ilgi gardibenē iziešanas lūgumu, tad apsviedās uz papēža veikli apkārt, nolocījās smalki pret ērģeles spēlējošu skolas kungu un nogāja lejā, nesdams sevī lielu darīšanu izskatu.

Uz baznīcas trepēm izgājis un stāvēdams jau pilnā formā ar gardibeni galvā, Švauks aplūkoja caur pangsneju jauko Dieva pasauli un izsaucās: «Ach, wunderschehn! Das is schahde, ka šeitān neir pilsēt!» Patlaban nāca kāds pulks laulabnieku no kroga uz baznīcu. Švauks sagaidīja viņus turpat uz trepēm, vareni caur pangsneju uz tiem skatīdamies, pirkstu galos šūpodamies un rokas sānos saspiedis. Kad laulabnieki bij pienākuši jau labi tuvu, tad izsaucās ļoti aizgrābtā balsī: «Jā, lantmehdchen, lantmehdchen! Engel – lantmehdchen!» Pēc tam gardibeni paceldams un zemu nolocīdamies, sveicināja pienācējus: «Leb wol, ar je – ar je – bluhmen!» Kad laulabniekus bij ievadījis baznīcā vēl ar šādiem vārdiem: «Akurat als ehdelige dahmen!» – tad, spieķi abās baltājo cimdu rokās aiz muguras turēdams un

it kā izstaigādamies, sāka iet uz kroga pusi, sveicinādamus vāciski ikkatru jaunāku sievieti, ko sastapa, turklāt pacēla allaž ar īpašu cēlumu gardibeni un zemu nolocījās.

Svaukstē pie baznīcas durvīm.

„...Ach, wunderschœhn! Das is schahde, ka ņeitān neir pilsēt!...”

Bet kur gan bij palikuši visi tie jaunie ļaudis, kuri ar tādu darīšanu pilnu steigšanos izgāja no baznīcas? Viņi sēdēja visi aukstās un piepīpētās kroga istabās itin mierīgi un bez nekādas steigšanās, vai nu kaut ko tukšu plāpādami, vai arī bez nekādas valodas tik žāvādamies un gar sienmalām uz sēdekļiem vai gultās zvalstīdamies.

Kādā dziļākā istabā bij salasījušies visi tie, kuri ieturējās šādā vai tādā ziņā par cienīgākiem, un pie tiem piederēja it īpaši Pietuka Krustiņa koris un tās pašas labdarības biedrības klusie locekļi, kā arī daži citi jauni ļaudis, kuri skaitījās pie draudzes lielmaņiem vai caur iedomātu bagātību, iedomātu gudrību, vai arī dažs caur savu dzīves kārtu, būdams vai nu muižā par modernieka puisi, vai valsts kazakam par palīgu, vai arī griezis kādam ievērojamam saimniekam tabaku un sasmērējis zābakus.

Kad Pietuka Krustiņš šai istabā ienāca, tad bij jau citi priekšā, kuru starpā atradās arī Prātnieks. Pietuka Krustiņš nodeva savu partitūru kādam vecākam dziedātājam uz nonešanu mājā, sasveicinājās ar Prātnieku, sacīdams: «Sveiks, tautiet!» – un apsēdās galda tuvumā,

dvašu gari ievilkdams.

«Saki – kur tas Švauksts ir pārvērties tik ātri par tādu vācieti?» Prātnieks jautāja Pietuka Krustiņam, smiedamies savus nejauki skaņos smiekļus. «Pirmāk priekš Dieva vārdu laika šē krogā viņš nevarēja sarunāties ar nevienu cilvēku, kaut gan ar dažiem mēģināja».

«Un pazīt nepazīst arī neviena», Drekbergis pielika.

«Jā, tā ir allaž mūsu vācu partijas gudrība: ikkatru krietnu spēku sevīm piegriezt un piesavināties», Pietuka Krustiņš atbildēja skumjā nopietnībā. «Un tā tas ir noticis, tautai par sāpīgām žēlabām, arī pie šā citkārt tik karsta, stipra un sirsnīga viņas dēla».

«Vai turpat baznīcā palika vēl Švauksts?» – tā Prātnieks atkal pa brītiņu.

«Jā, viņš, ilgāku laiku dzimtenē nebijis, grib laikam iepazīties atkal ar laucinieku sadzīvi un tautas karakteri», Pietuka Krustiņš mierīgi atbildēja.

«Viņš varbūt gaida vēl, kad laidīs bazūnes vaļā», kāds cits atsaucās, gultā šķērsu gulēdams.

«Jā, kas tur ir ar tām bazūnēm, ka šodien viņu vēl nelaida vaļā?» Prātnieks it kā iztrūcies Pietuka Krustiņam spēji prasīja.

«Uz šo dienu jau bij izdaudzināts, un visa draudze gaidīja stipri. Laikam vēl nav ieliktas vai arī kāda cita neizdevība ceļā?»

«Kā? Ko jūs runājat, Prātnieka kungs?» Pietuka Krustiņš kā brīnodamies atsaucās. «Bazūnes reģisters ir jau ērgelēs pilnīgi ielikts un bij šodien, alzo, vaļā arī tanī dziesmā priekš sprediķa, kuru spēlēt bij manam mazumiņam tas gods».

«Vai tas var būt tiesa, ka šodien laistas bazūnes vaļā?!» Prātnieks kā iztrūcies iesaucās. «Kur tad mums visiem ir bijušas ausis, ka neesam dzirdējuši tā trokšņa, no kura celsies pat mironi augšā?»

«Neņemiet ļaunā, Prātnieka kungs», Pietuka Krustiņš atteica ar izglītota tautieša pieklājību, «bet bazūnes reģisteri iekš pilnām ērgelēm var izšķirt tik vien muzikālīgi izdaiļotas ausis».

«Kas par reģisteri?» Prātnieks iekliedzās jau gandrīz ar piktumu. «Tad viņi būs arī patiesi reģisteri vien ielikuši, par ko jau savā laikā tika pieminēts! Bet mēs, runas vīri, nospriedām likt īpaši bazūnes un nevis vilks zin kādu reģisteri vien. Ja tā būs izstrādājuši, tad atkal mūžīga fracese kājās! To es pasaku jau tūliņ, šai vietā».

«Tad nu vējā visa lielā gaidīšana, visa taisīšanās», atkal kāds no pulka sacīja. «Veci ļaudis jau priecājās vien un sludināja, ka aiz bazūņu skaņas būšot jāskrien visiem grēciniekiem arī no krogiem laukā, bet nu nedzirdēja paši vēl ne baznīcā».

«Nē, tā lieta tā nevar palikt», Prātnieks izsaucās vēl ar jo pilnu sirdi. «Še atkal vajadzēs kaut kam krist! Kājās visi nevarēs palikt to ticiet droši».

«Esiet tik labi, Prātnieka kungs», Pietuka Krustiņš runāja vēl ar lielu padevību, «bet, cik man, alzo, ir pazīstami mūzikas instrumentu harmonijas likumi, tad bazūnes reģisters nevarēs un arī nedrīkstēs nekad tik stiprs būt, kā jūs savā karstā fantāzijas spēkā vēlaties».

«Kāda ziņa man par reģisteri?» Prātnieks atkliedza. «Mums, runas vīriem, vajaga tik īstu bazūņu, vairāk nekā. Reģisterus lai liek, kur grib».

«Ja man ir atļauts vēl šai lietā kādu vārdu minēt», Pietuka Krustiņš, krēslā atzveldamies, acis aizlaizdams un rokas salikdams, runāja, «tad man, Prātnieka kungs, jums jāsaka, ka tagadējā ļoti bagātā un izdaiļotā mūzikas instrumentu pasaulē nav tādas ideālīgas bazūnes nemaz atrodamas, kādas jūs savā dzejīgā apķērībā esat sevim iztēlojuši».

«Tas nav vis no manis iztēlots», Prātnieks skarbi atteica, «bet bazūņu troksnis ir no paša Dieva, un tas ir arī mums iesākumā solīts. Ar to pasacīšanu vien, ka bazūnes nav nekur atrodamas, lai nedomā tikt vaļā! Vai pirmā galā tā nezināja, ja tā pavisam ir? Un kas viņiem tad atļāva likt bazūņu vietā no savas galvas reģisteri? Vecos laikos, tad varēja bazūnes iztaisīt, bet tagad, kur paša velna vien vēl nav jauna izgudrojuši, tagad nevar? Kā tas saprotams? Vai to laiku nāca bazūnes no debesīm? Ikatram cilvēkam es esmu stāstījis un apgalvojis, ka būs un būs bazūnes, – bet ko nu tagad lai saku? Nu jāpaliek par meli un naudas izmānītāju šādas viltības dēļ. Lai man jāizput vai no dzīves, bet šai lietai es meklēšu pakaļ!»

«Priekš bazūnēm palika arī laikam atlikums no mūsu labdarīšanas biedrības pirmā labdarīgā izrīkojuma – četri rubļi bez kapeikām», kāds dziedātājs sacīja.

«Nē, tas, diemžēl nevarēja vis izdoties, kaut gan tā bij domāts un sludināts», Pietuka Krustiņš atbildēja smagā balsī un nemaz uz runātāju nepaskatīdamies, «jo biedrības iekšējās vajadzības to brīdī neatļāva nekādā ziņā kasi izplatīt uz ārpusi, jo tas vispirms tiem toreiz drīzumā gaidāmiem alus svētkiem atrautu visu garīgu dzīvību tikpat pie runu turēšanas, kā arī pie dziedāšanas, un jautrai tautiskai sadzīves aizplaukšanai, kas visvairāk tautu izglīto, vajaga būt par lielāko labdarīšanas nolūku pie visām šādām biedrībām. Paši trūkumu ciezdami, mēs nevarētu nekad uz labdarīšanām domāt un svešām vajadzībām varam kalpot tik tad, kad esam savas vajadzības apmierinājuši».

«Nu, kā līdz šim izskatās, tad jūs savu vajadzību vien nekad neapmierināsi», Prātnieks sacīja atkal ar saviem riebīgi skaļiem smiekliem, kuros skanēja allaž prieks par citu kļūdām un vainām. «Stāstiet – cik jums palika pāri labdarīgiem nolūkiem no šās vasaras labdarīgu nolūku koncerta?»

«Šoreiz mums, zināms, pietrūka skaidrā naudā trīs rubļi septiņdesmit divi kapeikas», Pietuka Krustiņš bēdīgi atbildēja, it kā gribēdams ar to sacīt: «Lūk, kādi augļi nāk brīžam vēl labdarības centieniem, sevis aizliegšanai un uzupurēšanai! Vai še nav dūšai pavisam jāsašļūk, kad kristīgu tautisku un apgaismības cīņu alga ir skaidrs pametums?» – «Tomēr», – tā viņš pa brīdī uzsāka atkal ar jaunu dūšu, «mēs negribam vis jau tūliņ apakš ikkatra pārbaudījuma pagurt, lai viņi arī būtu vai cik smagi, turpretī viņiem it kā par spīti cīnīšimies turpmāk vēl ar jo dzīvākiem spēkiem».

«Par tām septiņdesmit divi kapeikām vajadzēja pasūtīt šodien vēl alus un papirosu, lai paliek trīs rubļi – līdz nauda», Drekberģis uz Pietuka Krustiņu teica. «Jo vai gan biedrība varēs ņemt to ļaunā, kad mēs, visi dziedātāji un klāt esošie klusie biedri, nevaram šodien pēc divām tik grūtām dziesmām sausā izdzīvot?»

«Jūs, Drekberģa kungs, piemirstat, ka nauda, trīs rubļi septiņdesmit divi kapeikas, neatliek vis pāri, bet pietrūkst», Pietuka Krustiņš viņam laipni izskaidroja. «Un biedrības kasē šimbrīžam nekādas naudas neatrodas. Citādā gadījumā jau gan biedrība nerādītu mums, saviem strādniekiem un pelnītājiem, tik maz zimpātijas, ka liegtu pat malciņu alus uz visu dienu».

«Ak, zo, zo!» Drekberģis, Pietuka Krustiņa izskaidrojumu saprazdams, izsaucās un nogāja pie malas.

«Nu, un cik jūs koncertā pavisam ieņēmt?» Prātnieks jautāja tālāk.

«Ieņēnums nebij vis no izskata tik mazs, ka būtu jābaidās no bankrota», Pietuka Krustiņš paceldamies, rokas kabatās sabāzis un pa istabu pastaigādamies, runāja itin kā kāds citreizējs miljonērs. «Bet kas gan ir piecdesmit septiņi rubļi priekš šiem dārgiem laikiem, kur klāt biedrība nedrīkst vis rādīt trūkumu sev un viesiem un caur to sevi kritiskas pasaules priekšā blamēt?»

«Nu jā, kad piecdesmit septiņi rubļi esat izdevuši un nepilnus četrus rubļus palikuši parādā, tad var gan būt ļaužu valodām taisnība, ka pašiem rītā atrodas ne tikvien galvas grāvjos, krūmos un kājas uz ceļa, bet ka dažiem vajadzēja list arī no miltu kastes laukā un meklēt ar labdarības biedrības piepalīdzību vienkopīgas vājnieku vietas itin kā ievainotiem pēc kaujas», Prātnieks runāja atkal ar savu pazīstamo spītību.

«Tas nav tiesa, tas nav tiesa!» Drekberģis spēji iesaucās. «To tik ļaudis izplāpājuši».

«Zināms ir gan viss», kāds cits dziedātājs, jauns puika ar spīdošiem zābakiem, kuros pats vienādi skatījās, runāja, istabas vidū iznācis. «Smejas pa malu malām, ka otrā dienā varējis pielasīties cepuru, pīpju, lietus sargu, spieķu un nošu grāmatu, cik vien paticies, un ganu suņi rējuši pašus pa krūmiem guļošus kā ēzus. Stāsta visur, ka izdzēruši gandrīz divi mucas bairīša un trakojuši cauru nakti kā nelabi. Daži taisās iet pat jau žēloties. Lūk, tie esot labdarīgie nolūki: plītēšana, trakošana un kaušanās, uz ko viņi ļaudīm naudu laukā. Manam tēvam arī Dievs zin kas bij visu izstāstījis, bet es sacīju, ka tie ir tik meli, kaut gan mani ļoti tirdīja».

«Ko nu vairs to stāsti, kas jau sen pašiem visiem zināms!» Prātnieks uzsauca. «Še nauda, un atnes labāk četras pudeles bairīša no manas kases, kad biedrības kase ir... ir tukša». To sacīdams, viņš sniedza naudu jauneklīm, kurš steidzās, kurp sūtīts, un atgriezās pa brīdi, atnesdams to, kas vēlēts.

«Ei, tas ir nejauks gabals, ka tādas aprunas jādzird!» kāds dziedātājs iesaucās. «Vajadzēja dabūt zināt, kas viņas izplata, un saukt nākošā pilnā labdarības biedrības sapulcē visus tādus pie atbildēšanas».

«Lai izput vai divi rubļi!» Drekberģis iekliedzās. «Bet kuplejās vajaga nākošu reizi par visiem tādiem dziedāt».

«Ar kuplejām nedarīs nekā, jo priekšnieka kungs žēlojās jau viņu reizi, ka kuplejām trūkstot vielas», cits dziedātājs sacīja.

«Vai šādās pašās valodās nav vielas diezgan, lai tik dzied vien!» Drekberģis atcirta karsti pretī. «Jo vai vairāk vēl var aprunāt...»

«Nekā kad izstāsta taisnību?» Prātnieks iekrita vidū.

«Nekā kad biedrībai ceļ neslavu», Drekberģis runāja tālāk, Prātniekā neklausīdamies. «Kādas vielas tur vēl vairāk vajaga? Un vai citām reizēm nav dziedāts un iztikts jau diezgan labi tāpat bez vielas?»

Pietuka Krustiņš, kurš līdz šim bij stāvējis, pie krāsns atspiedies, dziļās un smagās domās, iznāca tagad svarīgiem soļiem istabas vidū, atspiedās abām rokām uz krēsla atzveltna, apskatījās skumjā nopietnumā apkārt un iesāka runāt:

«Mani godājamie kungi un manas dārgās tautas krietnie dēli! Kad apspaidīta taisnība brēc pēc pestīšanas, kad patiesība sten apakš varmācīgi un pārestīgi uzkrautām nastām, kad visi glorijas jeb slavas cienīgi humanitētes upuri, kurus nesam ar saviem neatlīdzinājami dārgiem vaiga sviedriem...» – «Dancodami», Prātnieks iemeta vidū. – «...kad patriotisms iet, asaras slaucīdams, basām kājām un grēcinieka svārkos uz Kanosu, kad īstenu patriotu jāmeklē dienas laikā ar uguni, kad tautas kronis, gods un greznība guļ pīšļos pie viņas nicinātāju un tēvijas smējēju kājām, kad mūsu galvas griezties griežas no...» – «Alus!» Prātnieks iesaucās. – «...bēdām un rūpestiem, vadot savu tautu caur attīstības tuksnesi uz izglītības saules kalniem, tad, tad...» – «Naudas vēl pietrūkst», – tā atkal Prātnieks. – «Cienījamie tautieši, tad būs mums sagrābt to zobinu tā gara un stāties defensīvā jeb atgainīšanās karā pret uzmācēju niknumu. Arī manam mazumiņam, mīlie tautības brāļi, nebij šai brīdī citu svarīgāku cēloņu savu muti atdarīt un nākt klajā ar saviem retorikas spēkiem pret tiem atkritējiem, kuri nodomājuši gāzt tautu neslavā. Mēs, savas tautas intelijence, kurai būs viņu reprezentēt uz ārpusi pie civilizētās pasaules, mēs, visa labdarības biedrība, strādājam visus savus īstenu patriotu darbus bez nekādas laicīgas algas». – «Tik par piedzeršanu», Prātnieks paklusu iemeta. – «Manam mazumiņam, alzo, ir tas gods turēt vienam pašam abus virsamatus – par prezidentu un par diriģentu, bet, lai nedod man valsts arī par skolotāja darbu algas, tāpat kā biedrība par abu šo pieminēto svarīgo pienākumu apzinīgo vadīšanu un piepildīšanu, tad tomēr, mīļā Slātava, neizmiesies, jo tādēļ vēl nebūs vis tev mani spēki atrauti un līdz ar to visai manai dārgai tautai! Tādēļ nebūs vis vēl manai spalvai rimties, manai mutei klusēt, manām rokām pagurt un fantāzijām no galvas izzust. Es strādātu dažus gadus bez algas arī skolā, tāpat kā tagad biedrībā tanīs abos pieminētos augstākos amatos, – īstens patriots par to nebēdā. Tie nieciņi, ko man pasniedz brīžam no labprātības vai arī dziedātāji pēc statūtu paragrāfiem, ir tikai kā sīki ziediņi, kuros paskatīties dārzniekam, vienīgā sērā alga par viņa rupjiem sviedru pilieniem. Ikkatrā biedrības sapulcē ir

mans mazumiņš nācis priekšā allaž jel ar vienu runu – un to visu tāpat bez nekādas atlīdzināšanas. Arī uz nākošu sapulces dienu ir man izstrādātas jau trīs runas: pirmā par mīlestību starp kungiem un kundzēm, otrā par mīlestību starp kundzēm un kungiem, trešā par mīlestību starp visiem kopā. Lai tad nu biedrība pati vēlas, cik un ko grib. Uz tiem rupjiem apvainojumiem, ka biedrība pati savus ieņēmumus izšķērdējot jeb aprijot, atbildu tik to, ka pats izraēlītiešu Videvuts aizliedz aizsiet purnus tiem vēršiem, kuri izmin klonā labību. Tā nu jūs, cienīgie kungi un krietnie līdzkareivji, pārliecināties skaidri kā saules gaismā, ka tās skaudīgās aprunas, par kurām esam nupat ar nepatīkšanu dzirdējuši, – ka tās ir tik pašas tautas iekšķīga frivolitāte un viņu izplatītāji bezsirdīgi savas garīgās mātes gānītāji un zaimotāji, kādu mums, Dievam žēlot, netrūkst jau arī no ārpusēs. Vai tā, cienīgi kungi, nav nožēlojama pārestība, kad teatrālīgu tērzēšanu sauc par lamāšanos un draudzīgu apkampšanos par kaušanos? Kad vīrus, kuri dienas karstumā un labdarības vīna kalnā rakdami, paguruši, alzo, meklē sevīm sapņotā, saldi dzeestrā un tropiskā nakts florā omulīgas dusas, kad tādus vīrus dēvē par salda vīna pilniem, itin kā savā laikā tos, kurus dzirdēja rīta krēslā snaudošā cilvēce runājam visās orienta valodās? Kā toreiz stājās kāds orators, kurš pacēla savu balsi priekš visiem, tā šai momentā es sajūtu sevi par aicinātu stāties ar saviem gara ieročiem jūsu vidū, dārgie tautieši un centīgie Slātavas jaunekļi, jūsu vidū un par jums, jo savu podu es aprakt nedrīkstu! Mūsu gaišībai būs spīdēt ļaužu priekšā, ka lai tie ierauga mūsu labus darbus un mācās mūs godāt. Tomēr, kungi, nepievilieties, domādami, alzo, ka es meklēju goda sev. Ne sev, ne sev, bet savai tautai! Mans gods ir tautas gods, mana slava – tautas slava un atkal otrādi. Es rakstu incognito, apakš sveša vārda jeb pseidonīma un savam īstam vārdam lieku atskanēt tik pašos svarīgākos gadījumos un nenovēršamās vajadzībās, kur man nākas izšķirt sarežģītas tautas lietas un polemikas konfliktus gandrīz, tā sakot, ar savu vārdu vien. Jūs, cienīgi kungi, varbūt vēl nezināt un jautājat cits citu pilni brīnošanās un ziņkārības, kas tas ir par autoru, kurš parakstās ar «X.X.», «Spārdonis» un vēl citādi. Tagad še slēgtā sapulcē un vairāk uzticamu tautiešu starpā vien lai ir atļauts man pašam darīt jūsu nemieram galu, dot tiem ziņkārīgiem jautājumiem atbildi un visus tos pieminētos rakstniekus, kuri ir griezuši uz sevi tik daudz izglītotas publikas vērības, saukt pie viena paša īstā vārda, alzo, par Pietuka Krustiņu. Tomēr arī apakš šā godprātības apsega, kurš egoismu jeb pašību aplāj, ir jau mans literārisks stāvoklis un manas autoritātes svars godājamai patriotiskai publikai diezgan pazīstams. Ja es gribētu likt iespiest vēl visu rakstos, ko esmu vairāk gados ar uzcītību strādājis un sakrājis, ak, kas tad tās būtu par biezām grāmatām! Bet es negribu vis steigties ar ikkatru dzejas pantiņu vai prozas teikumu tūlīņ klajā kā citi jauni iesācēji, kuri strādā tik goda dēļ. Lai krājas vien mani pazemīgie pūliņi klusībā un pasaulei nezināmi kopā – gan nākošās audzes viņus atradīs un izdos kā literārisku atklājumu jeb kā manuskriptos atstātos rakstus īpašos sējumos pie maniem pilnīgi sakrātiem darbiem. Tagadējie laikrakstu stāvokļi skubina mani iet ar saviem nopietnībā izstrādātiem gara ražojumiem starpā pie sekmīgās grambru līdzināšanas uz lielā tautas lielceļa un pie dziļu vagu dzīšanas lielajā, bet vēl diezgan neapņemtā tautas dvēselē. Turpmāk, kad kāds ņemsies sarakstīt latviešu rakstniecības vēsturi, tad gan neaizmirsīs man arī ierādīt pieklājīgu stāvokli, kur, zināms, dažam, savā laikā ļoti izslavētam vīram, kurš tomēr ir maz strādājis, būs jādod zemāka vieta.

Man šķiet, cienīgi kungi, ka ar šo izskaidrojumu pietiks, jo viņš tiks noķengātam biedrības godam spīdēt atkal pilnā spožumā, un jūs tad paši izšķirsiet, kurš ir tautietis: vai tas, kas tautas augonus sedz un glauda, vai tas, kas atsedz un griež; viņš dos sajēgt, kādu stāvokli es ieņemu ne tikvien pie mūsu labdarības biedrības, ne tikvien arī pie Slātavas šā laika likteņa vispāri, bet arī pie visas mūsu tautas uzzelšanas. Viņš atcels tās šaubīgās domas, kuras ir sacēlušas pie tautas viņas ļauna vēlēti, musinādami viņu mums, saviem garīgiem vadoņiem un tēvišķīgiem audzinātājiem, neuzticēties, tāpēc jūs visi, dūšīgie līdzkareivji un patriotīgie Slātavas jaunekļi, kuri stāvat man cienīgi līdzās, nebūsim tādēļ nemaz, kā jau vecie romnieki mēdza teikt, *nudus ab amicis* jeb no priekiem pamesti, kad skauģi sāk mūs *nugas theatri alicui dicere* jeb bez bijāšanas pelt, bet lai *nugas relingquere*, tas ir, kā viņi sacīja, mest visas ākstu muļķošanās pār galvu un turpināt bez mitēšanās savu uzsāktu slavas ceļu uz augstu laimi!»

Pietuka Krustinam pēdējos vārdus runājot, atdarījās plaši durvis, un tais parādījās Švauksts visā savā goda spožumā – ar gardibeni uz rokas un pangsneju uz deguna. Viņš, uz sliekšņa uzstājies, sveicināja visupirms sapulcējušos, zemu nolocīdamies un sacīdams:

«Bongschur, musjēs!» Tad, drusku Pietuka Krustiņa pēdējos vārdos paklausījies, izsaucās ar brīnošanos un lielkundzīgu piktumu: «Weter doner! was das? di kerls las luhs in deitsch zimer auf baurisk!»

Pietuka Krustiņš, kuram runājot bij stāvējusi mugura pret durvīm, to dzirdēdams, apgriezās apkārt, un Švauksts, izlikdamies, ka agrāk nav viņa pazinis, kļuva uz reizes ļoti mīlīgs, sāka atkal nolocīties un sniedza žēlīgi jeb laipni Pietuka Krustiņam roku, sacīdams: «Ak so, so – fardon! Her volgeboren tauteht Krusting Petak. Ich entschuldigt si!» Tad pagāja drusku tālāk uz istabas vīdu un sāka

skatīties caur pangsneju Prātniekā. Labu bīdi tā skatījies, palaida pangsneju vaļā, apsviezdami uz papēža apkārt ar tādu spēku uz to pusi, kur stāvēja Pietuka Krustiņš, ka pangsneja arī sviedās pa auklas galam spēji rauta gaisā līdz. Tad pret Pietuka Krustiņu atkal nolocīdamies un uz Prātnieku rādīdams, teica: «Bite, forschelt mihr si dihse hern, Frahtnek!» – tad, atkal uz Prātnieku pagriežies, nolocīdamies sacīja: «Ich heis hern wolgeboren Schwaukstē!»

Schwaukstē krogā. „Ich heis hern wolgeboren Schwaukstē!”

«Manim šķiet, Švauksta kungs, ka jūs vēl pazīstat Prātnieka kungu paši no agrākiem laikiem», Pietuka Krustiņš gan nopietni, bet ar īstu pieklājību atbildēja, «jo tagad pat esat vēl viņa vārdu pieminējuši».

«Ak, so, so!» Švauksts, it kā iztrūcies un pangsneju uz deguna grūzdams, iesaucās. Tad laipni nolocīdamies, sniedza Prātniekam roku un sacīja: «Tas manim lēls prēks!»

«Un manim «lēls» brīnums», Prātnieks, nemaz nepaceldamies un Švaukstu drusku pamēdīdams, ar nicinājošiem smaidiem atbildēja.

Švauksts nolika gardibeni uz galda, izrāva cēli lakatu no kabatas, slaucīja, gari un smagi dvašu izpūzdams, pieri un sacīja: «So, so! Das war famos! Eine jesunde schtunde schpazihrt zu fuhs. Sehr gut ausamisirt!» Pēc tam viņš sāka pastaigāties drusku pa istabu un tad, it kā kaut ko aizmirstu iedomādamies, apstājās, izvilka atslēdziņu, slēdza pie sāniem karājošos somiņu vaļā un sacīja: «Man di herschaften traktiren mus». To sacīdams, grāba somiņā iekšā un izvilka papirosu dozi, kura izskatījās it kā no zelta, atvāza to vaļā, paņēma pats papirosu, sniedza Pietuka Krustiņam ar lielām komplimentēm un pēc tam arī Prātniekam, bet priekš viņa neatlikās tai vairs neviena papirosa, un tas nebij laikam pamanīts nedz no paša sniedzēja, nedz arī no Pietuka Krustiņa. Prātnieks grāba gan ar pirkstiem dozē iekšā, bet, kad nekas neķērās, tad, tai ieskatījies, sacīja ar saviem nepatīkami skarbiem smiekliem: «Ko lai tur izņem, kur nekā nav? Un pati doze ir tāda, ka to pretī ņemt būtu kauns».

«Ak, fardon, her Frahtnek!» Švauksts, savu kļūdu pamanījis, iesaucās. «Schahde, wen nicht mehr ist. Nu, ich jeben ander mal. Aber pag, pag, uns krihjen frisch». To sacīdams, viņš iebāza dozi krūts ārpus kabatā, tā ka gals palika pāri redzams, tad grāba atkal somiņā un izņēma dažus gabalus vara naudas. Tos rokā labi saskandinājis, uzspauda pangsneju uz deguna un sāka skaitīt: «Drei – drei un zwei ist – finf, eins zu – seks, zwei zu, das ausmacht – gleich schon – schon akt, unt zwei noch, is punktum fiks un fertig zehn». To sacīdams, nolika saskaitīto naudu uz galda un, pārējo sauļā skandinādams, pameta Drekbergim ar roku: «Nāk šeitān, du mīla bauer junge». Kamēr Drekbergis nāca,

tikām pagriezās uz Pietuka Krustiņu un jautāja: «Wi ist auf baurisk flasche?» Kad bij dabūjis dzirdēt, ka «flasche» esot saucama latviski un nevis bauriski par pudeli, tad rādīja pienākušam Drekbergim saskaitīto naudu un sacīja: «Tas prēkš vēne pudele bairiš! Un tad vēl prēkš paperosen pakit: eins unt eins is zwei, eins zu ist drei – unt noch – →» Pie šiem vārdiem Švauksts grāba atkal somiņā, bet izvilka tik vien tukšu roku, tad iemeta saskaitītās trīs kapeikas veiklī somiņā atpakaļ un sacīja uz Prātnieku: «Še uz zemēm es negrib papirosen pirkst še ir visa vāre tik no ordineres gatung». Pa tam atkal uz Drekbergi: «Nein, papirosen es negrib; bringe nur pudel bairiš – dabūs trinkjelt». Drekberģis laikam gribēdams sacīt: «Jā, jā», pasacīja: «Dank, dank» – un aizgāja ar desmit kapeikām naudas uz stoiku.

Tagad Prātnieks piedāvāja Švaukstam arī no savas puses glāzi bairiša, sacīdams uzzobojošā balsī: «Lūdzu, kantora kungi, esiet tik labi un baudiet zemnieku dzērienu arī».

«Was ist das? Schampanjer oder englisch portbihr?» Švauksts, caur pangsneju glāzi uzlūkodams, jautāja. Tad paņēma un dzēra savādos lielos malkos, pie ikkatra malka glāzi viņš nodams jeb pagāzīdams, jo taisniem malkiem vien dzert izskatītos bauriski.

Drekbergim, ar pudeli bairiša ienākot, kāds dziedātājs paklusu sacīja: «Muļķi, kam tu klausī, kad tevi lamā par bauri?»

«Viņš nelamāja vis mani par bauri», Drekberģis lepni atbildēja, «bet sacīja: «Klau, her jung!» – tas ir: vai dzirdi, jaunsungs? Manis vis nevajaga mācīt, gan es saprotu, ko katrs vārds kurā valodā nozīmē».

Kad Drekberģis nolika pudeli uz galda, sacīdams: «Bite», – tad Švauksts grāba atkal savā somiņā, izvilka tās pašas trīs kapeikas, kuras nesen tur iemeta, un uzsvieda visas trīs reizē Drekbergam priekšā uz galda un uzsauca: «Še tevīm ir trinkjelt!»

«Mihr nicht mus trinkjelt!» Drekberģis lepni atteica un nogāja pie malas.

«Was?» Švauksts, Drekbergi caur pangsneju uzlūkodams un brīnodamies, iesaucās. «Bauer nicht nehmen trinkjelt unt schprechen per deitsch. Das is sehr... sehr... ferninflich... fein und anstendich. Vai auf land is ale bauer so... so izbildet?» viņš pa brītiņu, uz Pietuka Krustiņu pagriezies, jautāja.

Pēc tam iztukšoja dažas pudeles bairiša, ko cits par citu atnesa, līdz pēdīgi bij Dieva vārdi baznīcā beigti un krogs ļaužu pilns. Švauksts atvēra durvis, uzstājās uz sliekšņa un skatījās kādu brīdi ņūdošā ļaužu drūzmā, tad, gardībeni uz rokas turēdams, līda pašā cilvēku biezumā trim istabām cauri uz stoikas pusi un runāja vienādi šos vārdus: «Pagrēž, pagrēž, mīl damen unt bauer lautin!» Ar lielām pūlēm un pēc laba laika stoikā nokļuvis, sāka skatīties caur pangsneju no laba atstatuma kroga tirgošanās liecībās jeb papīros. Kad bij diezgan ilgi skatījies, tad, pangsneju nolaizdams, sacīja: «So, so, das is richtig». To sacījis, skatījās vēl labu brīdi pār ļaužu galvām, pirkstu galos cilādamies un rokas sānos saspiedis, bet tad līda atkal atpakaļ, bez mitēšanās runādams: «Pagrēž, pagrēž, man mīl damen unt bauer lautin! Dod ceļ auf deitsch zimer!»

Kamēr Švauksts staigāja tā pa ārpusi, tikām ienāca tai istabā, kur visi tie pieminētie bij kopā, Bisars jautrā smieklu pilnā vaigā un sāka stāstīt: «Šodien baznīcā pie vecā Bradeņu Bētuļa laulabniekiem bij joki bez maksas: visi piedzēruši līdz ar pašu Bētuli kā purvji. Kamēr mācītājs kristīja bērnus – es biju arī kādam bērnam kūmās –, tikām viens streiņpoļo šurp turp pa baznīcu, otrs, uz krēsla aizsnaudies, sāk murgot, trešais meklē šķiltavu, cits baras ar sieviešiem, Bētulis pats taisās uz krēsla gulēt, un tā visi cits par citu. Mācītājs izgāja pēc kristīšanas no altāra, un drīz pēc tam nāca no ģērbkambara baznīcas apkopējs, kurš pasludināja laulabniekiem braukt mājā un nākt uz laulāšanos vai nu trešdien mācītāja muižā, vai arī nākošu svētdien šepat Dieva namā, bet skaidrā prātā, jo tādu ļaužu, kādi tie tagad esot, viņš nevarot laulāt. Bētulis, kuru bij sievieši pa to starpu kā nekā pievilkuši pie altāra, streiņpoļoja runātājam pretī un teica: «Sakiet vien mācītājam, lai provē, kas zin, varbūt varēs».

Bisaram tā stāstot, ienāca kāda izveicīga pajauna sieva un sāka aicināt Pietuka Krustiņu otrā istabā pie kristabniekiem. Pietuka Krustiņš sāka gan iekšīgā labpatikšanā kaut kādi aizbildināties un atteikties, bet tas nepalīdzēja nenieka, jo aicinātāja negribēja par aizbildināšanos nekā dzirdēt un uzstāja tik, ka vajagot iet, sacīdama: «Nāciet, nāciet! Pats skolas kungs arī ir. Kā gan izskatīsies, kad jūs sāksiet lepoties?» Tad pagriezās veiklī uz Prātnieku un runāja tāpat: «Un jūs arī nāciet, jo krusttēvi jau tādi paši būsi, lai pie kristīšanas bijāt vai ne». Tad atkal uz Bisaru: «Kādēļ tu, Šķietīņu tēv, šķiries nost? Tev vajaga turēties klāt viscauri, jo nu vairs citādi nepāriet».

«Nu, iesim arī, iesim arī, kad aicina», Bisars, uz Pietuka Krustiņu pagriezies, teica. «Pret Dieva dāvanu, lai nu viņa vai lejama, vai griežama, lepoties nevajagot».

Uz šiem vārdiem izgāja visi aicinātie, no aicinātājas stumdīti, otrā istabā pie kristabniekiem, bet citi visi palika turpat klusi un domīgi sēdot.

Kristabnieki šodien, kā pie maizes nastām varēja redzēt, bij divēji, un skolas kungs sēdēja uz sola tā, ka uz galda priekšā stāvēja viena nasta uz vienu, otra uz otru pusi un pats kā trešais vidū, stāstīdams pienācējiem, ka viņš esot kungs par abām nastām.

Bisars sēdot un dzerot pa brītiņu pagriezās uz Pietuka Krustiņu un, uz savu pirmējo stāstu zīmēdamies, sacīja: «Es skaitu, ka tas nav labi iet piedzērušam baznīcā un vēl pie laulāšanas».

«Jā, nu, zināma lieta», Pietuka Krustiņš nopietni atbildēja, «kas sajūt tautas kaunu arī par savu kaunu un kam tautas uzplaukšana rūp, tas tādu pārsteigšanās darbu nekad nelielīs».

«Nu, vai tu zini, cilvēkam, kurš daudz uz Tā Kunga ceļiem staigā, var arī pa garu laiku kādreiz misēties un kāja paslīdēt», kāds kristabnieku vecis, kuram bij liela kantaina brandvīna pudele rokā, Bisara un Pietuka Krustiņa vārdus dzirdēdams, sacīja. «Vai tas ir labāk, kad iet skaidrā prātā otram uz ceļa pretī nekā iereibies baznīcā? Vai arī kā dažs, kas neiet baznīcā ne piedzēris, ne nedzēris?»

Pa tam bij lielums baznīcēnu jau izklīdis un krogā vaļējāka apgrozīšanās, tā ka Švauks varēja jau tai istabā, kurā kristabnieki mielojās, izstaigāties, gardibeni aiz muguras turēdams. Patlaban iznāca Drekbergis no zināmās viesu istabas un gāja kristabniekiem veicīgi garām itin kā kādās lielās darīšanās. Švauks viņu apturēja, uzsaukdams: «Ssst!» – un, uz kristabniecēm rādīdams, sacīja: «Atnes tiem dahmen div pudel schampanjer».

«Schehn, schehn!» Drekbergis, pret Švauksu palocīdamies, atbildēja un aizsteidzās uz stoiku, bet Švauks iegāja lielkundzīgi «in deutsch zimer» un sāka raidīt no turienes tos citus atlikušos un durni sēdošos jaunekļus laukā, sacīdams, ka «bauerjungen» nedrīkstot «in deutsch zimer» nākt, bet tiem bij gan tik dūšas, ka negāja vis ārā.

Pa brītiņu ieskrēja Drekbergis ar darīšanu pilnu steigšanos pie Švauksa un ziņoja, padevīgi palocīdamies un valodu pēc Švauksa priekšzīmes mocīdams, ka schampanjera ist nikt – neesot, bet citi vīni gan. Švauks, to dzirdēdams, svieda abus baltos cimds, kurus tagad bij novilcis, ar dusmām uz galda un kļiedza pikti: «Das is deiwels ordnung auf land! Bauerjungen lasen in deutsch zimer un vise prece tik no ordineres gatung!» – tad, uz Drekbergi pagriezies, sacīja drusku žēlīgāk: «Nu, alzo, ņem tad tāda weine, kāda labāk ir unt entschuldig anschtendich pie damen, ka her wolgeboren Švaukstē ne wainig, ka schampanjer nebūt».

«Schehn, schehn!» Drekbergis palocīdamies atbildēja un izsteidzās atkal atpakaļ, bet Švauks pilns augstskārtīgu dusmu staigāja un grozījās pa istabu ar tādu piktumu, ka pangsneja dzīvoja pa auklas galam gandrīz vienādi tik pa gaisu.

Pa labu brīdi atnāca Drekbergis atpakaļ ar divi pudelēm vīna ar to ziņu, ka dāmas nemaz nedzerot.

«Ak, das ir schahde!» Švauks ar piktumu iekļiedzās un sviedās apkārt ar tādu spēku, ka pangsneja, pie krāsns atsizdamās, tikko nesaplīsa.

Drīz ienāca atpakaļ arī tie citi, kuri bij izgājuši pie kristabniekiem. Bisars, sataisīdams pīpi uz pīpēšanu, uzsauca Pietuka Krustiņam: «Nu, kungs, kā paliek ar zirgiem? Lai ir tā, kā es sacīju!»

«Nē, Bisara kungs, ar piedevu došanu es nekad neielaižos – tas ir, alzo, tik tāds čigānu amats», Pietuka Krustiņš, kurš bij nācis jau pie labas jautrības, atbildēja. «Bet, ja gribat mainīt līdza, tad ejiet tik pārjūdziet, jo tad es jums labprāt to prieku novēlu, pēc kura jūs kārojat, lai krīt pāra rubļu vai uz šo vai uz otru pusi».

«Bez piedeviem mainīt – tas ir tik tāds puiku darbs, kuriem nav naudas», Bisars atteica. «No tādas mainīšanas nav nenieka».

«Nu, kad tā ir, tad pieliec tu viņam», Prātnieks sacīja.

«Nedz es gribu pielikt, nedz pieņemt», Pietuka Krustiņš atbildēja cietā balsī, «jo mums būs savu tautu atradināt no tās kaislības, kur ar mainīšanas darbiem grib dzīt peļņu. Viņus būs darīt vienīgi tik labpatikšanas dēļ».

«Tad ir jāpataisa visi zirgi papriekšu vienādā labumā un dārgumā», Bisars teica.

«Tas nav nemaz vajadzīgs», Pietuka Krustiņš ar lielu zināšanu atbildēja, «jo, vienreiz labāku izdodot, otrreiz labāku ieņemot, lietas vērtība caur caurim un nemanot izlīdzinās».

«Bet klausiet, es sacīšu jums vēl kādu biezu vārdu!» Bisars, Pietuka Krustiņa labo roku savā kreisā saņēmis, tā ka stāvēja viņa delna uz augšu, un savu labo roku pacēlis uz iesišanu Pietuka Krustiņa rokā, uzsauca. «Māciet jūs nākošu ziemu manu puiku bez skolas naudas krieviski, tad lai arī iet līdza bez piedevām. Vai jā?» – un, to sacīdams, viņš cēla vien savu labo roku augstāk uz iesišanu Pietuka Krustiņa rokā.

«Nu, lai tad arī notiek pēc jūsu prāta», Pietuka Krustiņš pieļaudamies atteica. «Jums būs pārliecināties, ka man nav vis svarā patī nauda vai arī naudas vērtība, bet tik vien tas izskats un izsargāšanās no nekrietnas priekšzīmes došanas savai tautai».

«Līkop!» Bisars kļiedza, sizdams Pietuka Krustiņam sauja.

«Lūdzu, lūdzu, Bisara kungs, necelt tāda čigāniska trokšņa šē izglītotā publikā un ievērojamā vietā», Pietuka Krustiņš, savu roku atsvabinādam, Bisaru rāja.

«Un cik aiziet no jūsu puses līkopus?» Bisars uzsauca.

«Allaž tikpat, cik, alzo, jūs dodat no savas puses», Pietuka Krustiņš atteica, it kā raisīdamies no šās lietas pavisam vaļā un negribēdam par viņu vairs nemaz runāt.

«Puikas, kas nāks līdz zirgu pārjūgt, tie dabūs pavizināties un pēc arī līkopu», Bisars pa malām mierīgi sēdošiem jaunekļiem uzsauca.

«Es, es!» daži no viņiem uzlēkdami atsaucās un izgāja Bisaram līdz stadulā.

Pa brīdi Bisars pats ienāca istabā atpakaļ un aicināja Pietuka Krustiņu līdz ar citiem pie loga skatīties, kā izmainītie zirgi iešot, jo jaunie mēģināšot braukt. Pirmais, kurš bij iejūgts tagad Bisara ratos, paskrēja gan diezgan viegli logam garām, bet otra nevarēja padzīt nemaz.

«Tas savas ādas pats uz tirgu neaiznesīs», Prātnieks, pa logu skatīdamies, sacīja un smējās savus nejauki skaļos smieklus.

«Nē, viņš tik vēl aiz jaunuma nemāk iet», Bisars atteica, un viņa valoda skanēja drusku zobojoši. Pietuka Krustiņš, cigāru pīpēdam, skatījās arī pa logu un nesacīja šai lietā ne mēma vārda.

Bisars izgāja stoikā un ienesa līdz ar krodzinieka palīgu duci bairīša uz līkopiem, bet līdz tam laikam cienāja Švauks un Drekberģis citus ar savu vīnu.

Švaukstam, kā viegli protams, bij grūt izrādīties par latviešu valodas nepratēju un par vācu valodas pratēju, kaut gan cīnījās uz to visā spēkā. Tomēr pats sajuta itin labi, ka vāciski plaši un viegli izrunāties nespēja, tādēļ brīžam, kad vien ko lielāku un varenāku gribēja stāstīt, bij jāķeras tīši vai netīši pie latviešu valodas. Jo vairāk viņš sajuta to vajadzību tad, kad galva metās siltāka, un arī šai brīdī bij latviešu valodai stipri vien pārsvars, kas gāja arvienu vairumā. Otrkārt, brīžam viņam izgāja no prāta tas, ka nav jārādās par latviešu valodas pratēju, tādēļ nereti, jau labu brīdi latviski runājis, piepeši apķērās un nemācēja vairs ne vārda citādi kā tik vāciski.

Līkopu alu dzerot, Pietuka Krustiņš izsacīja atkal runādams kādas reizes «alzo», un Bisars, to dzirdēdam, jautāja: «Sakiet – kas tas «alzo» īsti par vārdu ir, ka jūs, skolotie, vienādi viņu daudzina?»

«Das is so par deitsch», Švauks pasteidzās atbildēt.

«Nu jā, par deitsch!» Bisars iesaucās. «Tad viņam vajaga par deitsch arī kaut ko nozīmēt. Man šķiet, ka jūs esat ieklausījušies to no mērniekiem».

«Tas ir mums tāds jau no laika gala mācītu ļaužu valodā parasts vārds», Pietuka Krustiņš, it kā Švauksa nemaz nedzirdēdam, atbildēja.

«Jā, jā, tas ir tāpat, kā kad tukšās sudmalās aiz maliena trūkuma un kad negrib turēt cieti, grūstu kaut kādas sēnalas iekšā, lai starp akmeņiem neceļas uguns», Bisars jocīgi sacīja.

«Nē, nevis tādā ziņā», Pietuka Krustiņš gudri atteica. «Tas ir darāms vairāk valodai par pušķošanu, lai viņa neizskatītos visai vienmuļa, bet lai atspīdētu tanī šur un tur kāds zinātnības ziedīņš. Tāpat kā kādā prozaizgā grāmatā viens pats dzejīgs pantiņš atspirdzina garu, tāpat arī valodā šāds nieka vārdiņš ir par lielu jaukumu».

«Bet sakiet, kur jūs tad iemācījāties to savu dziesmu un kupleju taisīšanas amatu?» Bisars jautāja tālāk. «Dažs cits ir arī skolojies tikpat tālu un vēl tālāk, bet nevar izgudrot nekā».

«Jā, uz to vajaga īpašu augstu gara spēku, nesaistītas, brīvas fantāzijas un neaprobežoti jūsmīgas enerģijas», Pietuka Krustiņš atbildēja augstā garā. «Pie šās slavas iemantošanas nepalīdz nedz augsta kārta, nedz gods, nedz bagātība, jo mūzes jeb dzejas dievenes nav pieaicināamas caur neko citu kā tik caur cienīgiem un bagātiem gara spēkiem. Es arī neesmu no nekāda augsta dzimuma, nedz no lielas un bagātas kārtas, bet es biju jau no laika gala ļoti jautrs un manīgs puika, kādus mūzes allaž iemīlo. Es nebēdāju nenieka un dziedāju pa ganiem tautas dziesmas, ka meži vien trīcēja, lai klājās katru reizi kā klādamies. Vēlāk sāku vien, sāku vien pamazām taisīt dzejoļus, līdz kamēr tagad tur visi no manis jau lielas lietas. Pats es, zināms, nepamanītu gan vis tik drīz savu dzejas spēku vērtības un svāra, bet draugi un jaunkundzes sāka darīt man to zināmu, lūgdamas, lai es liekot savus liriskos sēru dzejoļus iespiest rakstos, ko es arī pēdīgi darīju un atzinu, ka draugi, bet jo vairāk jaunkundzes bij manus spēkus un dāvanas pareizi nosvērušas, ko tagad apstiprina visa daiļjūtīgākā publika». Šē vilka Pietuka Krustiņš savu piezīmēšanas grāmatiņu no kabatas, uzšķīra un, ar zīmekli tai rādīdam, runāja tālāk: «Ka ikkatrs dzejnieks, kurš tāds grib būt, nav aicināts no mūzēm uz to augsto pienākumu, pēc kura sniedzas, liecina jau tas vien, ka viņu darbiem jeb sacerējumiem trūkst pa lielākai daļai ārējas formas jeb veida un ārēja veikluma, kas pie maniem darbiem nav nekur nomanāms. Pārliecināšanās labad lai ņemam šo vīna dziesmu uz tā meldiņa – «Nu mēs, brāļi, sasatikušies» etc. Šo es sacerēju piecās minūtēs. Viņa ir mans jaunākais gara lolojums, kurš man tik mīļš, ka neesmu vēl spējis viņa atraut savai sirdij un nodot publikas aukstās rokās. Raugāt, kā šē ir sarakstīti visi paņēmieni acīm patīkamā kārtā: īsākie vairāk uz

iekšu un garākie vairāk uz āru. Šādā kārtā sastādītu un saskandinātu dzejoli var lasīt veikli un bez pieduršanās ikkurš un katrs. Tam līdz der ievērot arī šo mīlestības dziesmu «Ak, Kristiņ, tavu skaistumu!» pēc tā mēdīņa «Aplam bezkaunīgs lielmutis» etc. Ceru, ka arī šis dzejoliņš darīs drīzumā pie publikas savam audzinātājam godu». Pie šiem vārdiem Pietuka Krustiņš savu grāmatiņu aiztaisīja un sāka noglabāt kabatā.

«Eh, was da! Tas ir tik tāds nēka gods», Švauksts, pa istabu staigādams, iesaucās. «Bet tas ir gan gods, kad tēk par skolas kungu un var ēt baznīc caur uz orjelschpihlen. Ak velns, kas tur par izskatīšanos meitās!» Šis teikums viņam, pēc sava ieraduma roku uz augšu pasitot, izskrēja skaidri latviski, bet tālāk tūliņ runāja atkal savā pieņemtā valodā: «Es saņemtu ērģeļ spēlēšan par velt, ja tik mani laistu baznīcai cauri staigāt. Das is zum deiwel famos».

«Ko tu, spēlēt nemācēdams, darītu, ērģeļu spēlēšanu saņemis?» Prātnieks jautāja.

«Man zin gan, ko darīt!» Švauksts gudri atteica. «Es maksāt volgeboren Pietuka Krustiņa kungam uz mēnešu par spēlēšanu un Dreķberģa kung par minum, bet pats staigāt tik baznīc caur. Drei, fihr tausen rubel per jahr, so ader so, das schtrunt!» Tad piegāja leņņi pie Pietuka Krustiņa, uzsprauda pangsneju sev uz deguna un sāka runāt uz viņu, itin kā kad būtu jau patiesi ērģeļu valdinieks: «Bet tad jūs nedrīkstēt vis staigāt manim līdz caur baznīc tā kā šodēn skolas kungam, jo tad es jums pavēlētu ēt furt tur pa ārpus. Arī bez man ziņ tad nedrīkstēt nevien cit schpihlen kā tagad, kur skolas kung visāduš laiž, bet ikkatram vajadzēt anmelden bei hern Schwaukstē unt einzahlen drei rubel zwanzik kopeik silber kauzijon».

«Ko nu ar niekiem lielies, tu pilsētas kungs!» Bisars Švaukstam uzsauca. «Stāsti labāk – vai esi dzirdējis kaut ko par mērnieka cienīgu tēvu?»

«Mērnek cēnīg tēv aizbrauc auf Amerik», Švauksts, atkal pa istabu staigādams, atbildēja. «Tur vin izmērīt vēn sveše kaiser zeme un izrakuš tik daudz zelt un dimant, ka piebēr div kug piln. Tagad vin brauc uz māj un, kad būs atbraukt, tad būvēt tūliņ eisenbahn auf Slahtaw. Manim vin rakstij jau paprēkš, lai es atbrauc auf Slahtaw un nopirkt trīs desetin lands, kur būvēs bahnof un pilsēt ar visādu nihderlagu. Lai maksāt zem, cik maksāt, is schtrunt, aber mihr mus kaufen. Lai prasīt vai simt rubel par vēn pēd zem, bet man vajadzēt nopirkt».

«Saki mērnieka cienīgam tēvam, lai taisa labāk skroderu augstskolu jeb akadēmiju nekā eisenbahnu ar bahnhofu, pilsētu un nihderlahgām», Dreķberģis sacīja. «Tur tad nevajadzēs pirkt tik daudz zemes un ienākšanu būs vairāk; bet, ja uztaisīs eisenbahnu, tad aizbrauks visi skroderi uz Vāczemi».

«Lai nu Dievs arī dod, ka aizbraucat, tāpat kā viens tāds aizbrauca jau pērnā vasarā nelaime zin kurp», Prātnieks atkal, nejauki smiedamies, runāja. «Sieva, jeb kas viņa tāda bij par līdzstaigātāju, tagad jau ir pazaudējusi pat prātu meklēdama un tomēr meklē vēl vienādi. Tādiem aizbraucējiem es labprāt nopērku jeb, skaidrāk sakot, pārdodu biļetes».

«Was? Wo fahren schneider?» Švauksts, Dreķberģi caur pangsneju uzlūkodams, uzkliedza. «Zum deiwel fahren, schneider! Pad arest solch ale alunken gleich! du schtifelpuzer numer zwei!»

«Tu, tu, tu dzirdi, kā viņš mani lamā? Un tu arī», Dreķberģis kļiedza lielā piktumā uz Bisaru un uz Prātnieku. «Lai izput vai – vai šuvamais mašīnš, bet mierā es nepalikšu! Lai tad viņš parāda, kā liks mani pad arest».

«Kas tur tev būs par labu, kad parādīs?» Bisars jautāja. «Bez divdesmit četrām stundām lāgā parādīt nevar».

«Nu, kas par to! Lai izput vai trīsdesmit piecas», Dreķberģis atkliedza.

«Furt du, schkandalmacher, aus deitsch zimer, wo anschtendig heren trinken!» Švauksts Dreķberģim uzkliedza.

«Selber du furt!» Dreķberģis kļiedza pretī. «Du, du – wasank».

«Mīļie tautieši!» Pietuka Krustiņš stājās abiem ķildiniekiem starpā. «Nesaderība krietniem tautas dēliem savā starpā nepieklājas, bet miers ceļ tautu godā un turībā».

«Es domāju, ka miera panāksim tik tad, kad būsīm izšķīrušies», Bisars sacīja, uzceldamies un jostu no jauna savilkdams. «Ejiet, puikas, kāds un pasaucat krodzinieku, lai nāk saņem naudu par tēriņiem».

Švauksts, to dzirdēdams, arī grāba kabatā pēc pulksteņa, it kā iztrūcies par to, ka tik ilgi nodzīvots, tomēr pulksteņa nevilka vis, bet atrāva roku tikpat ātri atpakaļ, sacīdams: «Jā, zeit is wohl fahren». Tad uzsprauda pangsneju uz deguna, piegāja pie loga un sacīja, ārā skatīdamies: «Was deiwel! Schon... schon... schwarz heraus». Tad apsviedās apkārt un gāja leņņi pretī patlaban ienākušam krodziniekam: «Klau, vecaiš, pastellējiet trīs past zirg fihr hern Švaukstē».

«Uz kurieni jūs gribat braukt?» krodzinieks jautāja, noskatīdamies Švaukstā no galvas līdz kājām.

«Es grib fahren auf mein... mein... willā. Her wolgeboren Krusting Petak, wi ist willā auf baurisk?»

«Villā ir italjeniski ciems, bet pie mums sauc par villā skaistas vasaras muižiņas un arvienu pilsētu tuvumā», Pietuka Krustiņš zinātnīgi izskaidroja.

«Nu guht, guht!» Švauksts ķēra atkal valodu no jauna un teica krodziniekam: «Tad dzird: es brauks uz sav vasar muiž».

«Kas nelaime zin kādā pasaules malā jūsu vasaras muiža ir», krodzinieks ar nepatīkšanu atteica un nolika uz galda degošu sveci, kuru bij ienesis līdz, jo no āra gaismas nevarēja vairs nekā redzēt.

«Kā jūs var man vasar muiž nezināt?» Švauksts ar dusmām jautāja. «Man vasar muiž ir ēkš Tupiņ mājām, vēn jūdž no šejēn».

Krodzinieks sāka smieties pilnā mutē. «Ak Tupiņos! No kura laika tad ir Tupiņu māja pārvērtusies par muižu? Man pirmā dzirdēšana, ka Tupiņos ir tagad muiža». Citi smējās arī un it īpaši Drekberģis, bet Švauksts staigāja šņākdams vien sparīgi pa istabu. «Līdz Tupiņiem, līdz Tupiņiem ar trim zirgiem? Hm, hm», krodzinieks runāja atkal pa brītiņu, bet vēl arvienu smīnēdams. «Bet kur jūs domājat tikt Tupiņos ar trim zirgiem iekšā, jo tur pa to ganceļu nevar izbraukt gandrīz pat ne ar vienu zirgu?»

«Das is mein zach!» Švauksts bargi atkliedza.

«Nu labi, labi», krodzinieks mierīgi sacīja. «Dodiet šurp trīs rubļi, tad varēs gan trīs zirgus pasūtīt».

«Sak ēkš to past kantor, ka her wolgeboren Švaukstē maksāt par vis sav braukšan einmal par mēneš ales zuzamen!»

«Šai pastā nevar vis bez aizmaksāšanas zirgus uz mēnešiem dabūt», krodzinieks ar nicināšanu atteica un griezās pie Bisara, kurš taisījās savu tēriņu maksāt.

«Ferfluchte ordnung! Deiwel einrichtung! Zum tolwerden, bei got!» Švauksts kliecēja, kāju uz zemes sizdams, tad skraidīja un grozījās pa istabu kā nejēdzīgs, tā ka ne tikvien pangsneja un sarkanās šalles gali, bet arī somiņa, kura stāvēja plecos pakārta, mētājās pa gaisu ar visām tām trim kapeikām, kuras pirmāk, kad Drekberģis viņu neņēma pretī, iemeta pats tur atpakaļ.

Kad jau gandrīz bij visi krodziniekam aizmaksājuši par to, ko prasījuši, tad krodzinieks vaicāja Drekberģim, kas maksāšot par tām vīna pudelēm, kuras viņš izņēmis.

«Tās ir uz Švauksa rēķina», Drekberģis atbildēja. «Viņš pats lika ņemt, ko dāmas traktierēt».

«Was das par dāmen auf land! In štat mīr is dāmen beser», Švauks, dzirdēdams pa ausu galam Drekberģi par dāmām runājam, pikti sacīja.

«Lai nu dāmas, kur dāmas», krodzinieks, uz Švauksu pagriezies, runāja, «bet par izņemtām vīna pudelēm vajaga aizmaksāt rubli deviņdesmit kapeiku».

Švauks sāka savā īpašā lielmanīgā buldurēšanas valodā liegties un sacīt, ka viņš par vīnu nekā nezinot – lai prasot Drekberģim, jo tas esot prasījis un nesis. Bet atsaucās no kaktiem laba tiesa liecinieku, kuri liecināja, ka Švauks līcis gan Drekberģim vīnu ņemt un kristabnieces pacienāt, tādēļ krodzinieks, varbūt domādams, ka no Švauksa izdzīs drīzāk kaut ko nekā no Drekberģa, sāka turēties pie Švauksa un uzstāt, lai aizmaksājot ar labu un drīz, kas vajadzīgs. Gan vēl Švauks dziedās maksāt un mēģināja aizbildināties, bet krodzinieks gāja visai cieti virsū, solīdamies apcietināt un apķīlāt, tad grāba atkal somiņā, izrāva pazīstamās trīs kapeikas un uzsvieda krodziniekam priekšā uz galda, sacīdams: «Da is jelt!» Visi sāka smieties, un krodzinieks uzsauca savu reizi ar piktumu, lai neākstoties, bet darot, kas jādara, jo cik ilgi lai viņš te diedelējot pēc savas naudas? Švauks tāpat saskaities grāba bikšu kabatā, izrāva kādu naudas maķeli, attaisīja vienu un otru pusi, paskatījās un iegrūda kabatā atpakaļ, tad izrāva no citas kabatas otru maķeli, izskatījās tai tāpat, aiztaisīja un iegrūda kabatā, sacīdams: «To zilberšeini es negrib izmainīt! Tē kroģer tīr kufer jelt wien pēdod – manim neir zirgs, ko vest».

Pēdīgi pēc ilgākas stīvēšanās piegāja šī lieta pie tā, ka krodzinieks uzstāja Švaukstam atdot par tēriņu ķīlām kabatas pulksteņi. Gan, kā saprotams, Švauks tam ļoti pretojās, bet krodzinieks par to nekā neskaitīja un gāja tik viņam jo ciešāk virsū, līdz pēdīgi tiši vai netiši Švauksa pulksteņa ķēde jeb «ķete», kā viņš pats to sauca, kaut kur aizķērās un izrāvās no kabatas ar visiem spīduļiem un zvadzuļiem, bet – bez pulksteņa. Kā varēja nomanīt, tad ķēdes gals bij stāvējis kabatā iediegts vai citādi iestiprināts, lai nenāk laukā. Visi sāka smieties, un Drekberģis jo garšāk, izsaukdamies: «Tādēļ tad arī tagad vairs nevarēja redzēt pulksteņa no kabatas raujam kā agrāk. Par tādu joku var dot duci bairīša».

«Var gan, kad tik spēj vien nopirkt un aizmaksāt», Bisars, tabaku pīpē bāzdams, sacīja.

Bet Švauks par šā sava noslēpuma gaismā nākšanu bij ļoti pikts un bargs. Viņš, kaktā iegriezies un raudzīdams iestiprināt ķēdi no jauna kabatā, biedināja par šādu pilsētas birģera blamēšanu apsūdzēt visus pie pilnu rāti.

«Nu, ja pulksteņa nav, tad dod jel to pašu ķēdi», krodzinieks sacīja. «Var būt, ka to varēs par parādu ņemt pretī. Pie pilnu rāti, kad aizmaksāsi, tad dabūsi atkal atpakaļ».

«To ķēdi es pazīstu labi», Drekberģis runāja, joprojām smiedamies, Švaukstam par jo lielākām dūsmām. «Tā ir tā pati, kuru viņš iemainīja pavasarī no jumiķa. Viņa ir no misiņa, bet tik vien apsudrabota un maksā bez tiem spīduļiem tik piecpadsmit kapeiku».

«Nu velns, ko tad lai no tāda pagāna ņem!?» krodzinieks nospļaudamies izsaucās. «Par citu visu, kas pie viņa ir, nevar dot rubļa un deviņdesmit kapeiku. Un tu, Drekberģi, kā vīna izņēmējs, neesi vairāk vērts».

Pēdīgi stājās Pietuka Krustiņš starpā un piedāvājās krodziniekam priekš Švauksa par galvinieku, pieminēdams, ka krietniem tautiešiem vajagot izlīgt visās materiālīgās un ideālīgās diferencēs ar labu.

Krodzinieks, drusku kā sašutis, noskatījās Pietuka Krustiņā garām acīm, kas liecināja, ka šis galvinieks nav vis viņam ļoti pa prātam, bet tomēr palika gan ar to mierā un ļāva Švaukstam iet neaizskartam projām.

Visi nu sāka taisīties un rīkoties uz projām braukšanu vai iešanu. Švauks necēla gan labprāt acu uz augšu, bet vilkdams savus baltos cimdus rokās, sirdījās, buldurēja un rūca vāciski kā pērkons, bet no visas tās rūkšanas nevarēja saprast neviens nekā. Citiem bij ikkatram kādi virssvārki vai mēteļi, bet Švauks taisījās uz ceļu aukstā lietainā naktī tāds pats, kāds bij baznīcā: spožos zābakos, baltos cimdus, vienos pašos svārkos, ar somiņu plecos, cilindra gardibeni galvā un ar lokanu spieķi rokā. Pie visa šā apģērba viņš neaizmīrsa arī uzspraust pangsneju labi stipri uz deguna, ka lai vējš nenogrūž. Turklāt Švaukstam šādam, kā izlikās, vajadzēja iet kājām, jo zirgi bij par visiem tik trīs: Bisaram, Prātniekam un Pietuka Krustiņam.

Kad visi sāka spriest un aprunāties, kā tiks mājā, tad tie, kuriem zirgu nebij, raudzīja pierunāt sev kādu aizvedēju no tiem, kuri atradās braukšiem, tik vien Švauks nelīkās par to nekā zināt. Krodzinieks, kuram laikam par Švauksu iežēlojās, sacīja uz Pietuka Krustiņu, drusku pasmaidīdams: «Nu jūs varēsāt ar savu iemainīto ērzeli aizvest to pilsētas kungu, jo ceļš jums iet pa daļai uz vienu pusi. Viņš ņems par labu šoreiz arī viena zirga pajūgu, pasta zirgus ņemot, tiek jāmaina zilberšeinis, un to viņš tagad negrib darīt».

«Nu, ar to ērzeli viņi šonakt pavisam mājā netiks», Prātnieks savrup nosmējās.

«Nu, kad ar pastu grib braukt, tad var zilberšeini mainīt gan», Bisars sacīja, «jo tad tiek zirgi, ar kuriem kaparjelti aizvest».

«Savas trīs kapeikas viņš aiznesīs gan tāpat kājām», Drekberģis teica, jo tas bij tagad itin jautrā garā.

«Tik vien šāds apģērbs tam pilsētas kungam būs gan par daudz plāns un viegls – tikpat priekš lietūs, kā arī priekš vēsuma», krodzinieks, Švaukstā noskatīdamies, sacīja.

«Kad tik viņš ir melns, tad par plānumu vai biežumu nekāda bēda», Bisars atteica.

«Tas, kas izstaigāja pērn trijukungu dienā, lauskam sperot, baznīcu vienos pašos putekļu drēbes svārcīšos, tam tagad būtu kauns salstot», Prātnieks sacīja, pātagas kāta cilpu rokā uzmaukdams.

Tā runādami un taisīdamies, visi tie kroga viesi bij izgājuši jau no savas istabas priekšistabā, kurā ienāca patlaban no āras divi salījuši ceļinieki. Kad tuvāk saskatījās, tad izrādījās, ka viņi bij visiem pazīstami slātavieši, tik vien no drusku atstatāka valsts stūra. Pēc sasveicināšanās un īsas ievadījuma sarunāšanās par nejauku laiku un izmirkušu ceļu Prātnieks ienācējiem vaicāja, kurp tik vēl braukdami un vai tiem neiešot ceļš ar dažiem no viņiem uz vienu pusi.

Viens no ienācējiem, kroga viesus drusku vispāri aplūkojis, atbildēja: «Kā liekas, tad laikam neies vis, jo šē laikam no muižas puses neviena nav».

«Kas jums tagad uz muižu par braukšanu?» Prātnieks drusku ziņkārīgi jautāja.

«Tur ir tāda savāda nedomāta un negaidīta vajadzība», tas pats otrais ienācējs atteica, pīpi uztaisīdams un grūti nopūzdamies.

«Kas tā par vajadzību?» citi arī sāka jautāt ar uzmanību.

«Vajadzība ir, draugi, tāda, par kādu netīkas labprāt ne runāt un kādas lai Dievs nedod», pirmais ienācējs teica skumīgi un savas slapjās drānas nopurinādams.

«Nu tad stāstiet jel, kas tā par lietu var būt!?» Prātnieks un citi uzsauca.

«Jā, kurš to varēja vai drīkstēja iedomāt, ka šā laika daiļākā Slātavas draudzes meita varēs ņemt tik nelaimīgu galu!» otrais ienācējs lēnām runāja. «Vēl jau dzirdējuši laikam nebūsiet?»

«Nē, nē, nē, nav nekas dzirdēts», no vairāk mutēm atskanēja.

Kamēr otrais ienācējs, kā likās, domāja un meklēja savā prātā šim gaidāmajam stāstam lielu un svarīgu vārdu, lai var stāstīdams satriekt jo vairāk klausītāju sirdis, tikām pirmais ienācējs pasteidzās un izteica to itin vienkārši un bez nekāda jaukuma: «Lūk, tā Liena, Irbēnu Oļiņu audzēkne, kura staigāja šai vasarā apkārt par sajukušu, ir mūsu upē pārceļamā vietā noslīkusi».

Visi pie šiem vārdiem iztrūkās un pat Švauksts, runātājus caur pangsneju uzlūkodams, iekliedzās: «Das is schade! Schehn mehdchen war. Ach, kā es vin ēkš Ilz bēr amizant izvizināj uz kapsēt un zurik!» Bet pie Prātnieka vien bij nomanāma gandrīz labpatikšana, kaut gan, kā protams, viņš sargājās to izrādīt.

Otrais ienācējs, lai gan pirmais bij viņam lielāko stāstīšanas krāšņumu un virslietu nolaupījis, raudzījā tomēr vēl no atlikuma glābt un tvert priekš sevis, kas vēl glābjams un tverams, tāpēc viņš stāstīja tūliņ tālāk, līdzko pirmais bij to nelaimīgo notikumu pasludinājis: «Tā atrašana tikpat kā caur mani vien iznāca gaismā. Paklausieties, kā bij».

«Nu jā, stāsti, stāsti tu papriekšu», pirmais ienācējs iesacījās.

«Šorīt bij jau liela diena, kad es uzcēlos rijai krāsni iekurināt, sak, svētdienas diena, kas nu par lielu steigšanos, gan izkurēsies. Vakar arī no rīta kā kūlām, piesērām riju, arām un ecējām vēl visu dienu kartupeļu lauku, pēdējos kartupeļus lasīdami, un vakarā palikām pie linu saņemšanas labi vēl, sak, laiks taisās uz lietu – uz zemes atstāt vairs nevar uzdrošināties –, kas zin var sākt līt, un ko tad? Tur salūza vēl viens ritenis, bij jāsūta uz māju pēc citiem ratiem un jākrauj vezums pāri – kā jau arvienu tādās steigšanas reizēs izdodas. Kamēr nu vēl mājā nokopām vezumu paspārnē divi vien sagāja, un trešais bij jāizkrauj citur –, nolikām zirgus visus droši, kā pienākas, lai neceļas nekāda kaite, kā vēl teicu uz šā paša Edes tēva (še viņš rādīja uz pirmo ienācēju), labāk lai padarām visu tā, kā kad ja sliktums ceļas, – saimnieks nevar pārsaukt mūsu, sak, ko jūs tur ejat un strādājat, kad uz jums nevar palaisties, itin kā bez rokām, – kā jau nu allaž tādas valodas ir, vai nu nav dzirdēts, – tas kumeļš, kā pagāns, ir mums diezgan nemierīgs, gāž sētu laukā, un sirmītim ir pakaļkājas kaltas, sak, kas zin, kā var izdoties – zirga un zirga būšana, vai nu viņam savu prātu iedosi –, te ir viņi labi, labi, – kūvējas un knosās, kamēr var būt – redz šē vai! – Šis Edes tēvs iesacījās vēl, vai nebūtu varējis siet šonakt zirgus pļavā – mums kā upmalas pļavas, atāla diezgan –, agri, lūk, šogad noplāvām, un rudens ir mīksnējs, tad nevar veikt nemaz nobarot, – gan izēdas vēl lopi pa virsu, gan –»

«Mīļais draugs! Lūdzu steigties drīzāk pie lietās», Pietuka Krustiņš stāstītājam uzsauca.

«Nu jā, steidzāties arī tūliņ, kad zirgus salikām stallī – sak, kas viņus drīkst tik garā naktī vairs laukā atstāt, – lietas, visas zirgu lietas sanesām tai jaunā kūts kambarī, kuru pērn uztaisīja, lūk, no

Grebzdēnu meža kokiem, – Prātnieks būs ielāgojis gan: lūk, kur viņudien tu biji piesējis vēl savu jauno zirgu pie tā lielākā vadža».

«Pagaidi, tu tikpat neizstāstīsi», pirmais ienācējs sacīja. «Tā atrašana notika īsti tā: Raņģu Gārnim bij jāsteidzas šodien upē pāri pie vārdotāja uz Riebniekiem – pērnām veprim esot laikam vai plecu vīveles, vai liesa, vai vēja bulte izgājusi – pats īsti nezināja...»

«Pag, ko tu nu jāucies starpā!» otrais ienācējs uzsauca. «Tu jau lielu gabalu izlaidi: vakar kā bij cepta maize istaba silta un paši vēl labi izpērušies, nogulējām, kā jau pieminēju, līdz lielai dienai. Sieva man bij uzcēlusies gan jau drusku agrāk un izgājusi pa lauku soļā kopt, piesacīdama, lai es pašūpojos bērnu, ja sākot raudāt, bet es nebiju dzirdējis ne piesacīšanas, ne arī bērna raudāšanas un iztrūkos tik tad, kad sieva ienākusi uzbārās, ka guļot kā sprādzenis, lai bērns vai pārbrēcoties. Es iesacījos, sak, vai nu man, siev, nav citu domu un citu darīšanu, ka tu man liec bērnu auklēt? Šī atkal pretī, un tā vārds pa vārdam, līdz pēdīgi sagājās vēl diezgan skarbi, kā jau nu, lūk, palaikam laulātu ļaužu starpā ir».

«Negadījās no jaunākiem neviena pie rokas, kas Gārni pārceļ», pirmais ienācējs steidzās atkal stāstīt, «un tas nu redzams labi, ka vīram steigšanās ir, tā es, kažoku uzmeties, sak, ko tur nu citu vairāk, iešu pats un pārdzišu cilvēkam laivu pretī –»

«Ko nu tu stāsti! Bez manas sūtīšanas jau tu neaizietu», otrs atrāva atkal viņam stāstīšanu. «Man bērni pateica pašam pirmam, ka aiz upes esot kāds ciemiņš, kurš gribot tikt drīz pāri. Nu jā, un kā tad bij tālāk? Es uzcēlies vilku šos pašus svārkus mugurā (to sacīdams, viņš atsita mētelī un parādīja svārku stūri), sak, svētdienas diena – staigā cauri sveši cilvēki vis –, vai nu tāds dzīvosī. Gan sieva izejot vēl nokliedza: kur nu atkal vaļāšoties ar labiem svārkkiem rijā krāsns priekšā pa pelniem. Sak, nu par to vis nebēdāties – kas māc drēbi nopelnīt, tas mācēs arī kopt».

«Pie upmalas piegājis, redzu, ka laiva ir iedzīta lejā, upes ielīkumā, tur, lūk, lielo Pēter, pie otrējo velētavas», pirmais iesāka atkal un stāstīja vairāk savam biedrim nekā citiem. «Jau man sirds tūlī kā paredzēt paredzēja, ka uz labu tas nevar būt. Klāt piegājis, atrodu airi arī iemestu ūdenī un laivā kādu drānu, kura izskatījās kā nonēsāts sieviešu lakats. Man iesitās vēl prātā, ka tādas svešas lietas aizskart vai viņām uzmīt ir brīžam ļoti jābīstas – var jau viņas būt noliktas no burvjiem vai citiem pesteļiem, un kur tad dursies?»

«Ko tu nu, Edes tēv, steidzies stāstīt savu muļķīgo bailību!» otrs uzsauca. «Kurš nu nezina, ka tu skrienī pat no zebieksta vai ellē iekšā? Tu tik zini kā laist vien pa gabalam laukā! Ko lai cilvēki tur saprot? Šās lietas jau notika visas pēc pusdienas, un, kamēr tu vēl, no ļaunuma baidīdamies, nedrīkstēji laivā kāpt, es arī pienācu pie krasta un devu tev padomu iznest to drēbi ar airi malā, iešļakstināt ar airi laivā jaunu ūdeni, izsist atkal tāpat laukā un kāpt iekšā bez bēdām».

«Nu jā, lielais Pēter, lai nu tas ir», tā atkal pirmais, «es apskaitīju, ka tagad laika nav aizdzīt laivu pretī straumei līdz īstai pārceļšanās vietai, paaicināju Gārni, lai panākas uz leju pretī. Kalna pusē palika atvars – tai iekšā nebraucu, tur nevar aizsniegt ar airi dibenu, tādēļ laidu gar atvara malu līdz ar braslu pa lejas pusi».

«No sevis jau tu tur nezinātu braukt, ja es nepasacītu», otrs ar nepatīkšanu teica.

«Es braucu, braucu, tā jūtu, ka atvara malā aizmetas airis aiz kaut kā, kas spiežot iet projām. Sāku skatīties un – Dievs tēvs! – ieraugu slīkoni. Pārbraucu pāri, ieņēmu Gārni; tikām šis lielais Pēteris dabūja vairāk rīku –»

«Nu jā, ko tur nu citu vairāk? Vai nu stāvēsi un skatīsies?» otrais krita valodā. «Aizskrēju tūlī uz māju, paķēru kādas kārtis un ķeksi – ar kailām rokām, bez ieročiem, zināms, nekā neizdarīsi».

«Sākām strādāt visādi kā spēdami, līdz pēdīgi arī izvilkām», pirmais atkal pasteidzās. «Tikām saskrēja upmalā arī visi mājas ļaudis, līdzko no šā lielā Pētera bij dabūjuši dzirdēt, kas par lietu esot».

«Ko tur nu vairs slēpt, ko būt?» otrs piepalīdzēja. «Kas tur ir, tas ir. Tur gadījās pagalmā Edes māte – es pasacīju tai, ka upē uzgājām, pāri braukdami, slīkoni; tā atkal bij pasacījusi citiem, un, līdzko izvilkām, to sievieši tūlī pazina un pasacīja skaidri, ka tā un tā».

«Mēs skaitām, ka viņa savā nesamaņā ir cēlusies nakti upei pāri», pirmais ienācējs atkal steidzās runāt, «un straume ienesusi laikam laivu atvarā; tur tad, gribēdama, kas zin, ar airi sasniegt dibenu, būs iekritusi iekšā un nonesta pēc no straumes atvara lejas pusē».

«Nu, man liekas, ka tas nevar vis būt noticis netīši», Prātnieks sacīja. «Kad vairs citur nebija ko iet un cita ko darīt, tad vajadzēja laisties upē iekšā».

«Nē, nē, Prātniek, negrēkosim labāk, tā domādami», otrais ienācējs runāja ar sirsnību. «Viņa, nabadzīte, tur ir gājusi pa agrākam ieradumam un kritusi nelaimīgā nāvē. Brīžam agrāk, kad tur, cauri staigādama, cēlās pāri, paņēma pati airi un dzina laivu, es atminu, gandrīz kā vīrietis».

«Domājām, domājām, ko iesākt, ko darīt», – tā pirmais ienācējs, «līdz pēdīgi nospriedām dot tūlī valdībai ziņu, citādi var krist vainā – tādas lietas nav kavējamas».

«Tagad nu tad esam ceļā, braukdami uz muižu pie valsts valdības ar ziņu», otrs piepalīdzēja. «Šis, Edes tēvs, baidījās viens braukt, jo varot izgādīties ceļš ap pašu pusnakti atpakaļ, – un, zināms, savādi ap sirdi var būt šādā reizē ikkatram, īsti upē pāri braucot, – turklāt vēl veļu laiks tagad, tādēļ braucu es arī līdz, sak, diviem jau tiklabi ir drošāk».

«Nu, Krustiņ, tu žēlojies arvienu, ka kuplejām trūkstot vielas, bet tagad, es domāju, būs diezgan», Prātnieks, nejauki smiedamies, Pietuka Krustiņam uzsauca. Tomēr viņa balss neskanēja tik droši kā citām reizēm un vaigs bij nobālis.

III. [Lienas bēres]

Tai svētdienā pēc pļaušanas svētkiem Slātavas baznīcēni, Dieva vārdiem beidzoties, negāja vis tūliņ uz mājām, bet devās viss lielums uz kapsētu, kaut gan laiks nebij nekāds mīļīgais, jo pūta smags rudens vējš, kurš rāva ar varu kokiem pēdējās lapas nost un solīja arī atnest drīzumā atkal lietu. Tomēr ne pašā jaukā kā vasaras svētdienā nespēja aizvadīt šī kuplā draudzes miera vieta ar savu mīlīgo ēnas dzestrumu turp tik daudz ļaužu, lai arī būtu apglabājami diezgan ievērojami draudzes locekļi, ja vien nebij cerams pie viņu apglabāšanas kaut ko īpašu redzēt vai dzirdēt. Tātad vajadzēja būt pieminētā dienā kapsētā, pēc ļaužu prāta, kaut kam ļoti svarīgam.

Dažas sievas bij iznākušas no Dieva nama pat arī agrāk un atradās kapsētā jau priekš Dieva vārdu beigšanas, lai varētu dabūt labi aplūkot izraktos kapus un nostāties varbūt jau viņu tuvumā tādās vietās, no kurām var visu labi pārredzēt.

Divas no tādām agrāk iznākušām sievietēm sēdēja aizvējā uz kāda kapa sarunādamās. Viena bij labi vecīga, bet ģērbusies diezgan grezni un tikko ne pašā pirmākā tā apgabala modes apģērbā, kaut gan tas, vienīgi bez kādiem galvas lakatiem, starp kuriem atradās apakšējais jeb apaļiski sasietais pat no zīda, bij viss pašausis, glīti un pat skaisti izstrādāts. Viņa turēja rokā, ar baltu kabatas lakatiņu apsitusi, ne visai jaunu, bet labi glabātu dziesmu grāmatu, kurai līdzās stāvēja vēl kāds viegli saritināts iebālgans zīda lakatiņš, un grāmatā pašā turējās savos kātos starp lapām pat dažas pusvītušas rudens puķītes. Otra bij labi jaunāka, bet daudz vienkāršākā un vecmodīgā apģērbā. Viņa turēja klēpī kādus divi gadus vecu bērnu, kurš pūlējās, grauздams cukura graudu, ko, kā varēja noprast, bij iedevusi pirmāk pieminētā sieva.

«Tu, dēliņ, tikpat nesakodīsi», māte, bērnam cukura graudu izņemdama, sacīja, tad, viņu sīkākos graudiņos sakodījusi, deva atpakaļ, pieminēdama: «Ko nu šis tādām kramam darīšot! Zobiņu priekšā nekādu nav».

Otra skatījās bērnam mutē. «Laikam tad zobi būs izrūsējuši? Jā, kā tad! Tā jau tagad izbeidzas tie piena zobi lielākaī daļai – lūk, dabū vien šā paša salduma...»

«Nē, nē, Irbēnu māt, kas nu šim to vainu dod!» bērna māte atsaucās. «Nezin, kad redz šādas kukuļus, kompetes vai bambanksus vienreiz, kad otrreiz? Ja gadās šad vai tad, tāpat kā tagad, tad ir, ja ne – iztieks tāpat. Bet Dievs zin! Dažam, kam rūšēšana piesitas, tam izrūsē bez visiem saldumiem – un tā šim arī. Cik reizēm, mīļā, mēs paši mājā neesam nosmējušies, ka zobi izrūsējuši puikam tīri kā kādam lielmaņu bērnam».

«Lai nu smieklī, kas smieklī», Oļiņiete sacīja gandrīz it kā ar rūpēm un bailību, «bet tagad tīrā patiesībā tie zemākie ļautiņi tik to vien laikam vairs gudro kā mums, lielmaņiem,³ dzīties pakaļ. Šodien pat, noklausies vien baznīcā – lai tur vai kāda pirtnieka bērns, bet savas kārtas vārdu vairs nevienam! – tik lielmaņu izgudrotos vien, lielmaņu izgudrotos vien! Un tad nebūs vis mierā vēl ar vienu pašu, bet pa divi trīs. Ak tu žēlīgo tētiņ, ne tiem ļautiņiem kauna, ne goda! Kādus vārdus tad nu mēs, lielmaņi, lai vairs liekam? Mums tad būs jāņem tie paši vecie atpakaļ. Mēs esam likuši līdz šim vēl pa divi vārdi vien, bet šiem vajaga vēl vairāk. Svēpuru Babas puikam arī – ak Kungs, ak Kungs, tavu trakumu! – nosauca vai Aleksanderi, Vilhelmu un nezin kādu vēl to trešo. Tāpat arī citiem: Plorentines, Maksimilijani, Terezijas, Verdinanti, Augustines, Adeleides, Valentini, Julianes un Viktorijas! Ko tik no lielmaņiem pa ausu galam dzirdējuši – krauj vien saviem bērniem virsū. Es nezinu, kāds labums tur

³ V.E.: Grāmatā nav īsti saprotams, kāpēc Oļiņiete uzskata un sauc sevi par «lielmani», jo īstenībā taču Oļiņi ir tādi paši saimnieki kā visi pārējie Slātavas un Čangalienas «valstīs». Reālajā dzīvē tāds pamats bija. Grāfu Šeremetjevu Piebalgas un Veļķu muižās mērnieki 1867–1873. gados izmērīja un novilkā robežas pavisam apmēram 1000 saimniecībām. Tātad saimnieku bija tūkstoš. Bet Vecpiebalgas slavenais skolotājs Andžs Rātminders (tautā iesaukts par «skolas tēvu») – pie tam vēl tāds, kurš darbojas literatūrā, draudzējās ar mācītājiem, sastāv viņu biedrībās un raksta viņu avīzēs, – tāds bija viens pats. Tāpēc bija gandrīz vai «dabīgi», ka viņa sieva uzskatīja savu dzimtu par augstāku, nekā apkārtējie saimnieki (zemnieki), par piederīgu citai kārtai, par «lielmaniem».

Dievam var būt, šādas ļaužu nekaunības ciešot? Kā man tas prāts un sirds uz tādiem, tad es viņu nepanestu nevienas dienas».

«Tiesa, tiesa, Irbēnu māt!» otra viņai piekrita. «Šim pašam manam puikam arī daži gribēja, lai liekot kādu svešāku jaunu laiku vārdu, bet tāpat jāsaka: ko nu līdz skaistu vārdu likt, kad pati gandrīz nemāki izsaukt, kā vajaga? Tad palieci tik pasaulei par apsmieklu. Beidzot uzliku to pašu Jāni – un labs būs diezgan, iztikš tāpat».

«Lūk, tā, tā ir pareizi, kad tik liek paši savas kārtas vārdus!» Oļņiete iesaucās. «Kas nu Jānim vēl kait? Tāds vien mīlīgs, gludens vārds. Vēl veci ļaudis saka: lai sauc vilku, lāci, kad tik mežā nedzen un kad tik maizes paēdis». Še Oļņiete drusku aplkusa un tad iesāka pa brītiņu no jauna: «Nav šī vārdu likšana tā vienīgā lieta, kurā citi dzenas mums, lielmaņiem, līdz, bet tāpat tas ir pie cita visa un arī pašā svētākā ceļā, kā šodien redzēju. Tu, mīlā, zināsi gan, ka mēs, lielmaņi, pie Dieva galda iedami, cik nu katru reizi esam, paliekam arvienu paši pēdējie un salasāmies savs īpašs galds, jo tā māca arī paši raksti, ka tas, kas gribot tikt paaugstināts, lai sēstoties zemākā vietā; bet ko šodien ieraugu? – ak Kungs Dievs, cik ļoti ir lepnība pasauli samaitājusi! – pie pēdējā galda salasījušies trīs gabali melnos svārkos: Pietuka Krustiņš un Švauks ar Drekberģi savā pusē katrs. Ak Kungs, ak Kungs, tavu apstulbotu miesas prātu! – laikam domājas būt labāki par citiem grēciniekiem. Un ar melniem svārkiem, ar to velna lepnību pie dievgalda! Švauks, uzspraudies tādu savādu, auklā piesietu brilli uz deguna, stāvu gaisā vien slienas, kā jau patiesi no lepnības velna sagrābts. Lai nu vēl Pietuka Krustiņš, kāds viņš arī ir, lai ir, – tas, skolotājs būdams, varētu cik necik pie mums, lielmaņiem, skaitīties, bet ko šie divi pustrakie? Un Švauks turklāt nebijis nemaz uz dievgaldu taisījies, bet tik dabūjis krogā zināt, ka šie divi iešot, un licies tūliņ līdz. Ak, mīlais Kungs Jēzus, kā tādi gan ēd tavas miesas un dzer tavas asinis sev pašiem par sodu! Citi, kā sak, taisāmies cauru augošu nedēļu: lūdzam, dziedam un nesakām ļauna vārda ne saimei, ne citam, lai dzīvo un dara, kā grib, bet ir tad vēl jābīstas, vai būsīm tēvam patīkami. Bet šis skrien klāt tāds pats, kāds ir! Bail vien metas, ka nesabrūk tādu dēļ kādreiz baznīca visiem uz galvām. Ak, Dievs, ak, Dievs, apžēlojies un nesodi par tādu grēkiem citu līdz!»

Pa tam bij baznīca jau izzvanīta un ļaudis sāka nākt uz kapsētu pulku pulkiem un rindu rindām. Tā pati bērna māte, uz viņiem rādīdama, Oļņietei sacīja: «Lūk, lūk, Irbēnu māt, kā nāk visa draudze, itin kā būtu kāda goda diena. Laikam gan visi uz to pašu vien steidzas, gribēdami redzēt tavu audzēkni paglabājam».

«Kam nu, mīlā, tu manu vārdu tur pavisam piemini», Oļņiete ar nepatīkšanu atteica. «Kauns un negods – tā ir tā pateicības alga par visu mīlestību un kristīgu audzināšanu! Es lūgšu pat Dievam debesīs, lai izdzēs viņu iz manas grāmatas, ka lai pastara dienā pie tiesāšanas nav jāvazā mans vārds visu eņģeļu un zēravu priekšā līdz. Kad es paredzētu šādu galu, tad paņemtu labāk kādu čigāna bērnu audzēšanā, – ja tas skrietu kaut kuram diedelniekam pa pasauli līdz, tad neviens nevarētu sacīt manas vainas».

«Dzirdēju gan runājam, visvairāk no tās pašas Annužas, ka esot salaulājušies», – tā atkal otra, «bet Dievs to zin, vai ir tiesa vai nav, un tagad, kā liekas, arī īstas taisnības zināt vairs nedabūs».

«Meli, meli! Tīri balti meli! Tā ir visa viņas taisnība», Oļņiete atkliedza. «Un nu vēl grib ierakt šepat kapsētā līdz ar visiem, kas dievbijīgi dzīvojuši un svētīgi aizgājuši un kur arī mums, ikkatram ticīgam cilvēkam, ir nolikts sagaidīt mūžīgo kāzu prieku par ticēšanas algu».

«Redzēs, redzēs, kas izdosies», otra, bērnu zemē nostādīdama sacīja. «Kā dzird, tad lielākā daļa no draudzes gan vis negribot paļaut kapsētā rakt».

«Kā gan lai paļauj?» Oļņiete atteica. «Vai nezināms, ka tādiem būtu vieta ārpus debesu vārtiem – tāpat kā šie ārpus sētas? Labi vēl, ka tur laiž. Kurš gan gribēs gulties tādām līdzās, kā ja vienīgi cits tāds pats? Un, ja tādos sāks rakt kapsētā, kas tad kaitēs kuram gala nepadarīties? Tā tad būtu vēl īsti paskubināšana uz to. Man brīnums, ka mācītājs, pats Dieva kalps un vietnieks būdams, var un drīkst par tādām lietām turēties, kuras viņam pašam jāpalīdz pazudināt. Vai tie arī ir kādi kristīgi darbi, kad lūdz par visiem bandu dzimumiem it kā par tās pašas palaidnes ārlaulības bērnu, Dievu? Un nu vēl, kā dzird, gribot pašu apglabāt reizē ar visiem un, tāpat kā citus godīgus miroņus, ar zvanīšanu un Dieva vārdiem. Reizē ar visiem un tāpat kā visus! Lai Dievs apžēlojas! Ja tā darīs, tad es šai kapsētā vairs savas kājas necelšu, nedz arī likšu sev ar to zvanu zvanīt».

«Kā liekas un kā ir dzirdēts, tad tāpat gan laikam glabās, kā tu, Irbēnu māt, saki», otra runāja, «lūk, kaps ir izrakts iekšpusē tāpat kā citiem visiem, un darbinieki pie viņas atvešanas arī esot pasūtīti tā, ka lai tiekot pēc pusdienas īstā apglabāšanas laikā šie».

«Tā nu gan viņi domā un grib darīt, bet vēl nav vis padarījuši», Oļņiete ļauni atteica. «Prātnieka Andžs un vēl daudz citi celsies tam pretī; ja citādi nevarēs, tad Prātnieka Andžs nodos to lietu uz proceses. Es pati viņu vēl paskubināju, lai samusina visu draudzi un nelaiž nemaz kapsētā iekšā, nedz arī

pie citiem klāt. Īsti tie visi būšot pie tā, kuriem ir šodien savi piederīgie jāglabā. Mans vecis gribēja braukt vēl uz valsts māju pie izvadīšanas, bet es aizliedzu zirgu un pasacīju, ka, ja tā grib darīt, tad lai manās acīs vairs nerādās, – neņemšu ne savā gultā iekšā».

«Lai Dievs žēlo un sargā ikkatru cilvēku no ļauna prāta un nelaba gala», otra uzceldamās sacīja, «ko gan, pats grēcinieks būdams, vari vairāk teikt vai vēlēties? Viņa, meitene, arī nedz tāda gala būs paredzējusi, nedz meklējusi, bet ko lai dara, kad...»

«Meklēja, meklēja un atrada arī!» Oļņiete kaislīgi iesaucās. «Kad, kā no debesīm bēgdama, nelabam pakaļ skrēja, tad tam arī tika labs kumoss, ko noraut, aprīt. Tīši meklēja posta, tīši traka prāta un tīši gala! Tā viņai vajadzēja! Lai nu cep ellē septiņas reizes karstākā ugunī kā bagātais vīrs, mūžīgi mūžam! Lai brēc un lūdzas no manis ūdens pilītes, kad es sēdēšu Ābrama klēpī. Es neiešu vis dzisināt viņas mēli, lai vai noslāpst. Kas atlīdzinās to postu, ko viņa padarīja ar savu palaidnību man un Prātnieka Andžam, ja arī neskaitītu to sirdsēstu un dusmu, ko man aizdeva? Vīrs man ir no tā paša laika nogājis aiz bēdām gandrīz pavisam postā, tā ka no viņa nav cerams uz priekšu vairāk nekā tik nabags, kurš man, sievieša cilvēkam, būs vēl jāuztur tāpat, kā jau tagad jāvalda vienai pašai tik liela māja. Laime vienīgi, ka Prātnieka Andžam ir Dievs devis kristīgu un palīdzīgu prātu, bet citādi nezin kā tiktu kuru brīdi ar katru darīšanu galā. Un vai viņam pašam arī labā diena? Pērn nodedzināja skauģi klēti, kura bij pilnāka un bagātāka nekā pat nevienas lielmaņu meitas pūrs. Šogad bij laikam no tādiem pašiem apburti lopi un izkrita gandrīz lielākā puse. Viss tas un vēl daudz vairāk ir jācieš mums vienīgi tikpat kā viņas dēļ. Kuram tur nekāptu sirds pa kaklu laukā? Prātnieka Andžs būtu varbūt jau sen apprecējies, ja necerētu uz viņu. Jāsmejas! It kā kad meitu nebūtu. Man pašai brāļa meitas kā liepas, vesela rinda, lai ņem, kuru pats grib». Pa brīdi viņa, lepnā pazemībā nopūzdamās, iesāka vēl no jauna: «Ko tu darīsi, ko līdzēsi! Kas palaidnis bijis, tas paliek, lai māca, rāj un audzē vai paši eņģeļi. Ko tu atstāvēsi pretī tam liktenim, kas ir nopelnīts un nolikts jau varbūt priekš dzimšanas! Neesmu vis nesusi zem savas sirds. Kas zin, kur cēlusies un kādos grēkos dzimusi. Annuža gan šā tā stāstīja, bet kas nu var ticēt? Še jau skaidri redzams, ka vecāku grēki ir piemeklēti, lai nu vai kurā augumā. Nezin vai bērns arī vēl labu galu ņems».

Kamēr vēl šās abas sievas tā sarunājās, tikām papildījās kapsēta ātri un stipri ar ļaudīm. Sāka arī līt smalks, bet biezs lietus ar stipru vēju. Oļņiete apsedzās ciešāk ar segu un gāja pretī pašam lielākam ļaužu pūlim, kurš bruka patlaban ar troksni caur bērnu kambari kapsētā iekšā. Aiziedama viņa vēl sacīja savai biedrenei: «Paliec vien tu šepat ar bērnu pavējā, es iešu Prātnieka Andžam pretī dzirdēt, vai būs lielu pulku sataisījis. Turpat viņš nāk pa vidu runādams. Viņa balsi es varu izšķirt vai pašā tirgū».

Tā arī patiesi bij, kā Oļņiete sacīja, – pieminētam pūlim pašā vidū gāja Prātnieks, runādams pilnā mutē par to, ka draudze lai nepaļaujot apglabāt Lienas pie citiem kapsētā ar zvanīšanu un Dieva vārdiem, jo viņa padarījusi tīši sev galu. Viss tas nemiera pūlis apstājās ar savu troksni kapsētas vidū, uz kuriem tad devās arī citi ļaudis, kuri bij agrāk atnākuši. Runātāju bij daudz, bet no visiem kopā varēja noprast tik to, ka lielākā daļa piekrita Prātniekam, bet atradās arī daži, kas mēģināja runāt pretī, tomēr cauri visam tam troksnim izskanēja vienīgi tik Prātnieka balss. Viņš rādīja uz kādu jaunizraktu kapu un runāja pilnā mutē: «Lūk, tur tai bedrē gribot to pasaules vazanku un pašslepkavu rakt! Slātavieši, vai jūs ļausiet savu kapsētu pieganīt? Šo Dieva lauku, kur dus mūsu vecāki un piederīgi, kas aizgājuši sava Kunga mierā?»

«Jā, jā, Andž, tas tiesa!» Oļņiete pienākdama uzsauca. «Ko gan viņi tad nesacīs pastara dienā, kad, uzcēlušies, lai var iet uz jēra kāzām, ieraudzīs, ka līdzās viņiem ir gulējusi tāda, kuru sagrābs tūlīn nelabie un aiznesīs smiedamies prom? Kā gan mēs tad Dievam atbildēsim?»

Prātnieks, tikko ar Oļņieti padevīgi sasveicinājies, ķēra atkal savu patlaban pamesto valodu rokā, lai ļaudis nesāktu sarunāties visai daudz savā starpā, jo tad viņam nāktos grūt griezt tos no jauna pie norimšanas un pie klausīšanās viņa runā. «Šo vietu viņi ir gādājuši ne tikvien priekš sevis, bet arī priekš mums, saviem pēcnācējiem. Lai atsaucas tad, cik būs visā šai pulkā tādu, kas vēlēsies ņemt kapa vietu viņas kapam līdzās?»

«Es jau to esmu sacījusi un saku vienādi, ka, ja viņu še ierok, tad mani lai ved uz citu kapsētu», Oļņiete, Prātniekam līdzās stāvēdama, atsaucās. «Kad cilvēki grib būt paši no sevis tik stipri, ka drīkst ierakt tādus kapsētā iekšpus sētas pret vecu veciem iestādījumiem, tad tas pierāda, ka viņiem nav par Dievu nekāda bēda, tad viņi gribēs vest tādus ar savu spēku arī laikam pat debesīs iekšā».

«Vai nevajadzētu tik ņemt tagad lāpstas un piemest to bedri tur pilnu?» Prātnieks, uz Lienas kapu rādīdams, sacīja. «Lai tad rok jaunu tur sētmalā, kur visiem tādiem jāguļ un kur jau guļ vecu vecie no vergu laikiem. Valstij caur to gan pāra dienu vēl nīks, bet par to maza lieta, to mēs, runas vīri, gan aizbildināsim, – kad tik kapsētu aizsargājam tīru un nesagānītu».

«Nē, Prātniek, pēc likuma tad vairs nevarēs vis pavēlēt dot valstij dienu pie cita kapa rakšanas», kāds no Prātnieka piekritējiem iz pulka atsaucās. «Tad lai rok paši tie, kuri ir likuši rakt šo pirmo kapu nevietā».

Prātnieks izsacīja to vārdu par valsts dienām, nevis viņas labumu vērā nelikdams, bet vienīgi tik Lienas likteni un galu pārsmiedams, tādēļ viņam, kurš teicās gādājis par valsts labklāšanu vairāk nekā visi citi un rūpējies par viņas labumu ciešāk nekā par savu, tas nevarēja būt nemaz par patikšanu, kad kāds iedrošinājās tam šo lietu atgādināt un izskaidrot, ar kuru jau viņš pats mēdza allaž spidēt. Prātnieks, uz runātāju nemaz nepaskatīdamies, atbildēja drusku nicinošā balsī: «Jā, jā, kad pracesi grib vest, tad nevajaga gan valstij otra kapa rakt, to zina ikkurš. Bet nebūtu arī nemaz vajadzība vairs valsts dienu prasīt – liktu izsviest bedri tāpat bez nenieka».

«Ko nu jūs tik daudz to nelaimīgo cilvēku gānāt?» kāda balss no publikas atsaucās, un Prātnieks pagrieždamies ieraudzīja to pašu, kurš pagājušu svētdienas vakaru stāstīja par Lienas atrašanu upē un kuru otrs sauca par lielo Pēteri. «Kas zin, vai citi nedarīsies tāpat ap jums un jūsu miesām? Jo paši Dieva vārdi saka, – kā mēs vēl pārrunājam kādu rītu pie brokastīm, – pag, Edes tēv, kuru dien tas bij, vai vakar vai aizvakar?»

«Tas bij laikam jau ceturtdienas rītā», otrs viņa biedris, kurš stāvēja turpat aiz muguras, atbildēja.

«Ko nu stāsti!» lielais Pēteris atsaucās. «Vai neatmini, ka ceturtdienas rītu bijām kalnējiem palīgā pie vērša kaušanas? Lūk, kur viņš gribēja izsprukt un pasvieda jau tevi gar zemi, tik es vien vēl pie ragiem noturēju. Tad bijām jau sen brokastīs paturējuši».

«Ko nu stāsti atkal tādus niekus pa vidiem», Edes tēvs ar nepatikšanu atteica. «Tas jau viena alga, vai šinī rītā runāts vai tanī».

«Veī, veī, tavu nejēdzīgu!» lielais Pēteris pikti iesaucās. «Kāda tur viena alga, kad neizstāsta tā, kā ikkurš var saprast? Še, redzi, nav vis viens cilvēks vien, kurš klausās. Tā mani sāka brīdināt un mācīt arī viņu reizi pie tiesas, kur biju par liecinieku, lūk, tiem diviem miesniekiem, kuri tirgū ap vienu vērsi sāka kauties. Tur tā jocīgi gan arī izdevās. Tam vērsim bij pakaļkājas, lūk, tā kā še, kur es stāvu, un priekšējās tā kā tur aiz tevis. Kalna pusē stāvēja žīds, vilinādams uz šādām tādām naudas spēlēm, – ir es arī iesviedu tur savu divdesmit kapeiku kā vilkam – –»

«Met nu jel savas vecās pasakas pie malas – negribas jau tagad viņās nemaz klausīties».

«Brīnums! Negribas klausīties! Nu, kad tev negribas klausīties, kā tad lai gribas man stāstīt? Bet, kad valoda ir ienākusi, tad varam pārrunāt. Vai tu pats neteici mājā un arī nākdams, ka šodien varēšot diezgan izrunāties un runāšanā diezgan izklausīties? Bet nu, kad jārunā vai jāklausās, tad, redz še nu, runādams topi gandrīz par ienaidnieku».

Pēdīgi Edes tēvs ieskaities nogriežās nost, sacīdams: «Kad tevī grib klausīties, tad vajaga iegādāt uz kādām divi dienām tabakas». Lielais Pēteris gan vēl pēc tam arī kādu brīdi runāja, bet, kad nomanīja, ka Edes tēvs viņā vairs nepavisam neklausījās, tad nometa pamazām mieru.

Kamēr šie abi tā sarunājās, tikām Prātnieks bij ar savu valodu jau atkal gabalā. Viņš stāstīja un musināja ļaudis visā spēkā un bez mitēšanās, lai ceļoties tam pieminētam baznīcas valdības nodomam pretī: «Ja viņi grib paturēt šo kapsētu priekš tādiem, kuri dara paši sevīm galu, tad lai atrāda papriekšu citiem visiem, kuri mirst Dieva liktā nāvē, citu kapsētu. Tad mums jārok arī tie mūsu piederīgie, kuri še apglabāti, laukā un jāved uz turieni. Tas pats jāsaka arī par draudzes zvanu, ka, ja ar to grib zvanīt viņai, tad lai gādā mums citu».

«Tā, tā, Andž, turies vien par taisnību!» Oļņiete viņu pamudināja. «Es nezinu, kurā draudzē arī šādam nelabā nāvē mirušam zvanījuši ar baznīcas zvanu, un no tās reizes zvans neskanējis vairs nemaz».

«Nu jā!» Prātnieks krita atkal valodā. «Tas notiks pie mūsu zvana arī: tad pavēlēs vien atkal draudzei pirkt jaunu zvanu».

«Un kurš tad šai kapsētā varēs aiz ķēmiem glābties?» – tā atkal Oļņiete, Prātniekam līdzās stāvēdama. «Tie tad māks cilvēkus nost pašā dienas vidū».

Edes tēvs, to dzirdēdams, sāka kādam pazīstamam stāstīt: «Jā, tiesa ir gan: tādās netīrās vietās rādās ķēmi arī skaidrā dienas vidū. Paklausies, kā man pašam izdevās. Nu jau ir labs laiks, gadu piecpadsmit, kad es dzīvoju pie Atrietņu Smilksta. – –»

«Un es biju tolaiku Gaužuros», lielais Pēteris runāja vidū, «lūk, pie tā dzērāja Mačiņa, Grūžņu veča brāļa padēla, kurš iznīka no dzīves un aizgāja pēc tam uz leišiem pie kāda žīdu krodzinieka par zemes strādnieku. Dievs zin kur tagad viņa galva līgo! Lai nu dzīvojam kā dzīvodami – ļauna es viņam tomēr nevēlēšu. Man palika vēl kā draņķis pusrubļa un vienu ortu parādā –»

«Nemaisies tu nu ar saviem stāstiem vidū!» Edes tēvs viņam uzsauca. «Lai nu tu dzīvoji kur dzīvodams – par to nekāda bēda».

«Kā nu nav bēda?» liels Pēteris atteica droši un ar pilnu tiesību. «Kad tu gribi stāstīt, tad ņem no gala un stāsti visu pa kārtai».

Edes tēvs, viņa vairs neklausīdamies, uzņēma atkal savu stāstu: «Pašā stiprākā vasaras sējas laikā kādā karstā dienvidū aizjāņu zirgus paganīt uz veļu purviņu, kā tur viņu sauc, kur tad bij labs pakrēslis. Nostrādājies gan biju – lūko, kā ar mazu gaismiņu iesācis dzīt vagu un tā līdz dienas vidum, tik vien brokastis iekodis, tomēr aizmigt nedrīkstēju, tādēļ ka par to vietu bija jau šis tas dzirdēts: vienam piesities maldonis, otram uzgulies lietuvēns, trešais redzējis kaltējamies naudu, vilkates un tā vēl dažus citus māņus. Pussnaudā, tāpat uz rokas atspiedies, gulēju, tā izdzirdu brīkšķ kaut kas lapās aiz muguras netālu. Es labi zināju, ka zirga tai pusē neviena nav, pagriezu acis atpakaļ –»

«Un ieraudzījis ķēmu tādu pašu kā āzi, pie koka pieslējušos un lapas ēdošu», liels Pēteris pasteidzās izsacīt Edes tēva vietā, kurš par to īsti apskaitās un negribēja vairs tālāk nemaz stāstīt, sacīdams:

«Nu, kad tu tāds zinātājs esi, tad stāsti arī – stāsti!»

Liels Pēteris turpretī par to nemaz nesabaidījās, bet stāstīja vien tūlīn tālāk, jo viņš, kā varēja nomanīt, bij tik uz to gaidījis, lai varētu izraut Edes tēvam pašu treknāko stāstīšanas kumosu no mutes, itin kā par tādiem pašiem darbiem atriebdamies: «Tādu ķēmu ieraudzīdams, Edes tēvs nomanījis tūlīn, ka labi vairs nav, palūko, pienācis, pagāns, jau tik tuvu un tīri dzīva, miesīga āža izskatā un dabā, lai tik ķer vien cieti; bet, kad sāktu mēģināt ķert, tad redzētu gan, kas notiktu: apmānītu acis, ievestu ezerā un noslīcinātu vai arī uzvilinātu egles galā un palaistu vaļā, lai, zemē krīzdams, nosistos. Tas vis, vai zini, nav smiekla lieta! Nebūtu necik ilgi, kad pārvērstos par pērnā gada teļu, pēc par zilganu kumeļu, par jūras vāravu, par gulbju ķēniņu ar dimanta cekulu –»

«Ko nu līdz tev maisīties vidū, kad izstāstīt nevari», Edes tēvs, paredzēdams, ka gala tikpat nesagaidīs, pārmetošā balsī viņam uzsauca.

«Kādēļ es neizstāstīšu? Tās lietas ir man zināmas kā baušļi», liels Pēteris cieti atteica. «Lūk, ir gan tur ko neizstāstīt! Izskaitīšu, ja gribi, no galvas. Nu jā, pag, kā tur bij? Tu, Edes tēv, pārmeti laikam tūlīn krustu?»

Liels Pēteris un Edes tēvs stāsta par ķēmiem. ... Na jā, pag, kā tur bij? Tu, Edes tēv, pārmeti laikam tūlīn krustu? —

Edes tēvam uznāca laikam bailes, ka liels Pēteris var arī, kas zin, beigās kaut kādi izstāstīt un tā vismazāk viņa stāstu sabojāt, atņēma tam stāstīšanu, uzsaukdams: «Pag, liels Pēter, esi nu tu mierā! Tur nav vairs nemaz tik daudz ko runāt – tā lieta ir izstāstāma itin īsi tā: tas ķēms pats bij lāsains jeb raibs un tas koks, pie kura viņš pieslējies ēda lapas, – kazenājs. Es tūlīn uzcēlos, paķēru maisiņu un mēteli, iztrencu zirgus norā un pats apgulos pie rudziem ežmalā. Tur, piesaulē, biju vēl labi nogulējis

un neredzēju vairs to dienu, paldies Dievam, nekādu ākstu. Ja es sāktu vien baidīties vai bēgt pavisam no tā apgabala projām un varbūt vēl ar visiem zirgiem, Dievs zin, kā tad klātos; bet, kad nomanīju, ka man nekāda liela bēda nav un ka apgulstos turpat netālu ežmalā, no kurienes varēja redzēt skaidri arī māju, tad vairs nenāca līdz no meža laukā ķēmoties».

To, kas šinīs lielā Pētera un Edes tēva ķēmu stāstos klausījās, nebija daudz, jo viss lielumus palika tāpat pie Prātnieka un Oļņietes, kuri runāja vien savā iesāktā lietā joprojām.

«Arī mana Dieva vārdu viņi nedrīkst pie tās elles pagales aprakšanas cilāt», – tā Oļņiete, kura iekarsās Prātniekam līdz arvienu vairāk. «Ja viņiem pašiem ir priekš šādām vajadzībām cits Dievs, tad lai ņem tā vārdus. Var būt, kad šie pie viņas izdzied tās dziesmas, kuras man patīk un kuras es, kas esmu kalpojusi Dievam visu mūžu uzticīgi, gribu likt dziedāt pie sava kapa, tad jel tik tās atmaksas man būs zemes virsū par šaurā ceļa iešanu, par asarām un par viņa mīlēšanu. Man nevar vis neviens liegt izņemt priekš sevis tās dziesmas, kuras es pati gribu, un to tad nedrīkst dziedāt pie tāda pazušanas bērna bedres. Ko gan tad Dievs teiktu, ja es atļautu viņa svētos vārdus tā gānīt?»

«Tas pats jāsaka arī par mācītāju», Prātnieks, Oļņietē klausīdamies, vēl iedomāja, «ja viņš grib šādus miroņus apstāvēt, tad mums jāmeklē cita mācītāja».

Ļaužu pulks sāka arvienu vairāk un vairāk musinātājiem piekrist, tā ka pēdīgi bij no nemiera gara pārņemti jau tikko ne visi, kas kapsētā atradās. Sāka arī daudz citi tāpat sirdīties un pulcēties uz pretīcelšanos, nosolīdamies cits citam līdz ar Prātnieku nepaļaut nest tāda miroņa kapsētā iekšā, lai vai kāds gals. Prātnieks apsolījās vēl pēdīgi, ja vajadzēšot, vest par to lietu pracesi uz sava maka, tik vien lai turot ar viņu kopā dūšu un aizsargājot kapsētu, kas esot visas draudzes svētums.

Laiks pa tam metās vienādi nelabāks un nejaukāks. Lietum, kurš arvienu pieņēmās, sāka piebiedroties arī sniegs, un šis slapjdranķis spieda kapsētniekus citu pēc cita meklēt bērnu kambarī pret viņu patvēruma. Uz mājām gāja tik ja reti kāds, jo ikkurš gribēja nolūkot un nogaidīt, kas te šodien notiks.

Kad uz klajuma ap Prātnieku un Oļņieti bij atlicies vairs tik vien mazs klausītāju pulks, it kā serde koka vidū, pēdīgi viņi novadīja paši to uz bērnu kambari, kur atvērās drīz jauns, bet jo izdevīgāks darba lauks.

Šie pēdīgi pieminētie nebij vēl visi bērnu kambarī nonākuši, kad atskanēja Dieva nama zvans un bērnieki sāka braukt no turienes rinda pēc rindas lēnos soļos pa lielceļu uz kapsētu, jo tai dienā bij paglabājami bez Lienas vēl vairāki aizgājuši. Lai gan laiks bij nemīlīgs un gaiss neskaidrs, tad tomēr zvans skanēja uz kapsētu pa vējam stipri un pilnīgi; turklāt vēl vēja šņākšana, kurai šī augstā skaņa sitās vareni un nekavēta cauri it kā cilvēka nemirstība šās pasaules iznīcībai, pildīja sirdis ar savādām – nāvi atgādinošām šaušalām, ko sajuta arī laikam pati Oļņiete, jo viņa, kādu brīdi klausījusies, izsaucās: «Klau, kā skaisti skan zvans svētīgi gājušām dvēselēm! Jāpaklausās vēl – nezin vai šo zvanu dzirdēsim vairs tik jauki skanam, ja sāks varbūt pēc zvanīt tai, kuras...» – šie viņai pietrūka vārda, jo visai ļauna neiedrošinājās tagad teikt, bet kaut kādu nieku ņemt – tur atkal nekā nebij.

«Varbūt tagad jau tai arī zvana līdz ar visiem citiem», kāds no pulka atteica. «Redzēs, vai tanīs pašās rindās neatradīsies».

«Nē, tā vis nebūs», Prātnieks atbildēja. «Tik tālu jau ir gādāts, ka pie atvešanas citi bērnieki viņas savā pulkā neuzņems un neļaus pie šās zvanīšanas, kura skan, lūk, viņu aizgājušiem, šurp uz kapsētu braukt».

Pēdīgi, kaut gan pamazām, sāka gaidītās bērnieku rindas kapsētai tuvoties. Šķirstus sanesa vienu pēc otra bērnu kambarī, salika uz bērnu nestavām un pēc ieraduma taisīja ikkatru vaļā, lai varētu miroņus aplūkot un no jauna apkopt. Ļaudis, to labi zinādami, gaidīt gaidīja pēc tiem brīžiem, lai varētu dabūt redzēt, kā katrs ģērbts, kādā katrs izskatā un kas pie katra īpašs, ko ievērot, lai tiek pa ceļu ejot un mājā ko runāt, tādēļ tad pie ikkura, ko taisīja vaļā, slējās pēdējie, priekšējiem uz pleciem atspiezdami, pirkstu galos un skatījās, pat mutes atdarījuši, pāri uz mironi.

Kad tā bij visi tie aizgājušie noguldīti un daudz no viņu piederīgiem izgājuši atkal bērnu kambara priekšā, uz Dieva namu lūkodamies, tad Prātnieks, valodai iemesla meklēdams, viņiem vaicāja: «Nu laikam visi ir klāt, ko šodien gribot šie paglabāt?»

«Tie īstenie jau ir gan laikam, bet ar vienu, ar to, kas ņēmusi ļaunu galu, palika vedēji vēl stāvēt uz lielceļa pie baznīcas», kāds bērnieks, salijušu cepuri un mēteļa apkakli nopurinādams, atbildēja.

«Kādēļ nebrauca tūliņ līdz?» Prātnieks atkal jautāja.

«Vai mēs viņus savā pulkā ņemsim?» tas pats bērnieks ar nepatīkšanu atteica. «Lai brauc vien paši un, ja grib un var, tad lai liek zvanīt paši par sevi. Teica gan, ka esot no mācītāja zīme līdz, ka vajagot zvanīt tāpat kā par citiem paglabājamiem, kas gan līdz šim pie mums nav piedzīvots. Tad redzēs, ko nu darīs. Tik to gan arī vēl cieti piekodinājām, ka lai nedomā tikām, kamēr mēs šie esam, kapsētas

tuvumā rādīties. Ja tā brīvība tagad tāda ir – rakt viņu turpat un tāpat kā visus citus, tad pie tā gan neviens nevarēs mūsu piespiest, lai reizē apglabājam».

«Tik tālu jūs esat darījuši pareizi», Prātnieks iesaucās, «bet tagad sataisieties vēl uz kaut ko citu: mēs gandrīz visi, kas bijām sanākuši šē iepriekš, esam pie tā, ka negribam atļaut nemaz kapsētā rakt, un jūs, kuriem ir patlaban savi piederīgie jāapglabā, varēsiet uzstāties un pretoties tādām darbām jo ciešāk». Šē Prātnieks sāka ņemt no gala tos pašus iemeslus, pierādījumus un pārliecinājumus, kurus izsacīja nesen kapsētas vidū, bet tagad starp bēriniekiem radās viņa prātam jo vairāk un jo karstāki piekritēji.

Te atskanēja baznīcas zvans no jauna, un izlikās, ka gandrīz jo pilnīgākā skaņā nekā pirmāk. Drīz parādījās arī uz lielceļa pie Dieva nama divēji rati, nākdami tāpat uz kapsētas pusi. Uz pirmajiem, kuriem vadīja kāds vīrs zirgu pie galvas un kuriem gāja līdz daži cilvēki kājām, stāvēja, kā bij redzams, šķirsts jeb zārks. Ar otriem ratiem kādu gabaliņu iepakāļ nāca zirgs tukšā un savā vaļā. Varēja nomanīt, ka, to bēdīgo, nožēlojamo bērinieku pulciņu uzlūkojot, daudz skatītājiem jeb gaidītājiem, kas stāvēja kapsētas priekšā, spiedās asaras acīs un arī pat dažam Prātnieka un Oļņietes piekritējam bij savādi ap sirdi. Oļņietei, kā viegli noprotams, nepatika vispirms tas, ka zvanam nebija vis skaņa zudusi, kā viņa to stipri gaidīja un arī pa daļai cerēja, bet ka tas skanēja patiesi vēl kā pieaugdams: arvienu varenāk un varenāk. It kā šo nepatīkšanu un kaunu, ka nesen izsacītais papriekšsludinājums par zvana neskanēšanu nebija piepildījies, dzēst gribēdama, kādu brīdi uz tiem nīdētiem, bet arī gaidāmiem nācējiem skatījusies, uzsāka valodu, kad citi visi cieta vēl klusu: «Divi zirgi vien pavisam!»

«Labi vēl, ka divi», Prātnieks piepalīdzēja. «Pelņījusi gan nav neviena».

«Bet kur tie līdzgājēji tik daudz saradušies?» Oļņiete jautāja un sāka skaitīt: «Viens, divi, trīs, četri – būs jau kādi seši vai septiņi».

«Laikam seši», kāds bērinieks atbildēja, «četri darbinieki, Annuža ar bērnu un vecītis, Tenis, tavs vecais pušelnieks».

«Kāds negaiss tad to ir uznesis atkal uz pasaules?» Oļņiete, it kā drusku iztrūkusies, iesaucās. «Sen jau daudzinaja un ticēja, ka būšot diedelēdams kaut kur galu ņēmis, bet nu ir atkal atdzīvojies kā muša pavasarī».

«Tagad viņam ir vaļa pa pasauli labi izmaldīties kā mūžīgam žīdam», Prātnieks pieminēja ar saviem nejaukiem smiekliem. «Pazūd, pazūd – uzceļas atkal kā ūdenim virsū».

Ar šādu sarunāšanos viņi nogāja gandrīz atkal pie vecās valodas atpakaļ, lai tā iekurinātā uguns ļaužu rindās neizdzistu, bet saņemtos no jauna jo spēcīgākā liesmā.

Lienas pavadītājos bez tiem četriem valsts darbiniekiem un bez Annužas ar Lienas Anniņu klēpī atradās arī patiesi vēl, visiem par brīnumu, Tenis, kā jau bērinieki to liecināja. Viņš bij ieklīdis slātaviešos tikko vēl pēdējās dienās, itin kā paaicināts uz Lienas apglabāšanu, bet Annužai viņš nerādījās vēl agrāk nemaz kā tik šodien pat, piedalīdamies pie Lienas pavadīšanas tīri nezināms un negaidīts. Varēja redzēt, ka viņš bij tai pašā sen pazīstamā apgērbā un ar spieķīti rokā visu šo gadu daudz mētājies pasaulē apkārt, bet uzturējies vēl tomēr diezgan labā izskatā, jo viņš piederēja pie tiem ievērojamiem cilvēkiem, kuri var valkāt un arī valkā vienu pašu drēbju kārtu pusmūža. Savā dabā un valodā Tenis bij tikpat cēls un iznesīgs kā senāk – galvīņa pīpē stāvēja gandrīz vēl šķībāk nekā citkārt. Tik vien varēja manīt, ka acu gaisma bij stipri zudusi un bārda, kuru agrāk mēdza dzīt ikkatru nedēļu, lai izskatītos jauns un skaists, auga tagad neaizskarta un balta kā kupla ieva ziedos. Tomēr nevarēja vis vēl zināt, kādēļ viņš īsti bārdas nedzina: vai aiz kādas neiespēšanas, vai aiz neizdevības, vai arī pat aiz cēlošanās, jo šī daba viņam palika tikpat stipra arī vecumā, trūcumā un nelaimīgās dienās, un pat pēdējos gados viņš bij dzinies pakaļ dažai jaunu laiku modei un jaunās paaudzes ierašām pavisam smejamā kārtā.

Šī Teņa negaidītā atnākšana bij Annužai itin par prieku un par apmierināšanu šai nelaimīgā un gandrīz no visiem ar riebumu uzlūkotā ceļā. Nu viņai bij jel viens vienīgs biedris, kuru gan laimīgās dienās nereti un ne bez taisnības nicināja, bet tagad turēja dārgāku nekā laimīgās dienās visu pulku cienītu un mīlētu laipnības rādītāju. Tenis bij tas vienīgais, kurš gāja viņai šai no pasaules ar pirkstiem norādītā ceļā līdz. Kaut gan bēdas bij spiedušas no Annužas acīm daudz asaru, ka tās sāka jau pavisam izsīkt un mesties sausas, tad tomēr šis, kaut gan izskatā tik niecīgs prieciņš, atrada viņās vēl dažas asaras priekš sevis. Tenis turpretī arī no šā bēdīgā notikuma nebija aizskarts nenieka, tik vien drusku nopietnāks, bet atbildes deva Annužai tādas pašas spītīgas, lepnas un nekad taisni uz jautājumiem, kā jau arvienu.

Darbinieki gāja šķirstam līdzās, bet Annuža ar Teni iepakāļ. Tukšajos ratos, ar kuriem zirgs nāca savā vaļā, bij salikti apglabāšanas ieroči: lāpstas un virves, ar kurām ielaist šķirstu kapā. Annuža bij uzsegusi šķirstam, kurš stāvēja tukšos kļajos ratos, savu vienīgo segu, bet pati, bērniņu dažādos lakatos satinusi un no lietuses pie krūtīm glābdama, gāja savos muduru svārkos vien un stāstīja Tenim, it kā savas sirdsēdas klīdinādama, par Lienas tumšām pēdējām dienām un nelaimīgo galu. Tenis klausījās gan viņas stāstīšanā, bet bez lielas līdzcietības un dalības. Annuža, varbūt to ar nepatīkšanu nomanīdama, apstājās

kādu brīdi tai vietā, kur Liena, otrā Vasarsvētku dienā pie kaimiņu baznīcas parādījusi pirmās pilnīgas ārprātības zīmes un, pamezdama bērnu zemē gulošu, aizskrējusi pasaulē, bet, kad nomanīja, ka Tenis laikam pēc tālākām ziņām īsti nekāro vai arī aiz īpaša lepnuma viņas uz stāstīšanu neuzaicinās, tad sāka stāstīt pati no sevis. «Visu to dienu es skraidīju, meklējuma un klausinādama pa ciemu ciemiem un ikkatram cilvēkam, ko satiku, bet neviens nebija redzējis. Otrā dienā tikko vēl pret dienvidu gadījās ieiēt tās kaimiņienes mājā, kura, kā jau zini, bijusi pati tur klāt un to notikumu redzējusi, – tā pati tad arī man izteica visu, ko tev stāstīju. Viņa bija patlaban kā pārbraukusi mājā un gribējusi arī dot tūlīn man ziņu, ja es pati nebūtu tur iegājusi. – Divas žēlsirdīgas turieniešu sieviņas paņēmušas lietū gulošu un arī jau brēcošu bērniņu – lūk, šo pašu – un ienesušas ģērbkambarī pie mācītāja. Vienai no viņām bijis pašai mazs bērns, un tā tad solījusies šo nabadzīti arī pazīdīt. Ak kungs Dievs, kādas izbailes, kāda iztrūcināšanās pārņēma, to dzirdot, manu prātu! To es nevaru nevienam izteikt, nedz arī pati vairs apķert. Man jābrīnās, ka Dievs ir bijis par mani tik žēlīgs un nav ļāvis manam prātam arī aptumšoties. Kā es aizgāju un kur man cēlās spēks, no tā vairs neatminu nekā, tik vien to zinu, ka ap launaga laiku atrados jau nosvīdusi un nogurusi zināmā kaimiņu mācītāja muižā. Tur dabūju dzirdēt no mācītāja, ka Anniņu pieņēmušas glabāt pagaidām tās pašas sieviņas, kuras viņu saņēmušas no zemes un ienesušas pie mācītāja, tāpat arī, ka mācītājs devis valdībām ziņu un lūdzis gādāt par prātā sajukušo māti, lai varot nodot viņu drīz ārstēšanā un kopšanā. Turpat dabūju zināt arī, ka tās mājas, kurās atradās Anniņa glabāšanā, neesot visai tālu, tādēļ, mācītāja muižā atpūsusies, nostaigāju vēl tai pašā vakarā uz turieni un atradu šo mazājo pamesto dzīvībiņu tik mīlīgās rokās, ka man apbīra patiesi asaras, to redzot.

Par Lienu turpretī nezināja stāstīt neviens vairāk nekā kā tik to pašu, ko dzirdēju jau no savas kaimiņienes: aizskrejām viņu bij redzējuši daudz, bet pēc tam vairs neviens. Es nevarēju darīt vairāk nekā kā tik, nakti pārgulējusi turpat, nākt rītā ar Anniņu atpakaļ uz māju, pateikdamās no visas sirds viņas mīlām kopējām, bet jo vairāk Dievam, ka viņš nav licis arī tai bojā iet, bet sūtījis, skaidri sakot, eņģeļus cilvēku miesās, kuri lai viņu sargā, ka tai nekāda kaite nenotiek. Ja Dievs būs licis šim bērnam uzaugt un palikt manām acīm arī vēl kādus gadus platām, tad viņam būs zināt un atzīt jau no mazām dienām, kāda žēlastība ir darīta pie viņa no Dieva un cilvēkiem tādā laikā, kur pašam par sevi nebija vēl vairāk nekāda spēka kā tik vāja bērna balsīte, ar kuru brēcot saukt sev palīga tādā brīdī, kur mātes rokas no viņas briesmīgi atrautas». Še Annuža slaucīja atkal asaras un tad pa brīdi stāstīja tālāk: «Mājā pārnākusi, gāju pie savas draudzes mācītāja un pie valsts valdības, darīdama zināmu, ar kādu bargu rīksti ir Dieva tēva roka Lienīņu, manu mīlēto audzubērnu, šautusi, un arī lūgdama, lai gādā, cik spēj, viņu atrast un nodot ārstēšanā, lai neklīst apkārt vēl par jo lielāku prāta samaitāšanu. Ak bēdas, ko es pēc tam izbēdāju, ak asaras, ko izraudāju! Laikam Dievs būs nolīcis paiet un nobeigties manam grēcīgam mūžam tik apakš smagāka un smagāka piemeklēšanas krusta. Līdzko gribi un cerē no viena atsavināties, te uzbrūk otrs jo briesmīgāk virsū. Lai būtu jācieš man, lai nāktu pār mani visa Dieva bardzība! Es ar saviem grēkiem esmu nopelnījusi to varbūt tūkstoškārt, bet mana sirds mani biedina, apsūdz un pārsauc, ka manu grēku lāsti ir brukuši arī uz šo nožēlojamo bērnu, kuram ejam tagad pēdējā ceļā līdz un no kura novēršas visi ar šaušalām un riebumu. Grib liegt viņai, kā dzirdams, arī pat dusu Dieva laukā, kur ir gan atraduši un arī atradīs vietu slepkavas, zagļi, netaisni zvērētāji un visādu grēku darītāji; bet kādu ļaunu ir viņa darījusi, par ko cilvēki varētu būt tiesātāji? Viņa ir tik pēc Dieva neizdibinājamās ziņas grūti piemeklēta un savā prāta tumšumā atradusi netīšu briesmīgu nāvi. Ak, Ilze, Ilze! Mana dārgā Ilze, kā atbildēšu es tev Dieva priekšā par sava nama turēšanu? Tu aiziedama atstāji mani mātes vietā pie sava dēla un pie Lienas, kuru tu mīlēji arī kā savu bērnu un kuru arī vēlējies redzēt kādreiz pie sevis meitas vietā; bet kur nu ir Kaspars? Kādēļ bij jātop Lienai tik nelaimīgai? Ar kādu taisnību lai es stājos priekš tiesas, ja tagad pat aicina? Ar kādu vaigu es tev, mana mīlā māsa, drīkstēšu mūžībā rādīties? Ar kādu prieku varēšu es savā laikā pievest un atdot tev tos bērnus, kurus tu man uzticējusi? Tu, apskaidrotā dvēsele! Tu redzi un zini gan, ka neuzticīga es neesmu gribējusi būt, bet nespēju šo īsā laikā piedzīvoto grūto nelaimību ar savu vāju cilvēcīgu spēku atturēt un novērst. Tu zināsi arī, kas mums, cilvēkiem, vēl ir apslēpts, bet gan nāks varbūt savā laikā gaismā, kur ir palicis un kur atrodas tavs dēls, kuru tu mīlēji vairāk nekā visu pasaules mantu. Piemini savās lūgšanās, kuras tu nesi gan ik dienas priekš Dieva goda krēsla par šiem nelaimīgiem bērniem un par savu laulātu draugu, – piemini tanīs arī mani, nabagu grēcinieci. –»

Tenis arī pie šiem sāpīgiem vārdiem, kurus Annuža runāja iz sirds dziļumiem, palika tāds pats nekustināts, bezrūpīgs un bezbēdīgs un, kad Annuža bij beigusi, tad, plecus paraustīdams un nopurinādamies, neteica vairāk nekā kā tik vien skarbā un cietā balsī šos vārdus: «Suņa laiks!»

Kādu brīdi Annuža cieta klusu un tad runāja atkal tālāk, bet vairāk gandrīz it kā sevi kavējuma, nekā Tenim stāstīdama, gari stieptos un gaudīgi izrunātos vārdos: «Kad pirmo reizi pēc kāda mēneša laika vai arī ilgāk bij saņemta un novesta pie daktera lazaretē, tad es nosteidzot prieka pilna turp,

cerēdama, ka varbūt mani pazīs un, savu bērnu redzēdama, sāks atjēgties un nākt pie pilnas samaņas. Dakteris arī tāpat domāja un man labprāt atļāva pieiet; bet kas nu vairs deva mani pazīt! Neatminēja arī par savu bērnu nekā, bet bēga vēl kaktā, kad es nesu klāt. Pēc tam nosēdās, sāka plosīt aši, aši drēbes kopā un taisīt no lupatām lelli kā mazs bērns. Es visādi izlabinājos un izvaicājos, vai nāks atkal man līdz uz māju un kur tagad šo laiku bijusi, bet neatbildēja pareizi vairs neviena vārda – tik tukšu vien runāja, kā jau daždien bezprātīgs. Nezin kur ceļas tādām vārdi, kur valoda? Kas nav ne savu laiku dzirdēts, ne iedomāts, to viņš izrunā. Te viņam mutē šis, te tas – brīžam ar visām bēdām gandrīz vai jāpasmejas. Viss izskats bij jau tūlīn savāds un nemīlīgs: sejs no saules nodedzis, kājas basas – nezin kādu pasaules malu nebij izstaigājusi pa visu to laiku?»

«Jā, viņa bijusi arī, kā smeijies, mūsu pērnajā jūrmalas pilī», Tenis sacīja ne visai nopietni. «Tur izdzīvojušies kā bezdelīga pavasarī pa savu tumšo perēkli un atkal nozudusi.»

«Ak tu manu baltu dieniņu!» Annuža brīnodamās iesaucās. «Tad to pasaules gaisu ir arī izstaigājusi savā nesamaņā un pa vecam ieradumam.»

Tenis pasmējās. «Kas tur jaunai, vieglai kājai ko iet, kur, kā smeijies, vēl vecas nenogurst?»

Annuža sāka skatīties ar ziņkārību uz Teni. «Vai tu arī tur biji?»

«Biju šur un tur», Tenis lepnī atbildēja, kas Annužai nebūt nepatika.

Annuža sāka laikam apdomāties un atgādāties tikpat to, ka Tenis nemēdz nekad pēdējā vārda citam atdot un ka atbildes viņam nav vēl nekad trūcis, kā arī, negribēdama savu šās dienas un visa šā laika sāpīgo jūtu Teņa pazīstamās, pašprātīgās dabas un viņa spītīgās valodas dēļ sarūgtināt, neatbildēja vairs Tenim uz šo viņa pēdējo vārdu nekā, bet sāka atgriezties atpakaļ pie Lienas bēdīgā likteņa pirms ar grūtām domām un pēc ar žēliem vārdiem: «Pēdējo reizi viņu, savu balodīti, redzēju vēl tad, kad bij otrreiz saņemta un ielikta lazaretē. Es nonesu vēl kaut ko līdz, domādama, ka varbūt baudīs, bet neņēma nekā pretī, tik sēdēja vien kaktā, it kā kaut ko domādama un vienā vietā stīvi skatīdamās, līdz brīžam piepeši satrūkās, uzlēca, iekliedzās un skrēja otrā kaktā, kaut kādus baidēkļus rādīdama, kuru nemaz nebij. Ieraudzījusi uz grīdas diega galiņu, gāja tam apkārt ar lielu līkumu, bailīgi rādīdama, ka čūska esot, lūk, kā velkoties virsū! Attaisījusi krāsns durvītiņu, uzsauca man, lai skatoties, kā plūstot grēki laukā, sarkani kā asinis, un tekot uz elli projām, kur pastara dienā viņi aizdegšoties kā elja un grēcinieki paši peldēšot tur pa iekšu. Kad tādu tukšu valodu izrunājās un no niekiem izbaidījās, tad pēc nosēdās atkal kaktā un palika sēdot kā bez dzīvības.⁴ Nepalīdzēja nekā ne ārstēšana, ne apsargāšana – bij izgājusi nakti atkal uz trešu lāgu un neatgriezās vairs, kaut gan meklēja un taujāja. To pārcelšanās vietu, kurā bij noslīkusi, viņa pazina jau no bērna kājas. Cik daudzkārt netikām pārcēlušās abas kopā! Kad man bij vien vajadzība kaut kurp iet, tad, kā jau bērns, tecēja visur līdz un, kad taisījies upei pāri uz viņas puses ciemiem vai nu pēc vērpiena, vai arī vērpienu nonesdama, tad bij jo lielu lielais prieks, ka dabūšot braukt atkal ar laivu. Brīžam pārkārās pār laivas malu, plīkšķinājās ar rociņu pa ūdeni un skatījās uz atvara pusi, ar bailēm izsaukdamās, kāds tur esot dziļš un ka tur būtu varējis noslīkt. Tādās reizēs es atrāvu viņu atpakaļ un norāju par tādu nelabu valodu, uz ko tad man allaž smiedamās atbildēja: «Lūk, krustmāt, kā es tevi nomānīju! Es runāju tik tāpat pa smiekliem vien, un tu domā, ka pa tiesu». – «Še nav vis, bērns, nekādi smiekli», es saku. «Tikām būs pa smiekliem, kamēr var notikt pa tiesu, – cik vajaga, kad ieiet uz galvas iekšā?» Un vai gan es to biju iedomājusī, ka notiks arī par tiesu! Ak Kungs, ak Kungs, kā tu loki tos cilvēku ceļus kā ūdens straumes! Vēl ne visai sen, kad jau bij pieaugusi un Ilze arī vēl dzīvoja – šai vasarā palika laikam četri gadi –, pārcēlāmies abas kopā uz Mestenieku misijones svētkiem: svētdienas rītā agri turp un vakarā atkal atpakaļ. Tad vēl atņēma laiviniekam dalbu un dzina viena pati laivu pāri, jokodamās, ka nu nemaksāšot pārcelšanas naudas. Toreiz man netikās vēl pavisam iet, bet tur nelīdzēja nekas! Sestdienas vakarā, pie manis atskrējusi, saka: «Krustmāt, rītu Mesteniekos misijones svētki, iesim!» – «Lai nu, meit, paliek», es saku. «Kas tik karstā laikā spēj tādu ceļu

⁴ V.E.: Reinis Kaudzīte bija ļoti labs psihologs, gan «Mērnieku Laikos», gan «Izjuriēšos» tēlojot dažādus personāžus. Protams, vietām personību īpašības ir hipertrofētas, pārspīlētas, tomēr tās reprezentē reālajā dzīvē pastāvošus virzienus. Taču sacītais attiecas tikai uz tādiem (sadzīvē redzamiem un vērojamiem) cilvēkiem, kuri no psihiatrijas viedokļa pieder «normai». Bet par psihiski nenormāliem stāvokļiem autoriem pareiza priekšstata nav bijis. Psihozes Romānā parādās divreiz: Lienai pēc Kaspara pazušanas un Raņķim pēc sastapšanās ar Grabovski. Un abas reizes psihotiskie stāvokļi ir attēloti nepareizi – Romānā redzamā «klīniskā aina» neatbilst nekādām reālām psihozēm. Lienas «ārprāts» pēc savām izpaušmēm atgādina šizofrēniju. Taču šizofrēnija ir endogēna saslimšana un nerodas psihisku traumu rezultātā (lielākais, trauma var mazliet stimulēt šizofrēnijas sākumu, bet tad tomēr arī jau pirms tam «šizoīdajai dabai» bija jābūt redzamai; pie Lienas, turpretī, pirms saslimšanas nekas tāds nebija novērojams). Pēc tiem apstākļiem, kādos Liena ir nonākusi Romānā, viņai varēja iestāties (un varbūt pat bija jāiestājas) reaktīvajai depresijai. Bet šis psihotiskais stāvoklis izpaužas pavisam savādāk nekā attēlots Romānā. Reaktīvo depresiju nepavada demence jeb plānprātība un murgi.

nostaigāt?» Diezgan esot nu pūtusies, varot atkal drusku pastaigāties. Agrāk lietoties izstaigājusi visus poļus, leišus, bet nu nevarēšot noiet vairs pat ne līdz Mesteniekiem. Rītā agri lai tiekot Irbēnos, iedamas atkal labi izrunāšoties. Nu, kad tik cieši pavēl, tad jāiet ir – nekā nevar darīt».

Annužai tā stāstot, bij šis bēdīgais, ar žēlumu un līdzcietību uzlūkojamais bērinieku pulciņš nonācis it kā nemanot jau kapsētas tuvumā un atjēdzās īsti tik tad, kad atskanēja no turienes rupjš un biedinošs laužu drūzmas troksnis un kad pati drūzma, Prātnieka un Oļņietes kūdīta, gāzās ar joni viņiem pretī, aizlieguma kapsētai tuvāk braukt un pavēlēdama palikt turpat birzes malā, pie kuras bij tie bēdu ļaudis patlaban nonākuši. Visa tā aizliegšana un pavēlēšana bij īsti tāda, ar kādu izraida brīžam svešu zaglīgu suni iz sava nama. Tie no valsts sūtītie Lienas paglabātāji, vientiesīgi ļautiņi, kuri bij jau tā diezgan nedroši un gandrīz pat bailīgi šai gaitā, it kā apzinādamies par līdzvainīgiem un apvainotiem, nedomāja nebūt uz cauri spiešanos, bet darīja tūliņ, kā pavēlēts: piegriezta abus zirgus birzes malā un apturēja. Viņi arī varbūt noprata, ka satracinātai drūzmai cauri lauzties būtu velti un nepieklājīgi, un kādēļ gan tas vajadzīgs? Viņi nebija vis nākuši šai gaitā, kā ikkatrs redzēja, nekāda sava labuma dēļ, bet uz valdības pavēli, tādēļ arī šai brīdī derēja labāk apstāties un gaidīt, līdz nāk mācītājs vai cits kāds, kam ir atkal spēks pār laužu drūzmu un kas bij šos darbiniekus šai darbā sūtījis, jo to viņi domāja un arī varēja domāt, ka sūtītāji gan būs zinājuši, uz kuriem sūta.

Annužai, to redzot un dzirdot, apskrējās sirds laikam gan vairāk kā nekad visā šai bēdu laikā. Viņa palika turpat uz ceļa vidus stāvēt, raudot un vaimanājot, kad darbinieki bij piegriezuši zirgus jau birzes malā. Laužu pulks jutās caur to labi apmierināts, ka tā cīniņa iesākums, uz kuru tik ilgi un vareni taisījās, bij izdevies tik brangi, ka pretinieki jau no trokšņa vien sabaidījās un pieļāvās, tādēļ sāka no savas trakošanas un kliegšanas norimt un tai vietā par uzvarēšanu priecāties. Turpretī bij laba tiesa laužu, kuri pie Prātnieka un Oļņietes ne tikvien nebiedrojās, bet kuriem par viņu darbiem un vārdiem spiedās asaras acīs un kuri cieta savās sirdīs tiem nelaimīgiem viņu bēdas līdz; tik vien šie ļautiņi piederēja pie tiem, kuri šādās vietās nedz runā, nedz drīkst runāt.

Annuža aizstāv Lienas pēdējā gaitā.

...Jaunā dienā tiesās jūs un mūs vienas tas soģis, kas nāks debesu padebešos...

«Ak, cilvēki, cilvēki!» Annuža tiem saniknotiem uzsauca aizgrābtā raudu balsī. «Apsdomājiet jel maz vien, ka neesat vis jūs tie īstie un pēdējie soģi, kuri var žēlot un pazudināt, bet ka jaunā dienā tiesās jūs un mūs visus tas soģis, kurš nāks debesu padebešos un kura acis spīdēs kā uguns liesmas. – Vēl nemaz nezina, kādu tiesu viņš spriedīs par jums pašiem, kādu par citiem. Tādēļ, ka kāds cilvēks ir

ņēmis nelaimīgu galu, tādēļ nav vis Dieva priekšā citu vainas izlīdzinātas un citu grēki piedoti. Vai jūs domājat būt tādēļ Dieva priekšā taisni, kad rādīsiet šo par tādu noziedznieci, kurai nevar atļaut pat ne pēdējās dusas iesvētītā Dieva zemītē? Jūs gribat laikam Dievu mācīt un viņam izskaidrot, kas ir grēcinieks? Jūs gribat sacīt, ka, ja šo liek kapsētā, kur tad tiks jūs? Un līdz ar to, ja šo laiž debesīs, kur tad laidīs jūs? Un, ja jūs grib likt pazušānā, kur tad tiks šo? Bet nedomājiet, ka Dievs ir mazais bērns! Dievs nav vis apmānījams! Dievs neļaus sevis no cilvēku paštaisības necināt. Tik vien lai nepielīdzina viņš jums viņā saulē tā, ko jūs noziedzaties pie šās nelaimīgās! Lai neatraida viņš jūsu tādēļ no debesu vārtiem, ka jūs atraidījuši šo bēdu ceļinieci no kapsētas vārtiem! Diezgan atbildēšanas būs jums arī bez šām grūtām sūdzībām, kuras brēc tagad un brēks vienumēr uz debesīm».

Šie vārdi, kuri nāca iz pilnas aizskartas sirds, nepalika gan pat pie šās varizejīgi saniknotās drūzmas bez sava spēka, jo vismazāk rupji un bezdievīgi vārdi nebija vairs no viņas dzirdami. Pa brīdi atskanēja drūzmas vidū godīgi un pieklājīgi kāda sievieša balss: «Kādēļ tev, Annuž, vajaga pārsaukt šo šo cilvēku, kuri nav pie tā pašslepkavības darba nemaz vainīgi un negrib arī nekāda ļauna darīt, tik vien piepildīt viņas pašas prātu un pabeigt to, ko viņa pati ir labprāt pie sevis iesākusi? Kas jau reiz no Dieva, no kristīgiem cilvēkiem un no visiem svētiem iestādījumiem šķīries, kā gan cilvēks drīkst to vairs vienot un celt atpakaļ? Ja Dievs pats to grib darīt viņā pasaulē, tad lai dara, – tur liegt neviens neies, jo dzīvokļu viņam diezgan ir priekš šādiem un tādiem. Bet šo zemes virsū tādiem nepienākas vieta kapsētā, labi vēl ja kapsētas tuvumā, ārpus sētas – to zina un to sacīs ikkurš Dieva bērns, kas sēj ar asarām, lai var ar gavilēšanu plaut». Šie vārdi skanēja gan ļoti rāmi un pat gandrīz laipni, bet tomēr ar tādu paštaisības ļaunumu un ar tādu apslēptu atriebšanās prieku, ka tas griezās pat akmeņiem cauri. Ikkatrs jau pazina tūliņ pie valodas vien, ka tā runātāja bija Oļiņiete.⁵ Annuža, dzirdēdama Oļiņieti atsaucamies un turklāt vēl tādos vārdos un tādā vārdu skaņā, sarāvās un gandrīz nodrebēja. Viņa bija tā pārņemta, ka pirmā acumirklī spēja atteikt tik vien šo: «Irbēnu māt, Irbēnu māt, ka tev netiek vien savā laikā šie nežēlīgie vārdi jānožēlo ar asarām acīs».⁶ Pēc tam viņa, it kā negribēdama ar Oļiņieti tālāk runāt, griezās tūliņ pret visu pulku un izsauca vēl šos vārdus, bet drošākā balsī nekā līdz šim: «Un jūs, visi pārdrošie tiesātāji, kuri iedrošināties sēsties neiecelti soda krēslā, pielūkojiet, ka pasaules pastara galā neuzceļas no ārpus sētas dažs, pret kura sūdzībām būs jādrebe citiem, kas gulējuši varbūt pašā kapsētas vidū apakš spīdīgiem rakstiem!»

Gandrīz reizē ar Annužas pēdējo vārdu noskanēja arī baznīcas zvana pēdējais sitiens it kā spēcīgs un sirdi satriecošs «amen» no pašām debesu augstībām. Drūzma sāka izklīst un griezties uz bērnu kambari atpakaļ – pa daļai apkaunota, pa daļai tādēļ, ka šo, vismazāk šim brīžam, nebija vairs nekas darāms, gan arī no nejaukā laika raidīta. Annuža pagriezās birzes malā pie Lienas šķirsta, no kura bija vējš segu atsvedis un sita lietu ar rudens krusu taisni virsū. Viņa, glābdama ar vienu roku bērniņu no negaisa, apsedza ar otru šķirstu no jauna un aizbāzīja. Annuža bērna dēļ ietu gan bērnu kambarī, bet negribēja pamest Lienas vienas pašas uz ratiem, jo darbinieki stāvēja pīpēdami dziļāk birzē apakš kāda koka un Tenisa aizgāja jau tūliņ pēc piebraukšanas uz kapsētu ar liela izdarītāja veiklumu un uzdevumu pilnu seju. Tur viņš nogāja pie Lienas kapa un mēģināja skatīties, vai nav piebrucis. Tad vadīja no kalna tekošo ūdeni ar kādu kociņu no kapa nost, lai netek iekšā. Arī viņam tur netrūka zobotāju, aizskārēju un nicinātāju, bet tie ikkatrs dabūja tādas atbildes, ka vajadzēja ciest klusu, vai grib vai ne. Tā izdevās arī pašam Prātniekam, kurš sacīja: «Teni, tev ir vējš pīpes galviņu iegriezis šķībi».

⁵ **V.E.:** Oļiņiete ir VISnegatīvākais «Mērnīku Laiku» tēls. Neviens, ne Feldhauzens, ne Raņķis, ne pat Prātnieks nenes tāda mēroga ļaunumu un tik tuviem sev cilvēkiem kā Oļiņiete savai meitai. Šajā ziņā var teikt, ka Matīss Kaudzīte ir pamatīgi «atriebies» savai sievasmātei. Kad 1876.gada 14.septembrī (pēc tagadējā kalendāra) brāļi Kaudzītes ķērās pie Romāna rakstīšanas, Matīsam Kaudzītem bija tikko kā palikuši 28 gadi, un viņš gribēja precēties ar Līzi Rātminderi, kura bija tikpat veca. Bet viņas māte to neļāva (un Līze nezin kādēļ viņai klausīja). Kad Romānu iespieda, abiem mīlniekiem bija jau 31 gads. Var domāt gan, ka Romāna iznākšana nenoskaņoja vis Līzes māti labvēlīgāk pret Matīsu! (Lai gan viens no autoru mērķiem šajā jomā noteikti bija: parādīt, kādu ļaunumu tāda māte dara savai meitai). Pēc Romāna iznākšanas pagāja vēl 14 gadi, kamēr Līzes māte nomira un abi «jaunie» apprecējās 45 gadu vecumā. Dabīgi, ka bērnu viņiem vairs nebija; vecā Rātmindere bija nokāvusi savus un Matīsa potenciālos pēctečus.

⁶ **V.E.:** Oļiņiete Romānā ir parādīta kā tipiska histēriķe. Histēriķes savu iekšējo problēmu kompensēšanai var izvēlēties dažādas uzvedības stratēģijas. Ne visas histēriķes ir tik kaitīgas un nes tādu ļaunumu apkārtējiem kā Oļiņiete, bet tās, kuras izvēlas «lielmaņības» stratēģiju – tās nes. (Viņām kompensācijas mehānisms prasa citu cilvēku pazemošanu un apspiešanu). Varētu likties, ka tik dumja un tik ļauna sieviete kā Oļiņiete nemaz nevar pasaulē pastāvēt. Bet var: es pats esmu redzējis dzīvē reālas sievietes-histēriķes, kas tieši tā arī uzvedas, tajā skaitā tieši tā bendē dzīvi savām meitām (dēliem jau arī, bet pie dēliem viņas neko daudz nevar panākt, jo tie ļoti ātri sāk viņas neklausīt un ignorēt).

«Jā, to viņš iegriez allaž, kā smeijies, skauģus ko spītēt un pārgudriem ko sadedzināt mēles», Tenis, garām iedams un uz viņu nemaz nepaskatīdamies, atbildēja.

Annuža stāvēja, noliekusi galvu uz Lienas šķirsta un zīdīja bērniņu ar knupi, kuru pie sevis sildījusi. Še deva Anniņai mātes mūža māja vēl jel pavēju, bet arī to pašu jau pēdējo reizi! Annužai sāka līt atkal asaras, bet šoreiz, tā sakot, vairāk Anniņas dēļ un viņas vietā. Pa brīdi Annuža, acis lakata stūrī slaucīdama, sāka runāt pie sevis: «Ak, tu manu mīlo Lieniņu! Es arī varbūt esmu pie tavas agrās nāves vainīga! Ja es būtu tev stāstījusi pie laika, kas tavi vecāki, tad tu varbūt vēl šē negulētu, bet tas man nebij spējams. Tu aizgāji, nezinādama, no kāda dzimuma esi, kaut gan dažu reizi taujāji; bet es vilcināju vien un liku laiku uz priekšu. Ak, neapsūdzi, mīlo meitiņ, manis par to Dieva priekšā! Smagas nastas spiež manu sirdi un aizspiež arī manu muti – man jācieš klusu». Annuža pacēla acis, gribēdama varbūt bērniņu labāki apkopt, un ieraudzīja Teni stāvam kādu gabaliņu uz kapsētas pusi. «Kaut jel nu brauktu mācītājs!» viņa iesaucās un griezās uz otru pusi, no kurienes mācītāja gaidīja, bet ieraudzīja, ka viņš bij jau piebraucis, licis apturēt pret tiem otriem bērnu ratiem, kuri stāvēja drusku tālāk no kapsētas. Darbinieki, redzēdami mācītāju braucam, bij izgājuši tam ar savu žēlošanos pretī, un tagad mācītājs ar viņiem sarunājās.

Drīz pēc tam mācītāja kučiers laida zirgus lēnos soļos tālāk uz priekšu, darbinieki steidzās pie šķirsta ratiem, grieza tos atpakaļ uz ceļu un brauca mācītāja ratiem cieti līdz un pie bērnu kambara durvīm klāt. Tai pašā brīdī piebrauca arī skolas kungs. Visi ļaudis, kas stāvēja priekš durvīm, redzēdami, ka pats mācītājs pavadīja to nicināto aizgājušo, kuru bij nesen ar īgnumu no kapsētas atraidījuši, sasteidzās iekšā, vainīgie aiz sava bezdievīgā darba apziņas un nevainīgie aiz kauna, negribēdami mācītājam šādā pulkā rādīties. Mācītājs izkāpa no ratiem un gaidīja, līdz darbinieki atraisa šķirstu un saņem uz ienešanu bērnu kambarī. Viņš bij vīrs pilnīgā augumā, jau baltu galvu un ļoti cienīgā izskatā. Viņa tumšās acis laistījās tāda caurdurīga spēka pilnībā, ka tās varēja piespiest patiesi ikkatru, kuram vien bij kāds neskaidrums uz sirds, no viņām slēpties, īsti tad, kad viņš skatīdamies kreiso aci drusku pievēra. Bērnu kambarī bij pa tam arvienu stiprs nemiers. Rūkšana un spaidīšanās nemaz nemitējās, jo vainīgie, vēl čukstošā balsī sirdīdamies, līda kā mazi, bailīgi kukainīši cits aiz cita varbūt domādami, ka darbinieki ir piesaukuši viņus mācītājam pie vārdiem. Varēja dzirdēt arī, kā cits citu sūtīja mācītājam priekšā, bet iet neviens negāja.

Kad darbinieki bij šķirstu no ratiem nocēlušī un uz nešanu saņēmuši, tad mācītājs gāja bērnu kambarī iekšā, sanākušos sveicinādams un taisīdams nesējiem ceļu. Uz vienām bērnu nestavām stāvēja tik viens šķirsts, tāpēc mācītājs lūdza pabīdīt to drusku sāpus, lai tiekot tam, kuru vēl nesot, arī vieta, bet pavadītāji nocēla to pavisam nost, tāpat arī citi tos divus no otrām nestavām, kuras tad atvilka no pirmām cik spējams nost un salika tur šķērsām visus trīs šķirstus virsū, atstādami pirmās nestavas Lienas šķirstam vienam pašam. Līdz ar to gāzās arī visi ļaudis uz otru pusi, cik vien spējams, atstādami šo gandrīz pustukšu. To visu mācītājs ļāva darīt un nerādīja nekādas nepatīkšanas, bet lūkojās uz tiem darbiem gandrīz ar nožēlošanu. Pēdīgi, kad bij visi cik necik norimuši, tad, savas baltās krūšu apkakles sīdams, izsacīja šo dziesmu, un viņa vārdi skanēja tā, it kā kad viņš aicinātu cilvēkus pie pastaras tiesas:

«Lai spīd tās eljes sveces,
Tu, Dieva draudzība!» – utt.

Še bērnu kambarī noturējies pašus Dieva vārdus par visiem kopā, mācītājs runāja īstos apglabāšanas vārdus pie kapiem. Apstāvēšanas kārtā bij Lienas kaps no iesākuma otrais. Pie pirmā stāvēja daudz ļaužu un tāpat arī pie tiem pēdējiem, bet pie šā otrā tik tie paši seši zināmie pavadītāji, mācītājs un skolas kungs. Atradās gan ļaužu pulkā arī Lienas mīļākās draudzenes, kuras turēja savā laikā to par godu, kad ievērojamās vietās varēja būt viņai tuvu, – tagad tās nenāca vairs ne tuvumā, bet stāvēja līdz ar citiem lielā atstatumā apkārt. Kad pie kapa taisīja vēl šķirstu drusku vaļā, tad sabruka gan laba tiesa sieviešu klāt, pa starpām arī dažs vīrietis, bet drīz griezās atkal visi atpakaļ, stāstīdami cits citam, ka redzējuši tik vien Lienas kuplos matus, vai arī to, ka Annuža bijusi apgērbusi viņu savās mirstamās drēbēs, kuras jau sen gādājusi un krājusī. Bij turpat kapsētā arī daudz jaunekļu, kuri godībās un citur jaunu ļaužu laika kavēkļos centās viens par otru būt Lienai līdzās un turēja labprāt viņas roku savā, bet arī no tiem šē nerādījās vairs neviens. Vējš tik nesa nobālejušas birstošas lapas Lienas kapā. –

Kad mācītājs iesvētīdams meta smiltis uz šķirsta, tad Oļiņiete, no atstatuma skatīdamās, izsaucās: «Met un met smiltis! Saka un saka tos pašus Dieva vārdus! Zvana un zvana ar to pašu zvanu! Ko tu darīsi!»

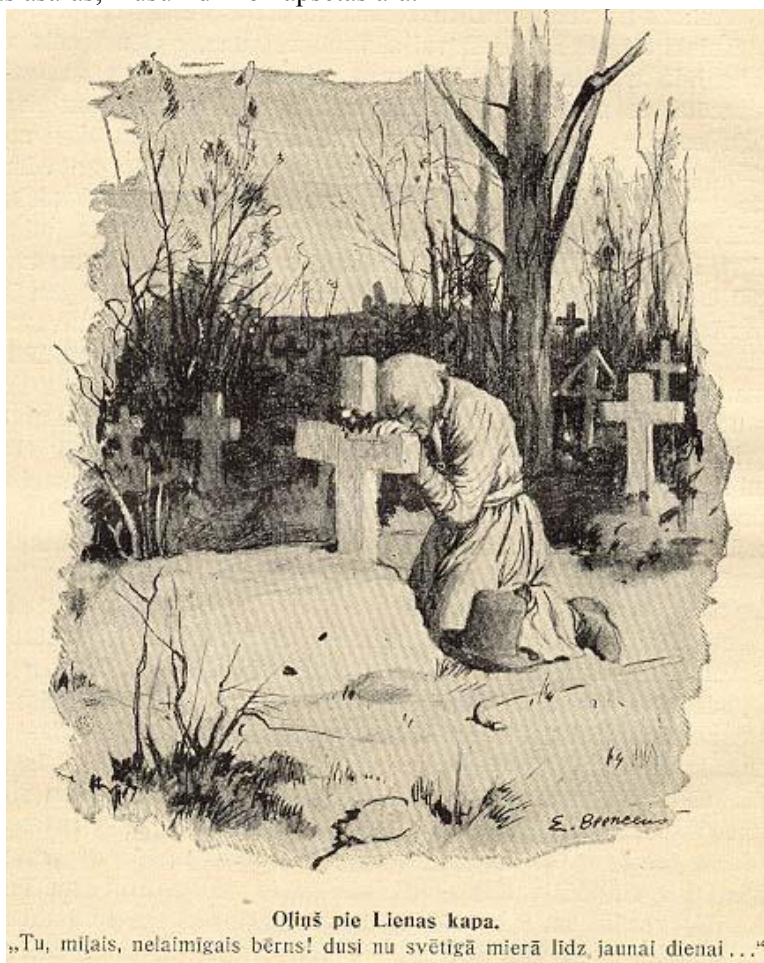
Prātnieks nejauki pasmējās. «Nu, to es izdarīšu, ka tūliņ nākošās dienās ies mans puisis, lai izdod dievgalda zīmi uz citu draudzi, jo kurš no tā rokām lai vairs dievmaizi ņem, kas iesvētījis šādu mironi».

Pie Lienas kapa mācītājs runāja par tiem vārdiem: «Nenāksim kā bēdinātāji, bet kā bēdināti; nenāksim kā tiesātāji, bet kā tiesāti».

Annuža nevarēja no Lienas kapa atšķirties vēl arī tad, kad visi kapsētnieki bij jau aizgājuši vai aizbraukuši, un tik vien Tenis vēl atlicies līdz ar viņu. Tagad Annuža, no neviena ļauna vārda vairs netraucēta, no nevienām paštaisnām acīm vairs greizi neuzlūkota, varēja kavēties svētīgās jūtās pie šās dārgās vietīņas. Viņa nolīdzināja un noglaidīja ar roku vien visu kapu gludu, it kā gribēdama ar to sagādāt savai Lienai jo saldu dusēšanu, tāpat kā daudzkārt senāk, kad to guldīja un midzināja uz spirdzinošu nakts miegu. Pēdīgi, kad tomēr reiz bij jāšķiras, sacīja: «Lai nu dus pirmo nakti svešā, bet mīļā gultiņā, un lai paiet visas nakts līdz priecīgam jaunam rītam kā viens acumirklis! Lūk, Anniņ, še nu paliek tava labā diena!» To sacīdama, viņa atdarīja Anniņai acis, kura, nomodā būdama, skatījās mierīgi un bezjūsmīgi uz auksto smilšu kopiņu. «Bet kas nu tev dos šo dienu atminēt? Labāk arī gan ir, ka neatmini. Šī vietīņa un tā tur», še Annuža rādīja uz Ilzes kapu, «velk vilcin mani šurp, bet tevis dēļ vien es lūdzos no Dieva, lai atstāj mani vēl kādus bēdu gadus šai svešniecībā».

Tenis, kurš bij pa to laiku aplūkojis Ilzes kapu un arī dažu pazīstamu dusas vietas, gāja Annužai, kura vēl atskatīdamās noslaucīja pēdējās asaras, klusu līdz no kapsētas ārā.

Agrais rudens vakars nāca drīz virsū, un, krēslai metoties, kad lietūs bij jau nostājies un auksts vējš dzenāja tik tukšos, vieglos padebešus pa gaisu, iegāja kapsētā, pie spieķa turēdamies un galvu nokāris, kāds labi vecīgs vīrs. Viņš gāja un piegāja taisni pie Lienas kapa. Tur, apstājies un cepuri noņēmis, skatīja, kā likās, pie sevis kādus lūgšanas vārdus, tad izvilka kabatas lakatiņu un slaucīja acis, dziļi nopūzdamies. Vējš sitās ap viņa kailo galvu un plivināja retos baltos matus, jo cepuri pienācējs turēja vēl arvienu rokās. Šis vīrs bij vecais Oļiņš, kurš tagad pa pusotra gada laiku izskatījās vecāks un nespēcīgāks nekā agrāk par veselu gadu desmitu. Kādu brīdi viņš stāvēja vēl klusu, acis arvienu lakatiņā slaucīdams, tad nometās jaunajās kapa smiltīs ceļos, atspieda savu kailo galvu uz krusta pret abām rokām un sāka runāt lēnā balsī šos vārdus: «Tu, mīlais, nelaimīgais bērns, dusi nu svētīgā mierā līdz jaunai dienai, un lai Dievs saņem tavu nevainīgi, bet grūti savainoto dvēseli žēlīgi savās rokās. Es nezinu un arī gan laikam nedabūšu zināt, kas ir tavi vecāki, bet mīlējis tevi esmu ar tēva mīlestību, un tu man paklausījusi ar bērna padevību. Dievs lai tiesā mani pēc savas taisnības, bet pie tā ļaunuma, kas ir izgājis no mana nama pat līdz šejieni, es neesmu nekad biedrojis, bet viņu atturēt man nav bijis spēka. Mani pašu, nabagu, vajā un spiež grūti grēki: uz manas sirds guļ tuvāka nams, kura gan neesmu iekārojis, bet tomēr pieņēmis. Es padodos Dieva žēlastībai un ilgojos pēc miera – pēc tā miera, kas tevim ir, tu labais bērns!» Aiz asarām viņš nespēja tālāk runāt.

Oļiņš pie Lienas kapa.
„Tu, mīlais, nelaimīgais bērns! dusi nu svētīgā mierā līdz jaunai dienai...”

IV. [Raņķis redz Grabovski]

Skaidra, klusa un brīnišķa ziemas nakts: sniega pārslas pa kļajumiem un biežā sarma uz koku zariem mēnesnīcā mirdz un spīguļo, laiks ne visai auksts, un daudz netrūkst, ka tikpat gaišs kā dienu, bet savāda, neizprotamāka un neizskaidrojamāka ir šī gaisma nekā dienas gaisma. Viņa atgādina blāzmainos austruma teiku un pasaku laikus, jo viņa izskatās pasaule kā no varena burvja lāstiem pie visas dzīvības

sista, acumirkļi apturēta un par marmoru pārvērsta kalifa valstība. Viss snaž, sapņo un gaida kāda liela pestīšanas vai atsvabināšanas brīža, lai varētu pamosties ar brīnošanos no šā milzu miega. Koki, galvas noliekuši, stāv bēdīgi un stiepj zarus it kā aukstas ledainas rokas, lūgdamies glābšanas, lūgdamies dzīvības. Tie ir tās nelaimīgās valstības karavīri. Mājas – vai tās nav līdzīgas mazām marmora piramīdām jeb kapenēm, kurās dus burvīgā nāvē smaidošas, bet no trūdēšanas neaizskartas valdinieku meitas, kas ir uzmodināmas tik no kāda varena sveša valdinieka dēla, kurš spēj burvības varu salauzt un satriekt? Kalni ir bīstamu sultānu kristāla pilis ar neskaitāmām un nezināmām istabām, kuras viena par otru bagātāka, viena par otru greznāka, kuras savā laikā bij pilnas visubrašākās austruma godības un varenības, kurās smaidīja visuskaistākās sievas, kurās valdīja visubargākie valdinieki un kuras atdzīvosies kādreiz atkal no jauna savā pirmajā spēkā un jaukumā. Mēma ir visa daba. Viņa grib runāt, bet nespēj izdot nevienas skaņas. Tā stāv kā skaista varena valdiniece bagāti ar dimantiem apkaisīta un dārgā sermuliņu kažokā, uz galvas mēness kā valdīšanas kronis sūta savus sudraba starus caur visu valstību; bet auksta viņa ir un nemīlīga!

Pēdīgi tomēr aiztriec šos nakts sapņus un iztraucē viņas klusumu ilkšu zvans. Pa brīdi ir dzirdama arī kamanu kaukšana uz cieta zemes ceļa, un pēdīgi parādās kalniņā divu zirgu aizjūgs, kurā sēd kungs un kučiers. Šis aizjūgs apstājās pie glīta, balta mūra kroga kādas lielas un prāvas muižas tuvumā. Ne visai tālu kalnā varēja redzēt gluži skaidri Dieva namu, kura logi mēnesnīcā spīguļoja. Tāļāk un drusku iesāņus bij redzams arī otrs krogs uz cita lielceļa. Kungs, no kamanām izkāpis un visapkārt apskatījies, gāja krogā iekšā, kur, kā protams, bij visi jau pie miera, tādēļ vajadzēja pieklausvēt vairāk nekā vienu reizi un pagaidīt labu brīdi, līdz krodzinieks uzcēlās un ieveda viņu viesu istabās. Tur nonācis, svešais lūdza nest pudeli alus, dot kaut ko uzkošanai un likt uztaisīt gultu, ko krodzinieks visu apsolīja un aizgāja, kad bij iededzinājis viesim sveci. Svešinieks, kad palika viens pats, apskatījās vispirms istabā apkārt, aplūkoja it īpaši durvis un atslēgu, pēc tam tik sāka pamaz noģērbties. – Brīnums! Redzēts un pazīstams cilvēks – Raņķa kungs? Jā, kā tad! Lielās drēbes bij laikam viņam plecus labi novilkušas, tādēļ sāka staigāt pa istabu, drusku ar vingrošanas palīdzību kaulus izlīdzinādams.

Gaiss šai istabā bij, vienkārt, karsts, otrkārt, laikam aiz iekšlogu trūkuma drusku mitrs un smags. Raņķim, kurš mēdza dzīvot mēreni siltā, skaidrā un vieglā gaisā, bij šāds gaiss ļoti nepanesams – un jo vairāk vēl tagad, kur viņš nāca patlaban no veselīga un dzīva lauka gaisa, tādēļ lika klāt galdu priekšistabā un tikām šo izvēršināt, ko arī varēja viegli izdarīt, jo viena rūts bij atverama. Ar ēšanu un dzeršanu vis Raņķis ļoti nesteidzās, jo priekš gulēt iešanas viņš gribēja likt gulāmās istabas gaisam ar lauka gaisu labi pārmainīties, tādēļ tad kavējās, vairāk kaut ko domādams nekā baudīdams, un ko domāt tagad viņam netrūka. Tagad bij no tā laika, kur Raņķis brauca pirmo reizi pēc Feldhauzena klausināt, pagājis jau vairāk nekā gads un atnākusi otra ziema, bet tomēr vēl šā viņa kunga mājā trūka. Valdība spēja izmeklēt un izklausināt tik vien, ka Feldhauzens to un to vakaru steigšus zināmā magazīnā ieskrējis, aiz kādām slepenām bailēm vai nemiera gandrīz drebēdams un svīzdams, it kā no briesmīga sapņa pamodies, kurā vajadzējis nest dzīvību pār bezdibeni, atdevis desmit tūkstošus⁷ rubļu, kurus tai pašā dienā aizņēmis, un nodevis ruļļus, piekodinādams tos droši vien nosūtīt. Pēc tam tūlī atkal aizsteidzies tāpat, kā nācis, un neviens nezinot, kur palicis. Priekš kādiem mēnešiem, kad jau visas klausināšanas un meklēšanas sāka nostāties, neatrazdamas tāļāk nekāda ceļa, kad jau visas cerības par Feldhauzena atrašanu vai atrašanos sāka izgaist, atnāca tīri negaidot Feldhauzena kundzei no viņa paša rakstīta vēstule, kurā tas ziņoja, ka atrodoties tagad pie pilnīgas veselības un esot atdabūjams jeb atsvabinājams par divpadsmit tūkstošiem rubļu, kad tos iemaksājot līdz tam un tam laikam tur un tur pie tā un tā cilvēka. Turklāt viņš arī pieminēja un lūdza, lai nedarot šās lietas valdībai zināmas un lai nedomājot uz nekādiem citiem līdzekļiem kā vienīgi uz naudu, jo caur visu citu varot pieiet tik pie tā, ka dzīva viņa neatdabūjot un pierādīt tomēr nevienam nekā nepierādīšot.

Feldhauzena kundze, kura bij sākusi pa šo gada laiku pat jau nosirmot, rakstīja ar to pašu cilvēku tūlī atpakaļ, izsacīdama savu neaprakstāmu prieku par šo ziņu pēc tik ilgām, grūtām bēdām, un apsolījās darīt visu – tā kā vēstulē sacīts, cik drīz vien iespēšot, vajadzīgo naudu sadabūt, un ka par šo vienu pašu neuzsveramu ziņu vien būtu atdevusi jau visu savu pasaules mantu un labumu, pelnīdama pēc dienīšku uzturu ar sviedriem vaigā.

Viegli saprotams, ka Feldhauzena kundzei tik lielu naudas summu – un vēl slēpjamai vajadzībai – salasīt nebij nieks. Gan atradās Feldhauzena naudas skapī dažādi lieli un mazi vērtības papīri, ķīlu zīmes, obligācijas un parādu zīmes, bet tās varēja izlietot tik vien viņš pats un pie garāka laika, jo šī vajadzība ilgi necieta. Tomēr ar lieliem pūliņiem un ar cītīgu gādāšanu bij vajadzīgais kapitāls šā un tā salasīts: labu daļu aizdeva Raņķis un viņam pašam atkal kādu tiesu Prātnieks, abi šie cerēja viens caur

⁷ Aizņēmas 8 tūkstošus – V.E. – (skat. LAIK12).

otru uz labām procentēm, un šē varēja arī droši cerēt. Citu naudu apsolīja Feldhauzena kundzes brālis, kurš dzīvoja kaut kur kādā tālā apgabalā par muižu pārvaldnieku, nonest zināmā laikā uz noliktu vietu pretī. Tātad tik daudz nu bij zināms, ka Feldhauzens ir dzīvs un vesels, bet, kur viņš atradās, tas palika apslēpts. Tāpat arī visas tās ziņas, ka viņš pats nodevis ruļļus uz aizsūtīšanu, bijis ļoti iztrūcinājies un pēc tam atkal pazudis, palika neizprotamas un nesavienojamas cita ar citu. Tomēr šai tumšai lietai vajadzēja nupat šinīs dienās izskaidroties, jo Raņķis bij patlaban pavadījis Feldhauzena kundzi un brauca pats atpakaļ, jo mājā bij darīšanas pie vērtības likšanas izmērītām valstīm un pie mazo ruļļu taisīšanas – ikkuram saimniekam par sevi. Lielskungs, nevarēdams atstāt visa tā mērīšanas darba pusceļā, bij atdevis savā vārdā šā darba vadīšanu Raņķim jeb, skaidrāk sakot, Raņķis bij šo darīšanu no lielkunga kaucin izkaucis priekš sevis, rādīdams, cik liels jukums tur būšot, kad visi līdzšinējie strādnieki izklīdīšot, un vai citiem būšot pavisam iespējams to lielo darbu lāgā pabeigt? Viņš bij apskaitījis arī, cik vērtības pienācis pēc jaunās mērīšanas klāt, un pierādīja skaidri, kāds ievērojams pametums nākot lielamkungam jau par vienu pašu gadu pie nomas naudas, ja zeme paliekot saimniekiem vēl uz vecas mērīšanas. Raņķis, kurš nedarīja bez apskaitīšanas, kāds labums tur viņam nāks, būs gan cīnījies arī šai lietā ar savu skaidru ziņu. Kurš gan būs sapratis par viņu vēl labāk, ka zemes vērtēšanai nevar būt un arī nav nekādu cietu un stāvu robežu? Raņķis zināja labi, ka šai darbā un šai laikā sver viņam viena diena vairāk nekā citā reizē varbūt viss gads, un šī pēdējā, bet varbūt pati kuplākā zveja nevarēja pastāvēt ilgāk kā līdz Feldhauzena pārnākšanai – varbūt tik dažas dienas. Ar kādu sirdi gan viņš būs varējis tagad māju pamest, kaut gan pa to laiku bij visus vērtēšanas darbus slēdzis? Viņš labi zināja, ka nākošās dienās vairs nespēs no tā vīna spaida visas tās sulas izmīt, ko šinīs dienās nokavējis. Tomēr bij arī ievērojams aprēķins – tas viņu spieda Feldhauzena kundzi pavadīt, jo viņš labi zināja, ka, ja atteiksies, tad nāks šai ceļā kāds no viņa darba biedriem, kuriem viņš nevarēja atļaut nevienam šādas gaitas, tādēļ ka stāvēja ar visiem ienaidā jeb bij no visiem nīdams: cik lēti tad nevarēja nākt no tiem caur Feldhauzena kundzi pašam vecajam par viņu kāda neslava ausīs? Raņķis bij gan jau raudzījies šo laika nokavēšanu iepriekš ar to atlīdzināt, ka vilcināja naudas aizdošanu Feldhauzena kundzei cik vien spēdams un tā uzkavēja viņu varbūt vairāk nekā nedēļu no braukšanas. Kaut gan Feldhauzena kundzei pilsētā vēl nebij brāļa pretī, tad tomēr Raņķis tur neuzkavējās nenieka, bet griezās tai pašā dienā atpakaļ un tagad ap pusnakti bij jau pāri pusceļam. Jo ilgāk viņš pie galda šās lietas pārdomāja, jo nemierīgāks metās tam prāts, tā ka jau sāka domāt nemaz šonakt negulēt, bet, līdzko zirgi pabaroti, laist atkal projām, tomēr pēc palika vien pie tā paša, ko pirmāk nodomājis, jo, drusku vien agrāk pacēlies, varēja nākt arī tāpat uz darīšanu laiku mājā un bez miega iztikt nevarēja.

Raņķis sēdēja, vēl kādu brīdi domādams un alu pamaz dzerdams, bet tad piepeši drusku iztrūkās, jo viņam šķita, it kā kad dzirdētu kādus šāvienus, tomēr skaidri noteikt nevarēja, jo šādā laikā atgadās arī citi trokšņi, kas no tāluma šāvieniem līdzinājas, kā ledus sprāgšana ezeros un stipri lausku spērieni. Tomēr varēja būt bijuši arī šāvieni, jo brīžam ceļa vīri šauda tāpat, troksni taisīdami un laiku kavēdami. Raņķis nebij gan nekāds nakšu draugs, bet kas gan bij šādā skaidrā naktī ko būties? Vai gan laupītāji iedrošināsies tagad kaut kur ielauzties? Tik vien viņam bij ne visai sen piesities tāds smeļams, tramīgs prāts, ka vajadzēja no ikkatra šāviena, ko vien dzirdēja, sarauties, kaut gan pats nesa allaž revolveri līdz un tagad pat aplūkoja, vai atrodas kabatā, bet iedomāja, ka bij atstājis jau guļamā istabā uz galda. Revolvera vietā viņš izvilka savu kabatas grāmatiņu, kurā atradās ne tikvien laba tiesa naudas, bet arī visas parādu zīmes un vērtības papīri. Raņķis bij ieradis arvienu vakaros šo savu mantu apskatīt – un tā arī tagad. Kad grāmatiņu bij noglabājis kabatā atpakaļ, tad skatījās pulkstenī, bet pašā tanī brīdī dzirdēja guļamā istabā logu grabam, par ko viņš gan satrūkās, bet tūlīņ arī iedomāja, ka atveramā rūts bijusi neatspiesta jeb savā vaļā un tādēļ laikam vējiņš tagad viņu mētāja. Vēl kādu acumirkli paklausījies un vairs nekā nedzirdēdams, ņēma sveci un gāja mierīgi guļamā istabā iekšā. Tikko durvis atvēris, gribēja sviesties tūlīņ atpakaļ, bet nejaudāja, jo sajuta acumirkli sevi kā ledū iesalušu. Tas, no kā Raņķis baidījās varbūt visvairāk, stāvēja tagad viņa priekšā istabas vidū un turklāt vēl pašā briesmīgākā izskatā: asiņains pie ģimja un drēbēm, sajauktiem matiem un sapinkātu bārdu, kreklā, basām kājām un tik palagu nelāgā sev apsities, stipri elsodams, stīvi izbailu pilnām acīm Raņķī skatīdamies, – tas bij – Grabovskis! – Kādu acumirkli viņi tā stāvēja, viens otrā skatīdamies, un nevarēja zināt, katrs lielākās izbailēs, tad Raņķis, it kā visus pēdējos spēkus saņemdam, iekliedzās tik bailīgi un briesmīgi, ka gandrīz viss krogs notrīcēja, pēc tam sāka gāzīties un krita gar zemi. Krītot svece izdzisa, bet istaba mēnesnīcā palika vēl diezgan gaiša, tā ka varēja visu skaidri saredzēt, tik vien izskats bij visam šausmīgāks. Grabovskis stāvēja vēl kādu acumirkli kā nesaprašanā, tad izskrēja kā zibins Raņķim pāri otrā istabā, aizbultēja tās durvis, kuras savienoja šās istabas durvis ar krodzinieka dzīvokli, devās atkal tikpat ātri atpakaļ, norāva Raņķim gamašas, uzvilka tās savās kājās, norāva pulkstenu, izvilka kabatas grāmatiņu, noplēsa līdzatnestam palagam malu un satina ar to labo roku kalnpus elkoņa, kur tā, kā likās, bij ievainota,

uzrāva ātri Raņķa virssvārkus, iegrūda kabatā pulksteni un grāmatiņu, uzlika Raņķa cepuri galvā, paķēra vēl no galda viņa revolveri, izskrēja otrā istabā un no turienes pa otrām durvīm ārā, pie kā varēja nomanīt, ka šī ēka nav viņam nepazīstama. Viss tas bij noticis tik kādu divu minūšu laikā.

Raņķis ierauga Grabovski.
...pēc tam Raņķis sāka gāzities un krita gar zemi.

Raņķa kliedziens bij ne tikvien visā mājā dzirdēts, bet arī sarāvis visus mājniekus no miega kājās. Visi gan bij no kāda bailu trokšņa iztrūkušies, bet neviens nevarēja teikt, no kurienes tas īsti nācis un kāds bijis. Visi skrēja cits caur citu, taisīja ugunis un sāka izmeklēt māju no viena gala līdz otram. Dažiem gan izlikās, ka tas troksnis nācis no viesu istabām, bet nevarēja iedrošināties turp iet un svešo, tagad varbūt guļošo kungu traucēt, jo varēja būt, ka no viņiem pašiem vai arī no ceļiniekiem kāds murgos kliezīs. Kad citur visur nekas ļauns nebija atrodams, bet tas dzirdētais troksnis izklausījies visiem nelabs, tad mēģināja iet pie viesu istabas durvīm, bet atrada tās aizbultētas. Var būt, ka svešais kungs to bij darījis savas drošības dēļ? – bet guļamai istabai bij sava īpaša atslēga. Kāda veca māte, kura gulēja to durvju tuvumā, apliecināja, ka viņas aizbultētas vēl pēc trokšņa. Ko gan tas varēja nozīmēt? Kroga puisis izgāja ārā un ienācis ziņoja, ka viesu istabas ārējās durvis stāvēt vaļā, kaut gan vakar viņš pats tās no iekšas aizbultējis. Krodzinieks paķēra savu flinti, puisis iededzināja vēja lukturi, un abi aizgāja pa āru apkārt, atrada tur visas durvis vaļā, svešo kungu istabā pagalam, asinis uz grīdas, turpat arī

asiņainu, pa daļai saplosītu palagu. Kas tā gan par traku, neizprotamu lietu? Svešam kungam arī gan bij nākušas asinis pa muti un degunu, bet tās bij tik vien tai vietā un cēlušās laikam caur krišanu. Pa tam bij ieraudzītas asinis arī uz loga un pie atvērtās rūts rāmjiem. Vai še nebūs līdis kāds asiņains dzīvnieks ārā? Bet kādēļ nav gājis pa durvīm, kuras atrastas vaļā? Varbūt ir līdis kāds ar asinīm aptraipīts pa logu iekšā un pa durvīm izgājis? Bet kur tāds varēja celties, un ko viņš še meklējis?

Kamēr visi mājas ļaudis tā lielās izbailēs un pilnā nesaprašānā gudroja, nedomādami vēl nemaz raudzīt, kas īsti ir noticis ar svešo kungu un vai viņš patiesi pagalam, tikām iesteidzās arī viņa kučiers, kurš izskatījās ne mazāk izbijies. Tas iemērca mazgājamā ūdenī dvieli, noslaucīja kungam asinis no ģimja un iecēla viņu gultā. Te paskrēja gar logiem un apstājās pie durvīm dažas kamanas, no kurām kādi cilvēki izkāpa un iesteidzās iekšā. Tie bij žandarmi un citi policijas vīri. Viņi jautāja, kas te noticis un vai neesot manīts bēgam kāds puskails cilvēks. Visi atplēta acis, un krodzinieks izstāstīja ienācējiem visu, kas še noticis. Tie tūlī pārlicinājās, ka tas pats noziedznieks būšot še bijis, kurš viņiem otrā krogā gūstot kails no gultas izmucis un īsti tādēļ, ka, balts būdams, arī drīz no acīm izzudis un nebij izšķīrams no sniega. Viņš, kaut gan iesācis doties pa otru ceļu projām, esot cirties laikam caur muižu uz šejieni, kur tad ielauzies še, apgērba meklēdams, un būšot nositis šo kungu, kurš gadījies prefī. Pie asinīm varot redzēt, ka dažas lodes bijušas tomēr ne tikvien par viņu veiklākas, bet gājušas arī taisnu ceļu. Policijas kungs palika ar kādu otru vīru še, lai varētu visu šo notikumu izmeklēt, bet citus rīkoja bez kavēšanās dzīties bēglim pakaļ, jo ziemas laikā viņš nekur palikt nevarot. Policisti prasīja vispirms Raņķa kučieram, kas viņa kungs, kurp un kādās darīšanās braukdams. Pēc tam sāka aplūkot viņu pašu tuvāk un atrada, ka pulkstenis bij norauts pa daļai ar varu, kabatas grāmatiņas, kura, kā kučiers liecināja, bijusi lielā vērtībā, arī vairs neatrada. Kučiers, salasīdams visas sava kunga lietas un drēbju gabalus, atrada, ka trūkst vēl šā un tā, ko ielauzējies paņēmis līdz un apgērbies, cik labāk šādā nelaimes brīdī var. Asinis ārpus sliekšņa vairs nebij atrodamas un arī tālāk uz lielceļa ne, pie kā varēja saprast, ka noziedznieks būs vainu aizsējis ar kādu gabalu no atstātā palaga, kuru atrada pa daļai saplosītu.

Raņķis sāka rādīt pamaz dzīvības zīmes un pa kādu laiku izsauca pat šos vārdus: «Galva deg!» Kučiers saslapināja visu divieli aukstā ūdenī un satina to ap kunga galvu.

Bij pagājis jau labs brīdis, bet izsūtītie policisti nenāca vēl atpakaļ, tādēļ palikušie, kā laiku kavēdami, sāka runāt ar krodzinieku par savu gūstājamo bēgli, par kuru krodzinieks vēlējās ko zināt.

«Jā, tas ir skaists putniņš, kurš mums izsprucis», policijas kungs iesāka, «žēl, ka sprostī nebij īsti priekš viņa sataisīti. Spalvas gan palika visas mūsu nagos, un pats izmuka tīri kails, tā ka pie cepšanas nevajadzētu vairs nemaz plucināt. Kaut gan viņš saucās neīstā vārdā jeb dziedāja neīstu dziesmu, tad tomēr viņu atrada, ilgi jau slepen dzenāja un sen šur un tur uz viņu glūnēja, līdz mēs pēdīgi aizlikām viņa nakts ligzdai cilpas, kurās arī iekārās, bet, par nelaimi, viņas nebija diezgan stipras, jo saraustīja un aizlaidās, kaut gan pērdamies ir atrāvis sevīm kādu spārnu vai kāju, kā pie aizskriešanas nomanāms. Var būt, ka viņš ir mājojis arī pie jums un gulējis, kas zin, tai pašā gultā, kurā gul tagad šis no viņa sadauzītais vīrs, bet jūs neesat nemaz zinājuši, kam jūs nakts māju dodat un kas tas par vīru ir, kurš saucas citur par Grabovsku, citur par Bedneri un še par Graubahu».

Krodzinieks iztrūkās. «Graubahs! Vai Graubahs ir tas, ko gūsta? Tavu brīnumu! Graubahs dzīvoja brīžam še kā mājā».

«Viņa īstais vārds ir barons Edelberts, labi skolots bagāta ārzemes muižnieka dēls, viņa vienīgais mantinieks un tas pats lielais banku zaglis, laupītājs un viltnieks, kuru meklē jau dažu gadu pa zemju zemēm un par kura notveršanu ir izsolītas lielas algas tikpat še, kā ārzemē».

Krodzinieks iztrūkās vēl vairāk un uzlūkoja stāstītāju platām acīm, bet tas uzņēma drīz un itin mierīgi savu valodu no jauna.

«Šis cilvēks ir dzīvojis, pirmkārt, uz nebēdu un otrkārt uz lielas galvas. Ar savu krietno dūšu un ar tikpat krietnu izveiksmi ir viņš līdz šai pašai dienai izsities visur cauri. Tēvs viņam nomira, būdamam vēl skolās, no kurām tad tūlī izstājās un saņēma savās rokās visu lielo tēva mantību, kustamu un nekustamu, jo tās vien viņš bija pēdējos gados vairs gaidījis, bet skolās palicis, tik tēva prātu piepildīdams. Maz gados bij visa šī ievērojamā un no tēviem ar lielu taupīšanu sakrātā un paturētā mantība izšķērdēta un nospēlēta uz kārtīm līdz nabadzībai. Jaunais barons dzīvoja tā, it kā gribētu parādīt, cik lieliski var bagātību putināt, un parādīja arī. Pēc tam viņš, skaidri no trūkuma spiests, iestājās turpat ārzemēs kara klausībā, kur tika pēc kāda laika par ritmeisteri, jo viņa izmanība nevarēja palikt neievērota. Tomēr kara klausība tādām, kurš ieradis dzīvot savvaļībā līdz apnikšanai, nevarēja vis būt īsti patīkama, tāpat arī tā alga, kāda tur nāca, bija pēc viņa agrākās dzīves tik vien nabaga grasis. Tomēr dažus gadus viņš kalpoja ar tādu uzmanību un lika savu pienākumu tā vērā, ka augstākā virsniecība bija ne tikvien ar viņu pilnīgi mierā, bet pacēla arī vēl par kādu goda kārtu augstāk un sāka uzticēt dažas kroņa izdarīšanas, kurās barons Edelberts izrādījās it īpaši vērīgs. Gan jau tūlī pašā pirmā galā viņš darīja dažus blēdības un neuzticības darbus, bet spēja tik manīgi izsargāties, ka neviens nevarēja iedomāt turēt kaut kādā lietā uz viņu ļaunas domas. Vēlāk, kad viņš kādreiz ar labu naudas zумmu pazuda un kad līdz ar to tai pašā naktī atradās arī kāds no barona Edelberta augstākiem virsniekiem aplaupīts, tad varēja skaidri pārliecināties, ka visa viņa krietnā izturēšanās ir bijusi tik tas ceļš, pa kuru piekļūt atkal pie naudas, kas arī bija brangi izdevies. Ka viņš jau sen un nopietni uz šādu lomu taisījies, to liecina tie mūķējamie āķi un mākslīgi strādātās atslēgas, pie kurām savu darbu mācījies un kuras atradās viņa dzīvoklī. Kaut gan uz viscietačo meklēts un gūstīts, tomēr neatrasts un nesagūstīts barons Edelberts izmuka no savas valsts un devās šurp, kur sāka dzīvot apakš sveša vārda un privātlaužu drēbēs.

Kaut gan līdzatnestās naudas viņam nebija mazums, tomēr barons Edelberts spēja gādāt, ka ilgam laikam viņam nepietika un tādēļ vajadzēja sākt domāt pie laika uz kādu jaunu lomu. Pie visas izšķērdīgās dabas viņam palika allaž tā gudrība apgērbā iznesties arvienu bagāti un spodri, tāpat arī raudzīties uz priekšu pēc jauniem naudas avotiem, kamēr vecie nav vēl pagalam izsmelti. Šo mācību barons Edelberts bija ņēmis laikam visvairāk no savas pirmās bojā iešanas pie tēva mantības.

Ar viltīgi iztaisītām pasēm un liecību rakstiem, kā arī ar savu daiļo izskatu, izveicību un patīkamo iznešanos šis vīrs dabūja labas vietas pie kādas lielas tirgošanās ietaises, kur iemantoja drīz uzticību un tika pēdīgi par darīšanu vedēju, kad vecais bija atlaists vai, skaidrāk sakot, no barona Edelberta izskausts caur to, ka tas padarīja kādu neuzticības darbu, kurš krita uz darīšanu vedēju, kaut gan barons Edelberts taisni viņa neapsūdzēja, bet darīja to zināmu tik caur citiem un ar līkumu, it kā pats tur ne tuvumā neiedams un nenieka nezinādams.

Barons Edelberts, kā viegli domājams, aplaupīja ļoti arī šo lielisko tirgošanās ietaisi. Tas notikums gan attaisnoja veltīgi apvainoto un atlaisto darīšanu vedēju, tā ka šās ietaises īpašnieks aicināja viņu savā vietā atpakaļ, bet izlaupītā nauda bija un palika pagalam. Pēc tam barons Edelberts krāpa un laupīja šur un tur gan ar viltu, gan ar varu, līdz pēdīgi nedrīkstēja pilsētās vairs uzturēties, jo dzirdēja no

tāluma savas pēdas dzenam, tādēļ atstāja pilsētas dzīvi, izģērbās par pasaules staiguli, klīda apkārt pa lauku draudzēm, teikdamies gan par šādu, gan par tādu amatnieku, bet darbodamies īsti ar ēku un apgabalu nozīmēšanu, jo skolas gados viņš šai mākslā bij labi iestrādājies. Šo darbu barons Edelberts strādāja vienīgi tik tādēļ, lai būtu iemesls uzturēties un palikt kādu laiku, kur grib un kur nav nomanāmas vēl tuvumā nekādas briesmas, bet viņa īstais nolūks bij arī uz laukiem tas pats, kas pilsētā: raudzīt tik kaut ko krietnu noraut – un norāva arī, it īpaši priekš pāra gadiem Čangalienas valstī, kura, kā zināsi, pieder ar Slātavu kopā vienam dzimtkungam. Abas šās valstis bij saņēmis uz izmērīšanu zemes mērnieks Feldhauzens, kuram ir barons Edelberts, kā par brīnumu, izskatā ļoti līdzīgs. Šis nu...»

«Nost, nost, tu asiņainais ķēms!» Raņķis, gultā mētādamies, iekliedzās.

Stāstītājs uzcēlās no krēsla un piegāja pie gultas. «Ko viņš, tas asiņainais, ir jums padarījis?»

«Glābiet, glābiet! Viņš ir uzcēlies».

Pēc šiem vārdiem vājš gulēja atkal mierīgi un nerunāja nedz jautāts, nedz nejautāts vairs ne vārda, kaut gan policijas vīrs gribēja vēl ko iztaujāt.

Tā runājot, bij pagājis jau labs laiks, un patlaban atnāca atkal atpakaļ kādi no izsūtītiem bēgļu ķērājiem, ziņodami, ka uz to pusi, kurp tiem bijis jābrauc, viņš neesot gājis, jo tas ceļš ejot tik pa klajumiem vien.

Policijas kungs izrakstīja un izsūtīja tūlī ziņas apriņķa policijas vārdā visām apkārtējām valšķu valdībām, kurām tās pašas ziņas bij jāsūta atkal tālāk, ka tas un tas sen meklētais noziedznieks ir šai vidū, tādēļ lai nākošā dienā no paša rīta sāk pārmeklēt cītīgi visu šo apgabalu, ēku pie ēkas, krūmu pie krūma un, ja minēto bēgli kur notver, tad lai nosūta stipri apcietinātu tūlī pie apriņķa policijas. Viņš piezīmēja arī, kādos vārdos tas še saucies.

Otrā dienā pārveda kučiers Raņķi, kamanās ieguldītu, mājā. Ārsts, viņu pārmeklēdams, atrada un liecināja, ka smadzenes esot gan vainotas arī no kāda sitiena pa galvu, kurš gadījies laikam, gāžoties gar zemi, bet vislielākā vaina būšot cēlusies no piepešām un briesmīgām nobailēm, kurām nācis līdz karstuma drudzis ar muldēšanu.

Citi visi palīga mērnieki, kaut gan viņi ar Raņķi nekad īsti nesatika, tāpat tie, kuri ņēma paši labprāt naudu, kā arī tie, kuri neņēma nekā cita kā tik savu norunāto algu: pirmiem riebās Raņķis tādēļ, ka tas stāvēja viņiem ļoti ceļā un lika tecēt visam zeltam un sudrabam tik vien savās kabatās, otriem tādēļ, ka viņš ar saviem neskaidriem darbiem cēla visiem mērniekiem nelabu slavu, tad tomēr tagad, kur šis nepatīkamais un neuzticamais darba biedris bij kļuvis nelaimīgs un gulēja grūtā vājībā, rādīja viņam visi citi vienprātīgi savu līdzcietību, dzīvodami pie viņa pa kārtai vienādi viens klāt un ikkatrs divpadsmit stundu no vietas. Darba vadīšanu Raņķa vietā lielskungs nodeva kādam citam palīga mērniekam, kurš bij kluss un cienījams jauns cilvēks. Viņš dzīvoja uz zīmēšanas vien, biedrojās maz ar citiem, gāja vēl mazāk viesoties, bet lika laiku ļoti vērā, vai nu steigams savu darbu, vai arī lasīdams slavenus rakstus. Maz viņš runāja par zināšanām, bet, kad vajadzēja, tad zināja ļoti daudz. Itin mīļš darbs bij viņam arī kārtīga un tāļa domāšana, tādēļ tad to vien pieņēma par patiesību, pie kā varēja atrast domām ceļu, bet savas pārliecināšanās vai patiesības viņš nevienam neuzmāca un cita pārliecināšanās vai arī tā, ko cits turēja par patiesību, nenicināja. Šim klusam un savādas dabas cilvēkam vajadzēja nu iestāties Raņķa pēdās, kurās viņa kājas nekrita nepavisam iekšā. Raņķa vājniekiem, kuri bij paraduši nākt pie viņa jau no paša iesākuma ar visām savām mērīšanas vainām un vājībām un kuri bij dabūjuši dzirdēt allaž jel to apsolījumu, ka viņiem grib līdzēt, – tiem bij tagad lielas bēdas, jo viņu īstam ārstam vajadzēja pašam ārsta. Tie saimnieki, kuru zemei nebij vēl vērtība likta, steigās cik spējami gādāt, lai nesaliek daudz; turpretī tie, kuri zināja esam savu zemi jau novērtētu, ilgojās ar nepacietību dabūt zināt, kāda vērtība katra zemei uzlikta. Tādēļ tad viņu vidutājam Prātniekam bij atkal maz vaļas no Slātavas muižas iziet.

Patlaban sēdēja Prātnieks savā zināmā kroga istabā ar dažiem saimniekiem, kuri bēdējās, ka pie šā mērnieka, kurš Raņķa vietā, nenieka nepanākšot, jo viņš, kā esot dzirdēts, neņemot nekā pretī un tādās lietās nemaz neielaižoties.

Prātnieks pasmējās. «Gan ņems, kad dos, un ielaidīsies, kad runās».

«Var būt, ja viņš tagad ir savāds, bet pērn un aizpērn gan neņēmis nekā», kāds saimnieks, tabaku pīpē bāzdams, sacīja. «Vienīgais, ko viņš šai mērīšanas laikā saņēmis, esot pāra cimdu un pāra zeķu, ko čangaliešos kāda saimniece iedevusi savam mazam puisēnam, lai pienesot mērnieka kungam. To pašu vis neņēmis par velti, bet iedēvis bērnam rubli, lai nonesot to mammai atpakaļ. Tās zeķes un cimdus esot solījis glabāt par piemiņu no Slātavas un Čangalienas. Nebūtu gan nemaz ņēmis, ja liels cilvēks būtu pienesis, bet žēl bijis bērnu atraidīt».

«Tā tik tāda izlikšanās vien», Prātnieks atteica. «Un, kad visai niekus dod, kā cimdus un zeķes, ko lai gan tur ņem tādā zvaniķa algā? Kad dod derīgus un krietnus papīrus, gan tad saņems. Tāda muļķa es

vēl pasaulē neesmu atradis, kurš raidītu naudu no sevis atpakaļ tik vien neņemšanas dēļ. Jāzin arī gan tas, ka no ikkatra un no kaut kāda neņems, bet vajaga vien saprātīga pienesēja – tad dod, cik gribi!»

«Nu, pamēģināt var – tur nelaime nekāda nav», kāds cits sacīja. «Var būt, ka jums izdosies».

«Kādēļ gan neizdosies?» Prātnieks kā nicinādams atteica. «Es neizdošanās nemaz nepazīstu. Man ir jāiet pie viņa arī kādas citas savas lietas dēļ, tad turpat visu iztaisīsim».

Sie vīri, kā varēja noprast, bij savā starpā tuvi draugi un turēja cits uz citu lielu uzticību, jo citādi gan Prātnieks pulkā šādas valodas tik droši nerunātu, ko arī nekad nedarīja; bet drīz izrādījās, ka viņš bij darījis to ar nodomu un ar īpašu nolūku, kā pats, uz mērnieku dzīvokli iedams, to skaidri pie sevis izrunāja: «Ko viņi grib izlaist valodas, ka neņem! Kas par neņemšanu? Un, ja viņš arī patiesi neņems, vai es naudu tādēļ metīšu zemē? Jums, mulķiem, ir tas pa lielākai daļai viena alga, vai ņem vai neņem, – zināt, jūs tāpat taisnības nedabūsiet, vai ņēma vai neņēma, vai deva vai nedeļa un cik! Tāpat arī, vai kāds labums nācis vai nenācis, jo jātic jums ir, ko saka. Tomēr par velti jūs neesat devuši, bet nopērkat caur to sevīm vismazāk laimīgu apziņu, ka neģūlat vis kā citi, bet esat izdomājuši un izdarījuši kādu gudru darbu, kurš nevar palikt bez ievērojama labuma. Un ko gan jūs no vērtēšanas vai no citiem mērīšanas darbiem zināt? Kas jums to sacīs, kā tad būtu, ja nedotu, un kas ir panākts caur došanu? Kas te par bēdu? Pēdējās dienās, kamēr vēl ezers vaļā, jārauj arī pēdējie lomi. Solīt soli – dot došu, ja neņems, – lūgties neiešu un devējiem gan zināšu nostāstīt, kas tiem pie viņu apmierināšanas būs vajadzīgs. Tik vien ir lielas bēdas par to naudu, kuru aizdevu Raņķim. Ja viņš mirst, tad ir pagalam, un, ja vēl dzīvo, tad uz atdabūšanu maz cerības, jo lielāko daļu viņa mantas ir Grabovskis izzadzis no kabatas. Par to naudu, kuru aizdeva mērnieka cienīgai mātei un kur sagūlās arī mans labums, viņš nevarēs uzrādīt vairs nekādas parādu zīmes, jo tā ir nozagta līdz, un man nav arī no viņa nekādas īpašas parādīšanas, ka esmu naudu aizdevis. Kaut varētu tikt pie tā, lai noraksta man jel to savu algu, kura viņam stāv neizņemta vēl pie lielkunga. Tur gan, zināms, man netiek nebūt diezgan, bet tad būtu jel kāda daļa no aizdotā kapitāla drošībā». Tā domādams un runādams, Prātnieks gāja iekšā pie pieminētā palīga mērnieka, kuram bij nodota darba vadīšana Raņķa vietā. Viņš bij vēl vairāk jaunekļa nekā vīra gados: tievs, garš, drusku bālu seju, mazu bārdu un valkāja stipri slīpētu brilli. Kaut gan latviešu valodā vēl diezgan neveikls, tomēr centās labprāt ar viņu runāt, bij pret ikkatru pienācēju ļoti laipns un tāpat arī tagad pret Prātnieku, kuru lūdza tūlī piesēsties un sniedza papirosus. Kad Prātnieks vaicāja, kā jaunam kungam klājoties, tad viņš pateikdamies sāka stāstīt, ka mērīšanas darbam Slātavā nerādoties nemaz labs gals, jo, kamēr gaidot principāla mājā, tikām esot Raņķa kungs caur briesmīgām izbailēm un laikam arī caur laupītāja sitieniem iekritis grūtā vājībā, no kuras nezina vai varēsot celties.

«Jā, jaunskungs, tas ir bēdīgs notikums gan un man arī gandrīz līdz», Prātnieks atteica. «Par to es gribēju ar jums parunāties, varbūt jūs varētu man drusku līdzēt».

«Kas jums ir par kaiti?» mērnieks rūpīgi jautāja.

Prātnieks sāka stāstīt: «Raņķa kungs aizņēma no manis naudu, bet tagad, kā dzird, esot viņam gandrīz visi vērtspapīri līdz ar naudu, kas klāt bijusi, nolaupīti, tā ka man par savu kapitālu ir bail pavisam no zušanas. To gan es zinu, ka viņš aizdeva labu zumbu Feldhauzena cienīgai mātei, bet viņas izrakstītā parāda zīme būs arī nozagta. Pie lielkunga gan ir viņam vēl kāda daļa darba algas, bet ne tik daudz, cik man vajaga. Varbūt jūs, jaunskungs, varat man šai lietā palīdzēt, pierunādami Raņķa kungu, lai kādā brīdī, kad ir pie skaidras apziņas, izraksta un novēl man parāda atlīdzināšanai to naudu, kas ir viņam pie lielkunga iekšā, un to citu, kas vēl tad varbūt trūks, – viņš pats gan zinās, cik, – lai izraksta no tādas vietas, kur viņam ir kapitāls droši dabūjams».

«Tādai zīmei, kas rakstīta tagad tik grūtā vājībā, nebūs nekāda spēka», mērnieks domīgi atbildēja.

«Mēneša dienu, jaunskungs, var rakstīt kādas nedēļas atpakaļ», Prātnieks pusbalsī sacīja.

Mērnieks papurināja ar nepatīkšanu galvu. «Tas būtu, vienkārt, jau neskaidrs darbs, otrkārt, viņš nav nemaz izdarāms, jo Raņķa kungs nespēj tagad pavisam rakstīt, turklāt ārsts ir noliedzis viņam ar nekādām darīšanām un valodām neuzmākties».

«Kad jūs, jaunskungs, gribēsiet, tad izdarīsiet gan», Prātnieks, pa pusei lūgdamies, runāja. «Pietiks arī, ka to zīmi izraksta kāds cits un viņš pavelk tik savu vārdu».

«Man jums jāatbild īsi un taisni», mērnieks pa kādu brītiņu sacīja, «ka šai lietā jūs nevarat no manis nekādas palīdzības sagaidīt. Tā ir tiesas darīšana, tādēļ griezieties pie viņas un staigājiet pa tādu ceļu, kuru likums atļauj un aizstāv».

«Lai nu būtu kā būdams», Prātnieks sacīja, «man ir jāparunājas ar jums vēl par kādu citu lietu arī: daži saimnieki (še viņš nosauca to vārdus) sūta še jums kādu mazu sveicinājumu un lūdz, lai jūs teiktu, vai viņu ciematiem ir jau vērtība likta un cik. Bet, ja vēl nebūtu likta, tad lai jūs, jaunskungs, pie vērtēšanas iedomājot, ka viņu ciemati ir diezgan saspiesti, ka tiem neauglīga zeme, purvu pļavas un maz meža un ka tādēļ vērtēšanā tie skaitāmi pie pašiem zemākiem ciematiem. Tāpat tad lai uz šo tuvāko

iepazīšanos iet no manas puses kāda zīmīte, un es tomēr ceru, ka jūs priekš manas lietas arī darīsi ko spēdami». Prātnieks, to runādams, nolika uz galda mērniekam priekšā pirms trīs un pēc, sevi pieminēdams, vēl divus desmitrubļu papīrus.

Mērnieks skatījās šai Prātnieka darbā pa daļai ar nepatīkšanu, pa daļai ar nožēlošanu. «Lielskungs ir noliedzis ciematu vērtību iepriekš un bez viņa izsludināt vai izpaust, bet, ja jūs atnesat no viņa atļaušanas zīmi, tad izteikšu tāpat bez maksas. Vērtība zemei jāliek un arī ir likta pēc taisnības un pēc likuma, tāpēc šai lietā arī nauda nekā nelīdz un nav vajadzīga, jo tā būtu no manas puses tik vien jūsu piekrāpšana. Tai lietā, ko jūs runājat par jūsu aizdotu naudu Raņķa kungam, jau es atbildēju, ka nevaru un nespēju jums līdzēt, bet, ja varētu un spētu, tad to darītu bez maksas, tāpat kā visas mazākās lietas, kas nav pret taisnību un likumu. Tātad nu jūs, draugs, sapratīsat, ka jūsu nauda nav šē nebūt vietā, tādēļ lūdzu ņemt viņu atpakaļ, paturiet savu pie sevis un atdodiet citiem, ko citi devuši».

«Viena alga, jaunskungs! Neviena neies jums prasīt, cik un ko esat iespējuši darīt! Bet, ja spējat, tad dariet. Kādēļ jūs šādā ziņā sniegtās labprātības nevarat pieņemt?»

«Tādēļ, ka cilvēkam klājas ņemt tik patiesi nopelnītu naudu».

«Cilvēkam der padomāt arī uz tādiem laikiem, kur nevar vis ikkatru brīdi pelnīt».

«Uz tiem laikiem es domāju caur to, ka raugu atlicināt uz priekšu, ko tagad nopelnu vairāk par vajadzību. Ja man tad tomēr kādreiz trūkst, tad es lūdzu un, ja neviens nedod, tad izšauju sevīm lodi caur galvu». Šie vārdi nebij vis nekāda neapdomāta jaunības lielība, bet mierīgā, pilnīgā un veselīgā prātā izsacīta apdrošināšanās.

«Tad jums, jaunskungs, vajaga būt cilvēkam bez ticības», Prātnieks sacīja paštaisnā balsī.

«Labāk esiet cilvēks bez ticības nekā necilvēks ar ticību un labāk arī necilvēks bez ticības nekā ar ticību».

Prātnieks vai nu šo vārdu nesaprata, vai arī nespēja uz tiem nekā atbildēt, bet ņēma, it kā laiku kavēdams un netīšu, savu uzlikto naudu atpakaļ. Mērnieks pa brītiņu paskatījās pulkstenī un sacīja: «Patlaban ir divpadsmit, un man jāiet līdz pusnaktij pie Raņķa kunga, tādēļ neņemiet ļaunā, ka man tūlīn no jums jāatvadās».

Raņķis gulēja niknā karsonī, muldēdams gandrīz bez mitēšanās, un klātdzīvotāji bij sākušī noprast, ka viņa muldēšana zīmējas ne tikvien uz šās reizes gadījumu, bet jo vairāk uz kādu citu briesmīgu noslēpumu. Šai pašā rītā viņš, savas rokas mētādams un laužīdams, bij ieraudzījis uz krekla piedurknes mazu traieekli no asinīm, kurš bij cēlies vai nu no viņa paša asinīm, kas tecējušas iz mutes un deguna, vai arī no viņa ievainotā aplaupītāja asinīm. Visupirms Raņķis no tā traiepekļa izbījās, tad gribēja viņu nopurināt un noslaucīt, sacīdams: «Nost, nost, tu ļaunā Kaina zīme! Vai gribi mani nodot?» Kad šī zīme, kā protams, nenogāja, tad lika to roku apakš apsega un runāja, smagi elšādams: «Labi, labi! Neredzēja neviens, nezina neviens. – Feldhauzen, ņem savu flinti, dod šurp naudu un ciet klusu! – Projām, projām, tu asiņainais savā šķirstā! Vai man būs atkal aptraipīt ar tavām asinīm savas rokas un drēbes? – Tā, tā! Tas ir tiesa, – tu nevari vis vairs uzcelties – tu esi pagalam – tas bij tik tavs gars, kas mani izbiedēja». Še vājnieks uz kādu brīdi apklusa, aizlaida acis, un, kad viņš atdarīja atkal no jauna, tad tais nebij vairs tā bezprātības un murgu spīduma, bet viņas izrādīja tik vien lielu vājumu un miesas spēku gurdumu. Arī karstais sārtums no vaigiem bij nozudis, auksts bālums viņus pārņēmis, un sviedru lāses izspiedušas uz pieres. Vājnieks sāka smagi un dziļi elšāt, it kā kad būtu nometis kādu smagu nastu no krūtīm: «Vai, – tavu briesmīgu sapni! – neganti murgi mēcās man virsū! – karst – ļoti karst! drusku ūdeni – mute izkaltusi».⁸

Šī skaidrā apziņa nepastāvēja tomēr vis ļoti ilgi, un, kad pieminētais Raņķa vietnieks iegāja pie viņa uz savām noliktām stundām, tad tas laužījās atkal vēl briesmīgākos murgos, knaibīdams un plēsdams to pieminēto asiņu traieekli ar varu no piedurknes laukā: «Nolādētais! Vai vēl tu rādi savus nejaukos zobus!? Vai tu vēl gribi mani izbiedēt? – Pie joda ar visu goda maltīti! – Nekas, nekas, nezina neviens – tas nav vis no Grabovska asinīm».

Raņķa biedris un vietnieks, kurš, klāt dzīvodams, dzirdēja šo viņa murgošānu un redzēja viņa darbošanos, sāka atminēties, ka pērnā vasarā saimnieku goda maltītes vakarā bijis Raņķim jauns asiņu

⁸ V.E.: Tāpat kā iepriekš gadījumā ar Lienu, Raņķa psihoze ir attēlota nepareizi. Šeit redzamā klīniskā aina atbilst tā saucamajām «infekciju psihozēm» (kad murgu cilvēki, kas smagi slimi ar kādu infekcijas slimību, teiksim, tādu kā tīfs). Taču tad šo slimību pavada ne tikai psihiskās, bet arī somatiskās izpausmes, no kurām redzams, kas tā par slimību. Bet Raņķim somatisko pazīmju nav – tikai psihiskās. Un infekcijas slimības nerodas no pārbīļa un dvēseles pārdzīvojumiem, bet gan no mikroorganismiem. Protams, brāļi Kaudzītes nav vainīgi, ka to nezināja: viņu grāmata iznāca 1879.gadā, bet Roberts Kohs pirmo infekcijas slimību izraisītāju atklāja 1882.gadā. Ar vārdu sakot, «Mērnieku Laikos» atspoguļojas tie priekšstati par slimībām (tajā skaitā psihiskajām), kādi sabiedrībā pastāvēja pirms modernās medicīnas rašanās.

traipeklis gandrīz tai pašā vietā, kur šis, bet tik drusku zemāk, nevis uz piedurknes, bet uz aproces. Viņam nāca prātā arī Raņķa tās reizes svešālais izskats, kad kāds biedris, nedomādams nekā ļauna, tam to traipekli parādīja. Kamēr šis vēl tā domāja un klausījās, tikām vājnieks izrāva asiņu traipekli ar zobiem un līdz ar gabalu no krekla piedurknes. «Briesmīgais, ko tu vajā mani ar savām asinīm! Cits ir tevi nošāvis un ielicis vecā tukšā šķirstā! Feldhauzen, vai nav tiesa? – Nauda, kur mana nauda? – Kas viņu paņēmis? Man pašam tās vajaga! – Asinis, asinis, viņš ir dzīvs ar visām asinīm! – Vai tu mani gribi dzīt uz Sibīriju? – Vai es tevi gērbu šinīs miroņu drēbēs? Kas tevi ir gērbis, tas tevi ir nogalinājis –» Še viņš krita ar zobiem savā rokā un tai vietā, kur bij izrāvis piedurknei gabalu ar to asiņu traipekli. Apkopējs, negribēdams ļaut darīt pašam sev kaiti, sāka to roku atturēt, bet vājš izrāva viņu ar varenu spēku, sāka mētāties pa gultu un kliegt: «Ņem jau mani cieti – liek jau saitēs! – Glābiet, glābiet! es neesmu vainīgs! – – Labi, labi, izbēgu! – nepanāks vairs! – Projām, projām!» – Patlaban ienāca pie vājnieka mācītājs, kuru apkopējs saņēma ar pienākamam cienību, un pats izgāja priekšistabā, atstādams viņu pie vājnieka vienu pašu padevīgi pieminēdams, ka, ja rodoties kāda vajadzība pie apkopšanas, tad lai mācītājs atverot tik vien durvis.

Vājnieks murgoja vien tālāk bez mitēšanās: «Pag, klus! – vai tur nebrauc kas? – tā ir ratu rīvēšana – jā – jā, rati rīb! Drīz, drīz kapu pagrabā iekšā un noglabāt vecā tukšā šķirstā – lūk, tā, tā! durvis cieti! – – Hm, hm, būtu es šķirstu aiznaglojis, tad tu vis augšā netiktu – – Cilvēki, cilvēki! ko jūs vajājat mani ar savām acīm? – Vai es kāds slepkava? – Grabovska es neesmu nemaz redzējis. – Kādas slogas jūs man kraujat virsū? – Vai gribat mani nobeigt?» – Pie šiem vārdiem viņš nospārdīja apsegu pavisam nost. «Māja gāžas, māja gāžas! – turiet cieti! Lūk, kā griežas apkārt! Lūk, lūk, kāds briesmīgs ragains elles zvērs nāk man virsū!» Še Raņķis rādīja uz tarakānu, kurš rāpās gar krāsni uz leju netālu no gultas. «Ko viņš no manis grib? – Dzeniet viņu projām! – vai! vai! – es neesmu vainīgs! Lai Feldhauzens atbild! – Lūk, tas ir viņa ierocis! Briesmīgs šāviens! – Cik biedinoši skan atbalsis no meža uz mežu! Viņas izpauž to nelabo ziņu pa malu malām! – Ikkatrs koks sauks mani par asiņu noziedznieku – – Klus, klus! ko tu kunksti, savās asinīs vārtīdamies? – Vakars ir rāms, ļaudis sāks dzirdēt. – – –» Pēc šiem murgiem vājnieks iemiga un gulēja mierīgi. Ievērotājs varētu pasacīt, ka caur šo miegu viņš nāks pie skaidras saprašanas. Varbūt mācītājs arī to nomanīja, jo viņš, atspiedis galvu uz rokām, sēdēja dziļās un skumjās domās.

Tā pagāja labs brīdis, un mācītājs ļāva vājniekam dusēt, lai atspirgtu caur miegu cik necik no tiem nikniem murgiem, kas novārdzina ļoti miesu un garu. Pēdīgi viņš it kā brīnodamies atmodās; mācītāju ieraudzīdams, drusku satrūkās un bij ļoti gurderns, it kā arvienu, kad skaidrā prātā.

Mācītājs pacēlās no krēsla. «Esi sveicināts, mīlais vājniek, no Dieva puses».

Raņķis pakustināja drusku galvu, it kā kad gribētu nolocīties uz pateikšanos.

Mācītājs runāja tālāk: «Es nāku pie tevis Tā Kunga vārdā un gribu būt tev par iepriecinātāju, kā arī par sirds atvieglinātāju šais piemeklēšanas grūtībās, ar kurām viņš pēc sava neizdibinājama padoma ir tevi sitis. Īsi un reti, mīlais krusta nesēj, ir tie brītiņi, kuros viņš liek atspīdēt tev pilnīgu prāta gaišumu. Ja Tas Kungs grib tevi tik pārbaudīt, lai redzētu, vai atradis nomodā un vai tavs eljas lukturis spīdēs, tad šais brītiņos viņš tev grib mācīt skaidrāk nekā kaut kad šos vārdus:

«Domājat ikkatru brīdi,
Vai tas nebūs pēdējais!»

Bet, ja viņš ir nolēmis savā tēva prātā piesūfīt tev plaujas vakaru varbūt negaidītā stundā, tad, mīlais cietēj, šādi gaiši acumirkļi ir tas žēlastības laiks, kurā tev jāsteidzas sasiet savus kūlīšus, kamēr vēl ir gaišs, jo nakts nāks, kur vairs nevarēs redzēt strādāt. Es nāku kā tavs dvēseles draugs, gribēdams arī no savas puses tavu garu modināt un tev vaicāt, vai būtu tava sirds droša, ja Tas Kungs aicinātu tevi drīz savā priekšā un tādu, kāds tagad esi savā iekšējā būšanā? Vai tu apzinātos, še būdams, jau salīdzinājies ar Dievu un cilvēkiem? Vai tev nebūtu par kaut ko jābaiļojas? Vai tu vari ticēt uz grēku piedošanu un Dieva žēlastību? Dievs nenovērs sava vaiga no neviena atgriezīga grēcinieka. Vēl tev ir laiks atgriezties, vēl tu vari panākt to, ko esi varbūt savā dzīvībā nokavējis».

Vājnieks sāka lēnām atbildēt: «No visām tām lietām, par kurām jūs, cienīgais tēvs, runājat, es nezinu nenieka. – – Es nepazīstu nedz Dieva, nedz velna, nedz debesu, nedz elles, tādēļ arī man par tiem visiem nav nekādu rūpju. Žēlastības un grēku piedošanas man nav līdz šim vajadzējis, bet to es zinu, ka, ja vajadzētu, tad arī nedabūtu, jo, ja cilvēki mani pie kāda grēka notvertu, tad žēlastības vis nerādītu. Vai Dievs citādi var darīt, tas nav man zināms, bet redzējis neesmu, ka Dievs būtu kādu no sodības izpestījis, kaut gan daudz ir viņu lūguši un uz to cerējuši. – – Arī tas nav pasaulē redzēts, ka aplam darītu dienas darbu varētu, saulei rietot, izlabot, tāpat kā visā mūžā darītus grēkus pie nāves izdeldēt. – Man nav bijis

laika domāt par viņu dzīvi – – diezgan ir ko gādāt, lai varētu nostaigāt šo pašu. – – Pasaulē es esmu raudzījies tik uz sevi un uz savu labklāšanu, nelūkodams daudz, kas ceļas citiem caur to – vai peļņa vai pametums. Pēc sava labuma dzenoties, man nav bijis neviens līdzeklis ļauns, neviens grāvis plats, neviena sēta augsta un neviens iemantošanas upuris dārgs, ja tik tas – piederēja citam – un ja es viņu varēju nodot tā, ka pats palieku sveiks. – – Ar šo dabīgo dzīves gudrību man veicās itin brangi, un neviens tīkls, kas ap mani bij izmests, nav varējis manis aizņemt, bet ikkatrs ir pārgājis pāri, jo es paliku guļot arvienu starp akmeņiem kā gudra zivs; – – bet – bet viena lieta paliek, kuras es nevaru ne tikvien vieglināt, bet kura arī vēl augdama pieaug: – – manu sirdi dzeļ kāds slepens, neatrodams un neizraujams dzelonis arvienu niknāk, arvienu sāpīgāk. Ja jūs varētu man šai lietā palīdzēt un to nāvīgo dzelonī no manas sirds izvilkt, tad tas Dieva spēks, par kuru jūs runājat, būtu patiesi teicams un slavējams. – Atņemiet manas sirds bailību, briesmas, dodiet man mieru, tad šī būs tā pirmā žēlastība, kuru es baudīšu».

Mācītājs cieta kādu brīdi klusu, bet tad runāja lēnā, cienīgā balsī: «No sevis man nav spējams nekas, jo es esmu tik Dieva žēlastības sludinātājs, turpretī Dievam iespējams viss, un arī šo tavas sirds kaiti viņš var un grib dziedināt, ja vien tu uz viņu paļaujies un gribi saņemt viņa žēlastību nevis miesīgā ziņā un miesas prātā. Ievainota nabaga dvēsele nav dziedinājama no ārpusēs, bet no iekšas, tādēļ tev, tu cilvēka bērns, ir jāatklāj tā Visuvarenā priekšā skaidri tavi noziegumi, jāatzīstas no sirds dibena par vainīgu, jālūdz žēlastības un grēku piedošanas, kuru tad tu varēsi saņemt caur ticību, proti: tev būs ticēt, ka tavi grēki ir tev piedoti».

«Šis būtu gan ļoti viegls un īss ceļš uz izveseļošanas jeb izlīdzināšanas, – ja vien es spētu staigāt pa viņu», vājniņš atbildēja. «Tas ir tikpat, kā kad liktu man ticēt, ka Alpu kalni gāzīsies jūrā, tad tas notiks. Kā lai es tam ticu, kas nevar notikt? Un kurš cilvēks gan ir spējis tam ticēt un to padarīt? – Vai ar šiem vārdiem nav sacīts skaidri: ko jūs gribat strādāt ar tādu ieroci, kāda nemaz nav, – – – ne tik daudz kā sēklas graudiņš, ko vējš aiznes pa gaisu? – Kā lai es, vājš būdams, ticu, ka esmu vesels? Tādēļ tad saku vēlreiz: atsvabiniet manu sirdi no tā, kas viņu slepen dzeļ, tad es ticēšu tam, ko jūs sludinājat, un slavēšu viņa spēku; citādi, ja jūs to nespējat, tad es pateicu jums tik vien kā kaut kuram cilvēkam par līdzciefības rādīšanu, bet to mācību un tos spēkus, ko jūs tik ļoti teicat, bet nevarat ar tiem manas sirds dziedināt, tad es tik nicinu».

Mācītāja vaigs sāka aptumšoties. «Cilvēks, cilvēks! Ja tu nepaliksi uz šā pamata, tad cita tu meklēsi velti un iesi bojā. Tavs miesas prāts nesniedzas ne zemes tvaikam cauri, bet kā tu domā pacelties ar viņu pāri Kristus krustam? Tie pieci asiņu avoti, kuri plūst no Golgatas pa visām pasaules zemēm, spēj aiznest un noslīcināt žēlastības jūrā ne tik vien...»

«Asinis, asinis!» vājniņš iekliedzās, iekritis piepeši atkal savos murgos atpakaļ un gribēdams slieties no gultas ar varu augšā. «Kristus krusts ar grēkiem apkrauts. Lūzīs, lūzīs! Glābiet! – – Nost, nost, tu baidekli, kas cēla tevi laukā no šķirsta? Ej atpakaļ ar visām asinīm! Ko tu mani vajā? – Feldhauzen, Feldhauzen, man bail! – Tu, tu esi slepkava! –»

V. [Feldhauzens brīvs, un Šrekhubers aizbrauc]

Feldhauzena kundze bij darījusi un padarījusi visu, kas darāms pie viņas laulāta drauga atsvabināšanas, kā viņš pats vēstulē to nosacījis un novēlējis. Viņa bij ziņojusi tam arī to, kurā viesnīcā noietusies un kur cerē sagaidīt viņu, savu atdabūto dzīves biedri.

Šai gaidīšanā viņai bij laiks ļoti garš un izlikās, ka pulkstenis neiet nemaz uz priekšu, kaut gan stāvēt tas arī nestāvēja. Dienā viņai nebij aiz ilgošanās miera un naktī aiz gaidīšanas miega. Viņa mēģināja kavēt laiku cik necik ar lasīšanu un tā iedzīvoja vēlu, vēlu naktī vai, labāk sakot, iemīga agri no rīta, sofajā sēdēdama.

Jauna diena bij pēdīgi garo ziemas nakti pārspējusi un vēlās saules stari tumsību izklaidējuši, bet Feldhauzena kundze tā nemanīja – viņa dusēja vēl saldi, līdz viegls pieklauvējiens pie durvīm viņu iztraucēja. Šā trokšņa viņa bij gaidījusi ar lielu ilgošanos, tādēļ arī to sadzirdēja tūliņ un pat miegā. Kādu acumirkli uzposusies, steidzās atdarīt durvis, un – viņas ilgošanai, viņas gaidīšanai bij gals: Feldhauzens stāvēja viņas priekšā spodrā apģērbā, bet drusku bālāks nekā agrāk. Asarām plūstot, Feldhauzena kundze apkampa savu laulāto draugu, kura dēļ bij tik daudz cietusi un kurš tādēļ izlikās viņai neizsakot dārgs.

Kad pirmais saredzēšanās prieks bij pārgājis, tad Feldhauzena kundze lūdza savu laulāto draugu stāstīt jel, kādā pazušanā bijis visu šo laiku un kā varējis tik drīz, turklāt tik sveiks un vesels atrasties. «Stāsti, stāsti jel, mīlais! Es esmu domājusi un laužījusi prātu par šo lietu gandrīz vairāk, nekā spējams, un tomēr nedabūju par šo lietu nekādas atbildes».

«To patikšanu es daru tev ar prieku un turklāt šoreiz itin īsos vārdos, lai nenokavētu veltīgi laiku, jo man drīz jāsteidzas dažādās darīšanās», Feldhauzens atbildēja mierīgi un gandrīz ar lielāku vienaldzību, nekā šādā saredzēšanās brīdī gaidāms. «Ruļļus es dabūju atpakaļ tīri nejauši un bez maksas, tādēļ ka tas, kam bij viņi nodoti, lai atdod pret desmit tūkstošu rubļu, krēslā pārskatījās un nodomāja mani par Grabovsku, un es, to redzēdams, teicu, ka ruļļiem ir pēdas pamanītas, tādēļ tie jādabū uz citu drošāku vietu. Tūliņ man viņus izdeva, un es nonesu tos līdz ar naudu, kas bij klāt priekš izpirkšanas, steigšus pie sava drauga, kāda tirgošanas magaziņas īpašnieka, piekodinādams tik to, lai gādā ruļļus droši nosūtīt. Pats, uzskavējies tik vien īsu brīdi viesnīcā, braucu tūliņ uz staciju, lai var tikt ar nakts braucieni no pilsētas ārā. Bet blēži bij tūliņ savu misēkli pamanījuši un sataisījušies man, braucot starp pilsētu un staciju, uzbrukt. Revolverus uz krūtīm turēdami, tie mani drīz savaldzināja, aizsēja acis, aizbāza muti un noveda – pats nezinu, kur, tik to nomanīju, ka bij labi ilgi ko braukt. Acis man atdarīja tik tad, kad biju ievests cietā istabā, kur par bēgšanu nebij ko domāt un caur augsto, aizdzelžoto logu varēja redzēt tuvumā tik kādu pelēku mūra sienu. Tās dažādās izbailes un nemieri bij aizķēruši manu veselību, tā ka iesirgu un nogulēju uz gultas dažus mēnešus. Uzturu deva man labu, arī apkopšanas netrūka, bet brīvības nedabūju agrāk un citādi, līdz biju izgādājis ar rakstiem zināmo naudas zummu – desmit tūkstošu rubļu un par ikkatru uzvilcinātu mēnesi vēl divi simti rubļu klāt. Es kavējos un atturējos no rakstīšanas tev uz māju cik varēdams, jo cerēju arvienu uz kaut kādu izpestīšanu vai izpestīšanos. Pēdīgi tomēr mani piespieda rakstīt, jo caur gadījumu izpestīties nebij ko domāt. Kas un kā jāraksta, tas nestāvēja vis manā spēkā, bet man bij jāturas pēc dotā priekšraksta. Vēstnesis ar to vēstuli bij nezin kur un kā uz ceļa paklīdis, caur to pagāja atkal labs laiks veltīgi; bet par šo laiku gan maksas neskaitīja. Rakstīju otru vēstuli, kura bij nogājusi galā, un tu arī iespējusi sadabūt drīzumā vajadzīgo naudu, par ko tev no sirds pateicos, un, kad tu biji to iemaksājusi noliktā vietā, tad šonakt uz rīta pusi, kad pilsētā ielas tukšas un klusas, man aizsēja atkal acis un aizveda braukšus. Kad biju izlaists no ratiem un atdarījis acis, tad atrados tās pašas viesnīcas tuvumā, kur mājāju, brīvs būdams, pēdējo reizi, no kuras ir pagājis tagad vairāk nekā gads. Šis ir manas pazušanas un atrašanas īstais stāsts. Kas mājā noticis pa šo laiku un kā tur klājās, par to pārstāstīsi man vakarā vai citā izdevīgā brīdī, bet tagad man jāsteidzas darīšanās». Feldhauzens, to sacījis, uzcēlās un sāka uzvilkt cimdus.

«Vai jau tūliņ aiziesi? Mīļais, tik drīz!» Feldhauzena kundze lūdzās, turēdama viņu pie rokas.

«Jāiet – nevar kavēties, man jātiek šai stundā pie kādas tiesas», Feldhauzens atbildēja.

«Bet nepazūdi man vairs!» viņa sirsnīgi izsaucās, atvadīdamās no sava laulātā drauga.

Vakars, kurā viņi gribēja izbraukt uz māju, jau tuvojās. Feldhauzena kundze darbojās patlaban savā mājoklī, sataisīdama un sakārtodama visu, kas un kā pie aizceļošanas vajadzīgs. Līdz šai dienai viņa sajuta tik vienas vienīgas zināmas lielās rūpes; bet tagad, kur tās bij no sirds novēlušās, sāka rasties tai atkal dienišķas, sīkas, var sacīt, patīkamas raizes un rūpes, tādēļ viņa arī bij braukusi pa pilsētu, iepirkdama šo un to mājas vajadzībām.

Feldhauzens, kā no pusdienas izgājis, nebij vēl pārnācis dzīvoklī. Viņam vajadzēja priekš aizbraukšanas vēl šurp turp staigāt un dažādas darīšanas pasteigt, kas viņu, kā protams, aizkavēja. Feldhauzena kundze pēc pārbraukšanas mājoklī darbojās jau labu brīdi, visas vajadzības uz ceļu salikdama un viņu gaidīdama, kad pēdīgi arī dzirdēja pie durvīm piekļauvējam. «Tas ir viņš, tas ir viņš!» Feldhauzena kundze iesaucās un steidzās atdarīt durvis. «Es esmu jau ilgi...» viņa satrūkās un nedabūja izrunāt pilna teikuma, jo atdarītās durvīs stāvēja Šrekhubers savā pazīstamā apģērbā un ar savu zaraino nūju rokā. «Es domāju, ka mans vīrs nāk», Feldhauzena kundze sacīja aukstā, atraidošā balsī, riebums un pat dusmas pārplūda viņas seju, un viņa gribēja atkal tūliņ durvis aizdarīt.

Šrekhubers atspieda viegli savu roku pret durvīm, un tās palika stāvēt. «Neņemiet ļaunā, kundze, – tad esam abi vīlušies: jūs cerējuši nākam jūsu laulātu draugu, un es cerēju viņu šē atrast».

«Kāda vajadzība jums pie mana laulātā drauga?» Feldhauzena kundze runāja ar nevaldāmu piktumu. «Vai staigājat vēl viņu vajādami? Vai nebūsiat savas atriebīgās sirds vēl diezgan atdzisinājuši visu gadu pie viņa nelaimes?»

Šrekhubers palika mierīgs, kā bijis. «Jūs, kundze, pārsteidzaties. Par Feldhauzena kunga nelaimi es neesmu nekad priecājies, nedz arī viņam ko ļauna vēlējis vai darījis, tik vien es biju pretinieks tādiem viņa darbiem, kurus var saukt droši par ļaunu krāpšanu, ko Feldhauzena kungs mēģināja apsegt vēl ar spožu un briesmīgu liekulību. Turpretī tagad, kur jau sodība ir panākusi gandrīz ikkatru lielāko ļaunumu un negantības darbi mitējušies, kaut gan tie visi nav vairs nekad izlabojami, – tagad es, dodamies uz ārzemi atpakaļ, nāku miera domās no viņa atvadīties».

Feldhauzena kundze sapīka jo vairāk un izlikās, ka viņu kaitināja īsti Šrekhubera mierīgais prāts un lēnā valoda, pie kuras bij nomanāms, ka tas nelika viņas piktuma nemaz vērā, tādēļ teica jo cietā un

atraidošā balsī: «Feldhauzens nebūt neilgojas pēc jūsu atvadīšanās, tādēļ varat iet droši, kurp jums patīk. Caur to jūs nebūsiat pārkāpuši pret viņu nekāda pienākuma».

«Es biju gan ilgojies ar Feldhauzena kungu satīkties īsti tai ziņā, ka lai mēs nešķirtos, viens otra nesapratuši», Šrekhubers runāja, no Feldhauzena kundzes asiem vārdiem pavisam neaizskarts, kas viņas sirdi dedzināja jo vairāk. «Bet, ka man tomēr varbūt neizdodas ar viņu satīkties, tad jums pieminu vēl tik to, ka viss, ko esmu pret Feldhauzena kungu strādājis, bij tik karošana pret netaisnību un, ja arī ik reizes ne ar taisniem ieročiem vien, tad tomēr ik reizes ar taisniem nolūkiem, jo netaisnībai vis nevar aizstāties ikkatru brīdi ar krūtīm ceļā. Ka Feldhauzena kunga darbi bij ne tikvien netaisni jeb viltīgi apakš taisnības apsega, bet pat briesmīgi, to apliecināja, kā mājās paši dzirdēsiet, – arī viņa palīga Raņķa nāve». Pēc šiem vārdiem viņš, no Feldhauzena kundzes atvadīdamies, atlaida durvis, kuras tūlīt aizvērs, no iekšas ar varu grūstas.

Feldhauzena kundze palika iekšpusē, abām rokām uz durvju spiežamā atbalstījusies, kā bez dzīvības. Viņa negribēja vis durvju tik stipri grūst, bet vien noturēties pie spiežamā, lai nekristu, jo tik ļoti Šrekhubera pēdējie vārdi viņu izbiedēja. «Feldhauzena darbi ne tik vien netaisni, bet pat briesmīgi, ko apliecināja arī Raņķa nāve!» Vai tās nebij trakas ziņas?! Viņa piepeši uzslējās, atrāva durvis, gribēdama aicināt Šrekhuberu atpakaļ un lūgt, lai izstāsta tās pieminētās lietas tuvāk, bet tas nebij vairs redzams. Feldhauzena kundze aizgrūda durvis no jauna, sāka skraidīt kā sajukusi pa istabu un šo to grābstīt, laikam gribēdama ar darbošanos savu nemieru izgaistināt, bet tas nelīdzēja nenieka; turpretī nemiera liesmas pieņēmas sirdī ikkatru acumirkli otrtik lielas un Šrekhubera vārdi viņai skanēja ausīs arvienu no jauna.

«Briesmīgi darbi – Raņķa nāve to apliecinājusi? Kā tas saprotams?... Ko tas nozīmē?... Kas par briesmīgiem darbiem?... Kā varēja Raņķis, kurš mani vēl priekš dažām dienām atvadīja šurp, tik piepeši nomirt? Kādu liecību varēja dot viņa nāve? Ka manam vīram ir ar Raņķi kādas slepenas sazināšanās, to es manīju arvienu, bet neuzdrošinājos prasīt, jo labs tur nekas nevar būt. Ka Raņķim ir ļauna apziņa, to apliecina viņa bezprātīgā bailība vien, un vai mans vīrs nevar būt viņam pie kāda ļauna darba jel līdzinātais? Tas nu tagad, kā protams, ir nācis nejauši gaismā». Bailes un ziņkārība sakarsēja Feldhauzena kundzi tik ļoti, ka viņa nespēja šādā nezināšanā vairs nemaz dzīvot, paķēra lakatu, lai varētu skriet Šrekhuberam pakaļ un izdabūt no viņa skaidrību vai ar lūgšanu, vai ar piespiešanu, bet ierasta pieklājības nepārkāpšana atturēja viņu no šā bezprātīgā soļa un deva citu padomu: zvanīt pēc viesnīcas sulaiņa un sūtīt to savā vietā. Sulainis bij drīz klāt, un Feldhauzena kundze nevaldāmā nepacietībā un nemierā stumdīja viņu pēc Šrekhubera: «Skreijiet, steidzieties, panāciet un atvediet to vīru, kurš patlaban te bij! Nenāciet bez viņa atpakaļ nekādā ziņā! Drīz, drīz!»

«Cienīgā kundze, es neesmu tā vīra nemaz redzējis, es viņu nepazīšu», sulainis iztrūcies atbildēja.

«Pelēki svārki, bieza platmale, lieli zābaki, zaraina nūja rokā. Steidzieties, steidzieties bez kavēšanās!» Feldhauzena kundze izbīdīja sulaini ar bīdīšanu pa durvīm laukā. Bij jādomā, ka viņa caur šo pa daļai apmierināsies un sāks cerēt, ka izdosies ziņkārību remdēt un nezināšanas bailību aizdzīt, bet velti! Turpretī pienāca vēl jauns nemiers un jaunas bailes klāt: «Kas var zināt, vai sulainim izdosies viņu panākt? Kas zin, vai Šrekhubers nāks vairs atpakaļ? Es pati esmu viņu aizdzinusi ar saviem asiem vārdiem. Vai Dieviņ, kam man vajadzēja būt tik skarbai!» Viņa skraidīja atkal pa istabu, gan rokas lauzīdama, gan šo to grābstīdama, kā bez jēgas. «Kaut nāktu jel sulainis drīz atpakaļ! Tad man nebūtu jādeg divkārtīgās nemiera bailēs – tad paliktu tās pašas vien, kas bijušas. Ka viņam neizdosies Šrekhuberu panākt un atvest, to es paredzu».

Šī Feldhauzena kundzes paredzēšana patiesi piepildījās, jo drīz vien – kaut gan viņai tas izlikās bezgala ilgi – pārnāca sulainis viens pats un teica: «Cienīgā kundze, lūdzu neņemt ļaunā – tāds vīrs nav vairs nekur atrodams, pa daļai arī caur to, ka metas jau patlaban krēsla».

Feldhauzena kundze bij jau taisījusies šādu ziņu dzirdēt, tādēļ arī saņēma to diezgan vienaldzīgi, bet, kad sulainis bij atkal aizgājis, tad izsaucās: «Labāk es gribu mirt, nekā mocīties līdz mājai šādā nāvīgā nemierā un nezināšanas bailēs!» Viņa iekrita gultā, paslēpusi vaigu spilvenos, raudāja vai, skaidrāk sakot, gražoja bez mitēšanās un bez norimšanas kā bērns. Viņa nezināja vairs nenieka, kas viņai kait vai arī kā vajaga, bet tik šņukstēja vien joprojām.

Pēdīgi, kad raudāšana sāka gandrīz jau pamaz stāties, pienāca cits, jauns noslēpums, kurš darīja tikpat daudz raizu kā tas, ko Šrekhubers paturēja neizstāstījis: sulainis ienesa no viņas vīra zīmīti, kurā bij rakstīti bez adrese un paraksta tik šie vārdi: «Šovakar es nevaru mājā būt». Feldhauzena kundze bij no tā laika, kad Šrekhubers atnesa viņai tās nemiera ziņas, gandrīz pavisam aizmirsusi gaidīt vīra mājā; tādēļ šāda ziņa uztraucēja divkārt. «Kādēļ viņš nevarēja būt mājā? Varbūt ir iekritis kādā jaunā likstā? Vai, kas zin, Šrekhubers atriebdamies būs ieģrūdis viņu atkal nelaimē? Labs tur nekas nevar būt, jo kādēļ gan viņš nav izsacījis, kas par kavēkļiem un kur īsti pats paliek? To viņš būs gan darījis,

gribēdams izsargāt mani no bailēm un bēdām, bet nezina, ka caur slēpšanu viņas sacel jo lielākas. Ak, Dievs, Dievs, vai tu mani vien esi izredzējis par visādu bēdu nesēju?» Feldhauzena kundze sāka raudāt atkal no jauna, līdz pēdīgi iesirga ar galvas sāpēm un miega trūkumu. Viņa lika aicināt ārstu, kuram tik ar opiuma palīgu izdevās to uz rīta pusi iemidzināt.

Otrā dienā pēc pusdienas Šrekhubers, savas darīšanas beidzis, taisījās aizceļot uz ārzemi, kad patlaban pienāca pie viņa Feldhauzens un sacīja pēc īsas sasveicināšanās: «Jūs varbūt atminēsiet, kur es jūs biedināju kādreiz ar to, ka nāks laiks, kur ies mans ceļš jūsējam šķērsu pāri, un jūs solījāties to droši sagaidīt. Tagad ir nācis tas brīdis – un pašā tai laikā, kad jūs taisāties mūsu vidū atstāt; tagad iet mans ceļš jūsējam pāri, bet tik vien citā ziņā un citā garā, nekā solīts: nevis ar naidu un atriebšanos, bet ar mieru un saderību».

Šrekhubers, kurš uzlūkoja kā brīnodamies līdz šim Feldhauzenu platām acīm, sniedza tagad viņam roku un sacīja laipnā, sirsnīgā balsī: «Šos vārdus, ko jūs tagad runājat uz mani, es gribēju vakar runāt uz jums, bet neatradu jūsu mājā, tādēļ, necerēdams ar jums vairs satikties, sacīju jūsu laulātai draudzenei dažus vārdus, izskaidrodams viņos savu izturēšanos pret jums. Ka jūs esat mani uzmeklējuši, par to es priecājos, jo tas liecina, ka jūs manus darbus un manu izturēšanos saprotat ar veselīgu vīra prātu, jo, ja jūs domātu, ka es nīdu jūs pašus un turu uz jums ļaunu prātu, tad jūs nenāktu pie manis; bet jūs būsiet laikam atzinuši, ka es strādājis tik pret jūsu darbiem un vienīgi tik pret tiem, kuru jūs nevarēsiet aizbildināt nedz priekš citiem, nedz priekš jūsu pašu sirdsapziņas».

Feldhauzens, uz Šrekhubera lūgšanu piesēdies un drusku padomājis, atbildēja: «Vai es patiesi jūsu darbus un viņu nolūkus pilnīgi sapratis un atradis viņus par cienījamiem, to nevaru vis droši teikt, bet jūs uzmeklēt mani piespieda trejādi cēloņi: pirmkārt, tas, ka jūs bijāt mani meklējuši, vēlēdamies ar mani izrunāties jeb izskaidrot savu izturēšanos pret mani. Šis jūsu solis piespieda mani domāt par jums labāk nekā līdz šim un sākt jums uzticēties. Kaut gan mana laulāta draudzene – sapratusi vai nesapratusi – tulkoja man to, ko jūs viņai sacījuši īsos vārdos, tad tomēr gribēju dzirdēt to no jums pašiem un plašāk. Otrkārt, jūs pieminējuši, ka Raņķa kungs miris un viņa nāve apliecinājusi manus darbus ne tikvien par netaisniem, bet arī par briesmīgiem. Par šo lietu es gribēju lūgt no jums tuvāku ziņu». Še Feldhauzena balss viegli trīcēja, kaut gan viņš centās runāt auksti un vienaldzīgi. «Un, treškārt, kas jo vairāk mani spieda jūs uzmeklēt, bij pateicība, ka jūs šodien mani atsavinājuši no apcietināšanas, kura man uzbruka bez nekādas vainas, tik caur to pašu nelaimes pilno vienādību, kāda man ir izskatā ar Grabovski, un kura nesusi jau tik daudz posta pār mani. Īsi sakot, policija turēja mani par Grabovski un vakar, krēslai metoties, apcietināja, bet jūs esat bijuši tas, kas mani atsavinājis. Es nezinu, kā jums tikusi šī mana liksta zināma, bet tas viena alga, jo to es zinu, ka man jums jāpateicas par to, ka kļuvu tik drīz svabads, kaut gan jūs brīnīsieties, kā es jūsu pēdas sadzinis, kuras jūs slēpjat ar lielu godprātību». Feldhauzens sniedza Šrekhuberam roku, bet tas bij patiesi drusku samulsis par to, ko Feldhauzens pēdīgi sacīja. Viņš atbildēja, ka tāda niecīga pienākuma pildīšana neesot nemaz ievērojama, ne vēl ar pateicību pieminama un ceļama gaismā.

Feldhauzens pa brīdi uzsāka no jauna: «Ja nu jums patiktos un iznāktu laiks ar mani par visām šām lietām parunāties, tad tas būtu man ļoti pa prātam».

«To es labprāt gribu, un laiks arī man atliek», Šrekhubers, skatīdamies savā lielā, vecā kabatas pulkstenī, atbildēja un lika sulainim atnest pudeli laba vīna. Tad, pasniedzis cigāru Feldhauzenam un paņēmis sevīm arī, sacīja: «Jūsu jautājumus es atbildēšu vislabāki tad, kad stāstīšu visu no gala jeb no tā laika, kur mēs pirmo reizi sadūrāmies un kur es sāku stāties jums ceļā, līdz šai dienai. Es runāšu brīvi un droši ne vien par saviem, bet arī par jūsu darbiem, tomēr jums nav vajadzīgs par to iztrūkties un bailoties, jo, ko es zinu, tā citi tik gaiši nezina un, ko es jums saku, tā citam nesacīšu. Tikpat jūsu pašu, kā arī dažu jūsu palīgu un to starpā jo vairāk Raņķa krāpšanas darbi pie Slātavas un Čangalienas saimniekiem sauca mani tiem nelaimīgiem apstulbotiem ļautiņiem palīgā. Bet kā lai palīdz tādiem, kuri paši labprāt un slepen izšķiež starp viltniekiem savu labumu? Padoma pret tādu izšķērdēšanos neviens nepieņēma – un kā gan lai pieņem viens vai daži vien, kad nepieņem visi, bet citi sniedzas ar taisnības iemesliem pēc tuvākā mantas? – Tiem pēdējiem, kuru labklāšana bij padarīta caur tādu viltīgu uzmākšanos par nedrošu, varēja būt tiesa, ka viņi sacīja: «Ja mēs neatsvērsim savas taisnības ar tikpat daudz naudas atpakaļ, ar cik viņa ir novilkta uz zemi, tad tā mums pazūd». Kaut gan nekārdinājāt ļaužu ar savu muti un tik bezdievīgi kā Raņķis, tad tomēr priekš jums strādāja tie paši kārdinātāji un krāpēji, kas priekš viņa, – Prātnieks, Bisars un citi, – turpretī jūsu noziegums bij jo lielāks uz to pusi, ka jūs ar visiem saviem netīriem darbiem gribējāt tomēr izspīdēt un izskanēt pasaulē par lielu goda vīru, pazudinādami to nabaga vecīti Teni Gaitiņu it kā tīri tādēļ vien, ka viņš bij devis jums mazāk naudas nekā citi».

«Nē, nē, nevis tādēļ!» Feldhauzens iesaucās.

«Zinu, zinu, ka patiesi tādēļ vis gan ne», Šrekhubers atbildēja, «bet gan laikam šo lietu dēļ: Prātnieks aiz mīlestības ienaida un zinādamus jūsu sirds neskaidrību, būs ierādījis jauno Gaitiņu pie jums par pretinieku vai ienaidnieku, kaut gan viņš nav turējis ienaida nedz uz jums, nedz uz cita kāda, bet, ja šad vai tad cēlies kam pretī, tad to darījis tik lietas dēļ. Jums, zināms, vajadzēja baidīties no visa, kas varēja celt kādu nedrošību jūsu negoda darbiem. Turklāt jums būs bijusi arī tā gudrība izrādīties ļaužu priekšā par nepieņemamu, lai pēc tam var atdarīt viltībai un krāpšanai durvis jo droši un plaši. Ka jums tās viltus ienākšanas tādēļ nemazināsies, to jūs zinājāt, jo pieminētie vidutāji starp ļaudīm un jums palika, kā bijuši. Prātniekam patika šāds troksnis itin labi arī tādēļ, ka caur to viņš varēja cerēt turpmāk dabūt laist visu to blēdības algu savām rokām cauri, pie kurām, kad tas piepildījās, pielipa arvienu gan laikam laba tiesa priekš paša. Caur Gaitiņu izdzīšanu no mājas viņš gribēja ne tikvien nostumt savu mīlestības pretinieku no ceļa, bet ielabināties jo vairāk pie Oļiņiem, pie kuriem bij tā no Prātnieka precētā meita par audzēkni. Še gan viņam pirmais un lielākais nodoms neizdevās, jo pieminētā meita palika tāpat pie jaunā Gaitiņa». Šrekhubers kādu acumirkli apstājās, it kā klausīdamies, vai Feldhauzens nepretosies, bet, kad tas cieta klusu, it kā apliecinādamus viņa runu par patiesu, tad stāstīja atkal tālāk: «Tāpat arī jūsu nežēlība, kuru jūs izrādījāt caur apstulbotās tiesas spēku pie tā cilvēka, kas bij iedrošinājies, sevi aizstāvēdams, pacelt pret jums roku, sauca mani šim nelaimīgam palīgā, un šī bij tā vienīgā reize, kur es varēju strādāt atklāti pret jums un viņu atpestīt. Arī pie šā nozieguma izdarīšanas, kurš nav mazāks par pirmo, jums bij savs īpašs nolūks: jūs gribējāt dabūt un arī bijāt dabūjuši pat Slātavas tiesu un valsts valdību apakš savas varas, bet caur manu iemaisīšanos šī aklā vara nedabūja iesakņoties un pieņemties drošā pastāvēšanas spēkā.

Pēc tam nāca čangaliešos viltus mērnieki, kuri saņēma tur jūsu vārdā daudz naudas un piesūtīja jums pēc tam veselu tirgu dāvanu. Šā darba īstais darītājs bij, kā būsiet gan jau nešaubīgi pārliecinājušies, Grabovskis, viņa palīgi še no pilsētas un pa daļai no tās pašas zagļu sabiedrības, kuras varā jūs stāvējāt līdz šim. Tas izdarītājs un īstais čangaliešu kūdītājs, kurš gāja tiem viltniekiem līdz, bij tas pats puisis, kuru jūs likāt pie tiesas tik nikni sodīt».

«Bet kā nu šī lieta saietas ar jūsu nolūkiem?» Feldhauzens jautāja. «Slātavā jūs, kā teicāt, gribējāt izsargāt ļaudis no apkrāpšanas, bet pie čangaliešu apkrāpšanas esat bijuši vismazāk līdzzinātājs. Tas izskatās, ka jūs ļaužu apkrāpšanu esat kavējuši tik tādēļ, lai tiek pašiem ko krāpt».

«Jums ir gan pa daļai tiesība tā jautāt», Šrekhubers atbildēja, «jo, ka tā lieta gandrīz tā izskatās, kā jūs sakāt, to nevaru un negribu liegt, bet man nebija pie viņas vairāk nekādas dalības kā tik līdzzināšana, ko tikpat Grabovskis, kā arī pieminētais puisis man uzticēja. Mudinājis es viņu uz to netiku, bet liegt arī negribēju, pirmkārt, tādēļ, lai čangalieši dabū drusku kādas mācības, ka no tādiem darbiem jāsargājas, jo vārdiem vien bez pametuma neviens negrib klausīt; tad arī ir vismazāk viena alga, vai tā nauda nāk mērnieku vai citu blēžu rokās, jo, ka čangalieši paši viņas nepaturētu, tas skaidri zināms. Otrkārt, tam bez vainas sodītam puisim bij iemesls un tiesība jums atbilsties – tikpat caur to, ka atrauj jums nepelnītus un netaisnus ienākumus, kā arī caur to, ka sadzen čangaliešus ar dāvanu vezumiem klaji un droši jums mājā, un, treškārt, tam pašam cilvēkam, kurš nesis no jums tik lielu pārestību, varēja gan atļaut ņemt kādu atlīdzinājumu naudā – caur Grabovsku uz jūsu vārda un tikpat kā no jūsu kabatas, jo tā nauda, ko Grabovskis tur izkrāpa un izmaksāja arī pieminētam puisim, bij no čangaliešiem noņemta it īpaši priekš jūsu kabatas».

Šrekhubers piepildīja glāzes un uzaicināja Feldhauzenu dzert, tad iededzināja cigāru no jauna un stāstīja tālāk: «Pie visiem tiem notikumiem, kuri gadījās tai goda maltītes naktī, biju arī es līdzzinātājs un pa daļai sarīkotājs. Tur taisījās atbilsties pie visiem krāpējiem, netaisnību un pārestību darītājiem, kā arī pie ikkatra, kas vien bij pieķēries pie tās makšķeres, ko jūs izmetuši. Atbilstēšanās bij divējāda: tikpat pie krāpēju mantām, kā arī pie viņiem pašiem. Pirmo pusi vadīja Grabovskis, otro – tas pats puisis, kuram jūs darījuši pārestību, kurš negribēja būt un arī nebija mierā, līdz atbilstēšanās pie jums pašiem un pie tiesnešiem, jo tas rājiens, kuru tiesneši dabūja no augstākas tiesas, un tas sods, kuru jums uzlika naudā, nespēja viņa sirds, kas bij caur netaisnību ļoti iekarsēta, atdzisināt. Pie visām tās nakts laupījuma ienākšanām bij man sava zināma dalība, tomēr nevis priekš sevis paša, bet priekš Gaitiņiem, kurus izdzināt Prātniekam un Oļiņiem par labu ar netaisnību no mājas un bez nekāda atlīdzinājuma. Par šo lietu pieminēšu beidzot vēl skaidrāk. Bet šī mūsu rīkošanās, lai gan viņu vadījām cik slepen varēdami un ar vislielāko uzmanību, bij kļuvusi tomēr, kaut gan laikam tik vien pa daļai, jums un Raņķim zināma, kā tas ir izskaidrojies un nācis gaismā vēl tik pašā pēdējā laikā un kā to pēc dzirdēsiet».

Feldhauzens pie šiem pēdējiem vārdiem iztrūkās, tā ka pie viņa bij nomanāmas nepacietības bailes. Viņš gribēja kaut ko jautāt vai arī teikt kādu vārdu pretī, it kā savas izbailes slēpdams, bet nespēja nekā atrast, kas uz to derētu un izklausītos tik vien kā valodas meklēšana.

Šrekhubers uzņēma atkal stāstīšanu: «Kā viņi izdarīja pieminētā naktī visas tās notikušās zādzības, par to es daudz stāstīt nevaru, jo nebiju pie neviena darba klāt, tik vien to zinu, ka ruļļus izzaga Grabovskis pats un devās ar tiem uz Prātnieka māju, kur biedri viņu gaidīja un bij nozaguši jau Bisara zirgus, kurus piejūdza saviem zirgiem klāt priekš ratiem. Tad uzlauza Prātnieka klēti, izlaupīja labākās mantas, kā audeklus, dažas sudraba lietas, cukuru, miltus, dzērienus, vēl šo to un aizbrauca. Visu šo bij Prātnieks paturējis no tā, ko saņēmis priekš jums. Tie dalībnieki un visas jūsu puses ienaidnieki, kuri bij klāt no pašu slātaviešu puses, aizdedzināja pēc biedru aizbraukšanas izlaupīto ēku, gribēdami saldināt vēl caur to savu atriebšanās prieku un pasargāt aizbraucējus no pakāldzīšanās, kas arī labi izdevās, jo pat tagad tic vēl visi bez šaubīšanās, ka Prātnieka klētī sadegušas arī visas mantas līdz. Šī pati lieta nomaldināja arī Bisaru no savu zirgu pēdām, jo visi ticēja tik tam, ka zagļi ir aiznesuši jāsus uz viņiem jūsu ruļļus, tādēļ braucēju pēdu nelika nevienš vērā. –

Kamēr šie strādāja tur, tikām otrs pulks, vadīts no zināmā puiša, glūnēja uz goda maltītes viesiem, bet it īpaši uz jums un uz tiesnešiem. Jūs un Raņķis varējāt pateikties tik savam veiklumam un apķērībai, ka pratāt izmukt pašiem uzbrucējiem cauri, aizņemt tik no dažiem sitieniem, bet tie, kuri vien tik meklēja glābties, bēgdami uz muižas pusi, staigā varbūt vēl tagad šķībiem pleciem. To starpā gadījās gan arī dažs, kas bij tik vien vainīgs, ka gāja līdz uz to dārgi aizmaksāto lēcu virumu, – bet ko tam var līdzēt? Jums sitis pirmo sitienu pa roku, no kuras tūlī izkritis revolvers, pats uzbrucēju vadonis. Tagad es varu sacīt jums to droši, jo viņš, ieguvis labu kapitālu, ir šķīries no sava vidus pavisam. To ienākumu par Bisara zirgiem un Prātnieka mantām dalījuši visi tās nakts darītāji kopā, bet ruļļi palika Grabovskim vien un kādam viņa tuvākam biedrim, no zirgiem un mantām viņš nevēlējās sev vairāk nekā kā tik to, lai palīdz tikt viņam ar ruļļiem drošumā, kas arī izdevās pilnīgi tā, kā domāts. Ruļļus Grabovskis nodeva uz puspeļņas tai blēžu sabiedrībai, no kuras jūs atdabūjāt viņus, kā liekas, caur pārskatīšanās gadījumu atpakaļ, bet palikāt paši līdz šim laikam viņu vietā».

«Jūs arī laikam sazināties ar to slepeno biedrību?» Feldhauzens jautāja.

«Nemaz nē!» Šrekhubers atbildēja droši un uzticami.

«Bet kā jūs zinājāt, ka es atdabūjis ruļļus caur pārskatīšanās gadījumu?»

«To es tik tā domāju, un to var domāt ikkurš, kas spēj vien tādas lietas un darīšanas saprast, jo cits nekas tur nebūs bijis kā kāds misēklis. Grabovskis zināja man sacīt tik to, ka jūs, ruļļus glābdami, iekrituši paši slazdā, no kura tāpat bez atlīdzības ārā netikšot. –»

Šrekhubers apstājās, gribēdams laikam apdomāties, kā jāsāk tālāk. Feldhauzens turpretī domāja, ka viņš jau beidzis, tādēļ iesaucās lielā nepacietībā un jau gandrīz ar trīcošu balsi: «Nu jā, bet – jūs teikuši, ka pēdējās dienās gadījušies daži savādi notikumi – – Raņķis nomiris, – – vai tas tiesa? Stāstiet, lūdzami!»

«Jā, tiesa ir gan», Šrekhubers atbildēja mierīgi un vēl arvienu domādams. «Patlaban es gribēju griezties pie šiem bēdīgiem notikumiem. Pirmāk jau es pieminēju, ka jūs ar Raņķi nezin kur un kā bijāt drusku pamanījuši, ka mēs taisāties priekš tās pieminētās nakts uz kaut ko. Vismazāk tas jums ir bijis zināms, ka Grabovskis nāks tai vakarā pa to lielceļu gar veco kapsētu. Jums, kā viegli domājams, būs kritušas domas jau par tiem pašiem Čangalienas darbiem uz Grabovski, tādēļ bez iemesla diezgan bīties arī uz priekšu no viņa, tādēļ –» pie šiem vārdiem Šrekhubers griezta acis mierīgi, bet stīvi uz Feldhauzenu, – «apņēmāties viņu – nogalināt, iekām vēl nav padarījis jums kādas jaunas nepatīkšanas. Jūs saderējāt uz šo darbu par labu maksu Raņķi un devāt viņam savu flinti, lai iet goda maltītes vakarā uz veco kapsētu Grabovskim ceļā pretī».

Feldhauzens sēdēja bāls kā drāna, viņa rokas sāka drebēt, un spieķis, ko tais turēja, nogāzās gar zemi. To uzceldams un nolikdams pie malas, Feldhauzens lūkoja izvairīties no Šrekhubera acīm, bet nesacīja ne vārda: nedz sevi aizbildinādams vai atvainodams, nedz arī runādams Šrekhuberam pretī, kurš stāstīja pēc kāda brītiņa tālāk.

«Raņķim viņa briesmīgais darbs izdevās – ja tā drīkst sacīt – laimīgi: Grabovskis bij nošauts, ievilkts vecā kapu pagrabā, ielikts kādā tukšā šķirstā, kādu tur starp dažādām vecām lietām diezgan atrodas, un jūs – varējāt svinēt goda maltīti droši, bet vai arī mierīgi? – Tas zināms tik jums pašiem. Bīstamais ārējais ienaidnieks bij gan pagalam, bet vai neieradās sirdī tūlī cits iekšējs un jo niknāks? – Bet, lai tas būtu kā būdams, – otra sirdī nav vajadzīgs nevienam līst – īsa lieta! Jūs ticējāt un varbūt arī varējāt ticēt, ka Raņķis ir savu asiņaino uzdevumu piepildījis, saņēmāt atpakaļ flinti un izmaksājat slepkavas algu. Cik liela vai cik maza viņa bij, to zināt vairs laikam tik jūs vieni paši, un citiem tas viena alga. – Tā nu stāvēja visa šī tumšā lieta pavisam mierā, līdz kāds īpašs gadījums veda viņu priekš kādām dienām gaismā un izskaidroja. –

Raņķis, kad bij pavadījis nupat pēdējo reizi jūsu laulātu draudzeni šurp uz pilsētu, atpakaļ braukdams, apmeties uz nakts māju kādā krogā. Turpat netālu kādā citā krogā gulējis kāds cits vīrs, ilgi

meklēts noziedznieks, kuru patlaban tai pašā naktī policija gūstījusi cieti, bet kurš tomēr izmucis, kaut gan kails, basām kājām, kreklā un vēl no žandarma lodes ievainots, kura bēgot viņu panākusi. Šis bēglis, no aukstuma spiests meklēt apģērba, līdis, kā to sadzinuši pie asinīm un citām zīmēm, pa atvērtu loga rūti tai istabā, kur Raņķim jāguļ. Neiztrūcināties, Feldhauzena kungs, kad saku, ka šis vīrs bij – Grabovskis, kuru jūs un Raņķis domājat guļam Slātavas vecās kapsētas kapu pagrabā kādā pamestā šķirstā».

Kaut gan Šrekhubers jau iepriekš pieminēja, lai neiztrūkstas, tad tomēr viņš iztrūkās, it kā gribēdams jautāt: «Vai tas var būt tiesa? Kā tas saprotams? Vai mironis var uzcelties un vēl pēc pusotra gada?» – Vai arī tā: «Tad Raņķis ir mani patiesi piekrāpis! Un cik priecīgi es saņemtu tagad šo piekrāpšanu, ja vien neklūtu caur viņu apvainots, ka tīkojis pēc otra dzīvības».

Šrekhubers uzņēma atkal valodu: «Nav skaidri zināms, kā viss tur gadījies un kā noticis, bet Raņķi atraduši pēc tam, kad kāds briesmīgs kliedziens iztraucējis visus kroga iedzīvotājus no miega, aplaupītu un bez atmaņas guļam durvīs starp abām tā kroga viesu istabām. Tiek domāts un tām domām var būt pilna taisnība, ka viņš priekšējā istabā, pie galda kaut ko baudīdams, ir dzirdējis guļamā istabā kādu troksni – gājis raudzīt un – ieraudzījis Grabovski, no kura, kā saprotams, pārbijies un pazaudējis atmaņu. Varbūt ir Grabovskis viņam arī sitis».

«Tas nebūs tiesa, ka Raņķis, dzirdēdams naktī otrā istabā troksni, ietu viens tur raudzīt», Feldhauzens mēģināja runāt un dvašoja smagi, it kā slāpdams pēc tīra gaisa.

«Var gan būt», Šrekhubers atteica, «bet, ka viņš ieraudzījis Grabovski nejauši, tas bij izmanāms no viņa muldēšanas, kad noveda otrā dienā uz Slātavu».

Raņķis bij, kā ārsts liecināja, iekritis aiz lielām nobailēm grūtā karstuma vājībā un nāca tik vien reti pa brīžam pie skaidras apziņas. Turpretī muldēja vienādi un tik vien par kādu briesmīgu noslēpumu jeb, ar vārdu sakot, par Grabovska nošaušanu un par viņa atdzīvošanos. Pieminēja arvienu arī jūsu vārdu, gan stāstīdams, ka Grabovski nošāvis un noglabājis kapu pagrabā iekš kāda tukša šķirsta, gan dodams jums flinti atpakaļ un prasīdams algas, gan atkal briesmīgi iztrūkdams un dzīdams Grabovski ar visām savām asinīm šķirstā iekšā. Bet, ja tad, kad nāca brīžam pie skaidra prāta, kāds par šām lietām ko pieminēja, tad viņš tūlī atkal sajuka un muldēja jo briesmīgāk».

«Bet kādu svaru gan var dot vājnieka muldēšanai?» Feldhauzens jautāja kā drošinādamies. «Un, ka viņa muldēšana bijusi bez pamata, to apliecina jau tas vien, ka Grabovskis dzīvo».

«Ka vājnieka muldēšana neder nekur par liecību un pilnīgu apvainošanu, tas tiesa», Šrekhubers atbildēja, «bet, ka tomēr vājnieka muldēšana ir atklājusi dziļus noslēpumus un atklāja arī šoreiz, tas tāpat tiesa; turpretī, ka Raņķa muldēšana bijusi bez pamata, tas nav vis tiesa, kaut gan Grabovskis ir patiesi dzīvs un nav bijis nekad nošauts nedz no Raņķa, nedz arī no cita, tomēr nedomāiet vis tādēļ, ka Raņķis ir tīši jūs piekrāpis vai arī gribējis jūs piekrāpt, saņemdam nepelnītu algu, – viņš ir darījis, Dievam žēlot, savu briesmīgo darbu ar pilnu uzticību un nomira arī tai bailīgā un ļaunā apziņā, ka Grabovski nošāvis un paglabājis kapu pagrabā kādā tukšā šķirstā. Un kā gan viņš varējis šaubīties par to darbu, ko bij patiesi padarījis? Viņš bij cilvēku nošāvis un paglabājis, kā sacīts, tik vien tumsā pārskatīties un nedomājis par Grabovski citu, kuram gadījies tai laikā vienīgi pa kādu pusstundu agrāk staigāt to pašu ceļu un kurš bij izskatījis pa tumsu un no atstatuma Grabovskim līdzīgs».

Feldhauzens atkal iztrūkās un nobālēja. «Kas – kas tie par pierādījumiem? To var būt darījis arī kāds cits».

«Var gan būt darījis, bet nav darījis», Šrekhubers atbildēja mierīgi un lēni. «Jūs, Feldhauzena kungs, aizmirstat, ka es nerunāju vis uz jums kā tiesnesis vai kā nodevējs un ka tādēļ jums manā priekšā nav vajadzīgs nemaz grozīties, jo caur to jūs manis citādi pārliecināt nevarat, nekā es jau esmu pārliecinājies, un pēc savas apziņas jau nebūt nevarat sacīt, ka tas nav vis tiesa un taisnība, ko es jums stāstu».

Kad, kā jau stāstīju, Raņķis pieminēja savos vājbības murgos arvienu vecās kapsētas kapu pagrabu, tukšo šķirstu un Grabovski, kuru tai ielicis, tad valdībai tapa par to ziņots un tā gāja tur pārmeklēt un atrada kādā vecā aiztaisītā šķirstā, ko jūs domājat? – pussatrūdējušas Kaspara Gaitiņa miesas! Raņķis bij nošāvis Grabovska vietā Kasparu Gaitiņu, kurš izgājis, kā zināms, no savas dzīves vietas jūrmalā tais pašās dienās uz Slātavu un pazudis».

Feldhauzens saķēra galvu ar abām rokām un nevarēja izsacīt nekā, bet taisījās gandrīz vai gēbt un gāzties no krēsla, bet Šrekhubers viņu atturēja. Kad bij drusku atjēdzies, tad izsaucās: «Kasparu Gaitiņu?! – Vai patiesi Kasparu Gaitiņu? – Ak Kungs un Dievs, kas man jādzird?»

«Jā, Feldhauzena kungs, patiesi Kasparu Gaitiņu!» Šrekhubers atbildēja jūtīgā balsī. «Tur nepalīdz nekas! Jums jādzird, ka esat aizmaksājuši Raņķim par Kaspara Gaitiņa nošaušanu. Ārsts izmeklēdams atrada lodi, kura, no muguras šauta, gājusi tuvu gar sirdi un apstājusies krūšu iekšpusē».

Pazinis laikam to arī, ka doti vēl kādi sitieni pa galvu. – Ka Kaspars Gaitiņš nav kritis no laupoša slepkavas, to apliecina tas, ka kabatas grāmatiņa ar sešpadsmit rubļiem naudas atradusies pie paša. Turpat bijusi arī apzieģelēta un Slātavas mācītājam nesama zīme par Gaitiņa salaulāšanos ar Oļiņu audzēkni Lienu jeb īsti ar Heleni Margareti von Staufenmuth, kuras celšanās, kā man mācītājs šķiroties teica, zināma varbūt tik viņas vecajai auklētājai Annužai, kura tagad auklē atkal viņas mazo meitiņu Anniņu, jo pati Liena aiz bēdām un aiz dažādām ļaunām valodām par pazudušu laulātu draugu izjuka no prāta un bij noslikusi.

Kad Gaitiņu atrada, tad bij Raņķis gan vēl dzīvs, bet nenāca vairs ne reizes pie skaidras atmaņas. Tagad viņš būs gan jau paglabāts Slātavas kapos reizē ar nelaimīgo Kasparu Gaitiņu».

Feldhauzens skatījās stīvām acīm zemē un nemēģināja runāt vairs ne vārda. Šrekhubers uzņēma valodu no jauna: «Tātad sodība par visu to, kas pa mērīšanas laiku pret ļaudīm un pie ļaudīm grēkots, ir panākusi visbargāk Raņķi, tad jūs un arī citus. Bet to zumbu, ko jūs esat tagad izmaksājuši, jums vienam ciest nebūtu taisnība, tādēļ arī citi, it kā to zinādami, kaut gan negribēdami, ir piedalījušies pie maksāšanas, ja vien jūs paši nepalaidat to tīši vaļā. Varbūt lielo pusi tās maksājamās naudas ir jūsu laulātā draudzene aizņēmusies no Raņķa un tas atkal kādu tūkstoti vai vēl vairāk – no Prātnieka. Abi šie vīri aizdodami būs cerējuši uz lieliem procentiem, bet viņi ir pelnījuši, ka nedabū atpakaļ arī ne kapitāla, jo šo naudu ir tie iemantojuši tāpat ar netaisnību vien, tādēļ lai palīdz arī ciest savu daļu uz šāda ceļa, jo ar taisnību viņiem nevar piekļūt tāpat kā jums. Ja viņi nebūtu pavedinājuši tikpat ļaužu, kā arī jūsu pašu uz netaisnām maksāšanām un pretīm ņemšanām, tad jūs arī varbūt nekristu tik dziļi. Turklāt Raņķim kā vecākam palīgam vajaga turēt arī atbildības par ruļļu izzagšanu, jo tie, kā domāja, stāvēja vairāk viņa zināšanā».

«Tur jums ir patiesi taisnība, ka bez viņiem es nebūtu nemaz šai nelaimīgā likstā kritis», Feldhauzens sacīja, acu nebūt nepaceldams. «Arī tas ir tiesa, ka Raņķim vajadzēja būt par ruļļiem atbildīgam; bet tomēr īstu pierādāmu tiesību, kādēļ varētu viņa naudu aizturēt, man nav».

«Tur jums nav jāmeklē nekādu likumīgu tiesību: Raņķis ir miris, un mantinieku viņam, cik es zinu, laikam nekādu nav, bet, ja arī būtu, tad par tiem maza bēda».

«Bēda ir diezgan liela, jo mana sieva izrakstījusi viņam parādu zīmi», Feldhauzens domīgi atteica.

«Par to jau ir gādājis gadījums, ka tā zīme nevar būt jums vairs šai lietā par kavēkli», Šrekhubers, Feldhauzenu mierinādam, runāja. «Grabovskis ir nolaupījis Raņķim kabatas grāmatiņu ar visu naudu, vērtspapīriem un parādu zīmēm. Turklāt jūs varat aizturēt priekš sevis arī vēl to Raņķa darba algu, kas viņam stāvēja no pagājušā gada pie lielkunga. Prātniekam par savu naudu no Raņķa nav nekādas zīmes, tādēļ tas nekā nedabūs, un tā arī vajaga. Tik vien, kā nupat iedomāju, dzirdēju runājam, ka no tās tagad pieminētās naudas ņemšot, cik vajadzēsot, priekš viņa paša apglabāšanas un krusta, tādēļ gan tur visai daudz vis neatliksies».

«Tagad es vēlētos zināt, kā jūs nācāt pie tā, ka es esmu apcietināts, un kā varējāt sākt mani atsvabināt?» Feldhauzens vaicāja, it kā griezdamies nost no šām nepatīkamām lietām.

«Bet kas jums to teica, ka es jūs atsvabinājis?» Šrekhubers jautāja gandrīz ar īgnumu par to, ka šis viņa darbs atklāts.

«To teica mans draugs, kāds tirgošanās magazīnas īpašnieks», Feldhauzens atbildēja.

«Ak tā, tā», Šrekhubers kā atminēdamies sacīja. «Es nācu pie tā caur gadījumu un atsvabināju jūs caur pierādījumiem, ka jūs neesat Grabovskis. Kā jau zināt, es nogāju uz jūsu korteli, bet atradu mājās tik jūsu laulātu draudzeni. Atpakaļ nākdams, – redzu jūs ejam starp policistiem. Tūlī man iesāvēs prātā, ka pārskatīšanās atkal būs. Negribēdams jums šādā nepatīkamā gadījumā rādīties, nogāju pie policijas drusku vēlāk, bet vakarā tur nebij vairs nekas panākams. – Rītā es palūdzu pieminēto jūsu draugu un manu pazīstamu tirgošanās magazīnas īpašnieku līdz, lai netrūktu stiprākas apliecības vai arī pat apgalvošanas, ka jūs neesat Grabovskis jeb barons Edelberts, kā viņu saucot īstā vārdā».

«Vai Grabovskis nav viņa īstais vārds?» Feldhauzens brīnodamies jautāja.

«Grabovskis bijis viņam tik pieņemts vārds priekš Slātavas apgabala», Šrekhubers atteica. «Tomēr ar to vien vēl neizdotos jūsu tik viegli atsvabināt, ja es nevarētu pierādīt, ka Grabovskis jeb barons Edelberts jau saņemts un nosūtīts uz to un to apriņķa pilsētu».

«Vai saņemts jau?» Feldhauzens ziņkārīgi jautāja.

«Jā, Grabovskis jeb barons Edelberts bij gan saņemts, bet esot jau atkal vaļā. Papīru nav atraduši pie viņa nekādu. – Viņš bijis ieklīdis tajā klajā apgabalā, kur ziemas laikā izbēgt nav iespējams, īsti tad, kad policija min gandrīz jau uz papēžiem, – kā viņam, tādēļ apņēmies labāk padoties, bet tik vien ar viltu. Viņš lēcis no kādas ēkas zemē un palicis uz vietas kliegdams un vaimanādam, ka kāju vai izmežģījis, vai arī pat salauzis un pats nāvīgi sasisies. Arī ģībīs kādas reizes tīšām, bet ļoti gudri, ka lai nepazītu, un palicis pavisam bez atmaņas. Caur to viņš ir gribējis sagaidīt tik izdevīga brīža, lai varētu

atsvabināties un izmukt, ko arī panācis. Tādu pašu sadauzījušos, kāds Grabovskis izlikās, viņu veda, zināms gan, labā apsargāšanā uz apriņķa pilsētu, lai nodotu turienes policijas ziņā un apriņķa ārsta kopšanā.

Uz manu un jūsu drauga lūgšanu telegrafēja turp un dabūja atbildi, ka Grabovskis jeb barons Edelberts saņemts gan un esot jau patlaban vedams uz to pieminēto apriņķa pilsētu, tādēļ tūlīņ pasludināja, ka jūs atlaidišot, tik vien jūsu draugam vajadzēja ierakstīties par galvinieku, ka jūs, ja vajadzēs, būsiet kaut kurā reizē dabūjami. Šis ir viss tas niecīgais atsvabināšanas darbs, kuru jūs ceļat tik augstu».

«Bet bez viņa man būtu jāpaliek vismazāk dažas dienas apcietinātam», Feldhauzens, sirdī kustināts, sacīja un sniedza Šrekhuberam roku, «tādēļ saņemat manu sirsnīgāko pateicību».

«Tomēr daudz netrūka, ka mēs nebūtu iespējuši nekā, jo pēc pāra stundām nāca ziņa, ka Grabovskis jeb barons Edelberts vakar vedējiem izmucis un neesot notverts. Ja šī lieta būtu zināma jau no rīta, tad gan laikam jūsu neizlaistu, jo pieminētais bēglis ir, kā zināt, jums ļoti līdzīgs».

«Lai būtu tad kā būdams, bet tagad jūs esat mani pestījuši», Feldhauzens atteica, «un, ka tā lieta varēja būt drīz citāda, tas man neaizliedz jums pateikties par to, kas ir iespēts un padarīts. – Bet tagad sakiet, kas jums bij par iemesliem šķirties no Slātavas pavisam un tik piepeši?»

«Visi tie paši briesmīgie darbi un notikumi ķērās man tā pie sirds, ka nevarēju vairs Slātavā palikt», Šrekhubers atbildēja. «Pārlabošanas darbu pie sudmalām biju beidzis, tādēļ arī lielskungs mani atlaida, kaut gan gads nav vēl apkārt. Negaisa laiki ir pār Slātavu un Čangalienu pārgājuši un neatnāks vairs. Varmācība un netaisnība kā allaž un visās vietās, tā arī tur ir samīnusi nespēcību un nevainību apakš kājām. Tie ļaunumi un noziegumi, kas tur padarīti, nav vairs atdarāmi, un viņi paliek iededzināti pašu noziedznieku dvēselēs kā neizdzēšamas Kaina zīmes uz mūžību ar visām tām zemes robežām, kuras liecinās bērnu bērniem un augumu augumiem par mērīšanas darba tiesu un taisnību. Tām lietām nevar vairs līdzēt, tādēļ es arī negribu neviena klaji apvainot vai sūdzēt: lai tiesā ikkatru viņa paša apziņa un laiks, bet es gribu tik līdzēt tam, kam var līdzēt un kam palīdzības trūkst, – vienai nabaga dzīvībai, kura ir palikusi kā mazs kails putniņš bez glābšanas un palīdzības klajā laukā, pēc tam, kad dievbijīgie cilvēki bij izpostījuši viņa ligzdiņu un nomaitājuši vecākus. Gan atrodas kāds apbrīnojams radījums, kurš šo apžēlojamo dzīvību mīl un grib glābt vai līdz izsamīšanās, bet tomēr nespēj gandrīz vairāk nenieka kā tik ja apsegt pret negaisu ar savu miesu vai arī sūtīt tik savus mīlestības starus kā saule tārpīnam; bet pat šī saulīte var drīz norietēt, jo vakars nav viņai tālu, – un ko tad? Vai tad atradīsies jēl viens cilvēks, kurš to nabadzīti pieņems? Jūs sapratīsiet gan, ka es runāju par Kaspara Gaitiņa un Lienas meitenīti, kura grib dzīvot pasaulē it kā biedināšanas zīme tiem, kas grūda viņas vecākus nabadzībā un nāvē. Par to dzīvību man jāgādā un es gādāšu, ne tikvien tagad aiziedams, bet arī tālumā būdams. Pirmāk es jums pieminēju par pieci simti rubļiem, kuri man nāk no tās naudas, ko jūs izmaksājuši par ruļļiem, tagad ir man pieci simti rubļi šē kabatā». To sacīdams, Šrekhubers piedauzīja ar roku pie kabatas. «Grabovskis bij viņus, kā solījies, iemaksājis pie kāda zināma cilvēka, no kura es tos šodien saņēmu. Pirmā galā es aizrunāju to naudu no Grabovska gan priekš paša Gaitiņa – it kā atlīdzinājumu par netaisni atņemtu māju. Bet tagad, kur Gaitiņam pašam viņas vairs nevajaga, tā derēs ļoti labi viņa bērniņam. Es piesūtīšu viņai, kamēr stāv bērna gados, caur Slātavas mācītāju divreiz gadā šās naudas procentes, bet, kad būs pieaugusi, tad arī pašu kapitālu. Nu jūs, Feldhauzena kungs, skaidri dzirdējāt, kā es esmu strādājis un kā man bij jāstrādā: ar netaisnību pret netaisnību, bet taisnībai par labu. Jūs bijāt savos bezdievīgos darbos tā apdrošinājušies, ka jums nevarēja piekļūt nedz ar likumu, nedz ar tiesu, tādēļ esmu raudzījies stāties jūsu netaisnībai pretī uz tā paša ceļa, pa kuru jūs viņu vedāt kā kontrabandas preces, un atraut jūsu laupījumu tāpat, kā jūs to ieguvuši. Un, ja jūs nebūtu šai darbā kavēti, tad Dievs zin cik tālu nesniegtos krāpšana un citi tumsības darbi».

Šrekhubers šē savu stāstīšanu beidza un cieta klusu. Feldhauzens bij ļoti domīgs un skatījās stīvām acīm zemē. Šrekhubers, to redzēdams un gribēdams viņa tumšās domas drusku izklīdināt, sacīja: «Kā izskatās, tad mums neatliek tagad vairāk nekā pāri kā tik izšķirties». Viņš lika nākt viesnīcas saimniekam, salīdzinājās un taisījās iet projām uz staciju, bet visa viņa taisīšanās bij tik vien uzvilkt mēteļi, uzlikt pazīstamo platmali un paņemt zaraino nūju. Viņš nenesa nekad un nekā vairāk līdz, lai būtu allaž brīvs no rūpēm un nastām, tādēļ raudzījās iztikt ar tik maz, kā vien iespējams, un tik, cik viņam vajadzēja, to atrada visur priekšā.

Feldhauzens izstreipuloja Šrekhuberam neatmanīgi uz ielas līdz, kur tas gribēja no viņa atvadīties, bet viņš nesajēdza pats no sevis ne kur iet un palikt, tādēļ staigāja vien, Šrekhuberu pavadīdams, pa ielu uz staciju tālāk. Šrekhubera vaigs bij nopietns, bet skaidrs, drošs un mierīgs, kas liecināja, ka krūtīs viņš nes goda sirdi, pilnu labas apziņas un cilvēku mīlestības. Ja arī visi viņa darbi nebij īsti skaidri, tad

tomēr nožēlot nevajadzēja neviena, jo tos viņš darīja, tik vien aizstāvēdams jeb atceldams apspiestu taisnību. Feldhauzena vaigs bij turpretī tumšs, smags, arī nemierīgs un pilns dziļu nozieguma baiļu.

Zvans aicināja ceļiniekus jau uz otru lāgu kāpt ratos iekšā, kad šie vīri, nerunādami ne vārda, nonāca uz dzelzceļa bruģa jeb perona. Viņi saskatījās vēl stīvi viens otram acīs, Feldhauzens saņēma kā bez dzīvības Šrekhubera roku, kuru tas sniedza, atvadīdamies un sacīdams: «Uz neredzēšanos!» – un iekāpa tūliņ pēc tam ratos. Zvans skanēja uz trešu lāgu, lokomotīve iesvilpās un sāka kustēties, vilkdama visu braucienu, locekli pēc locekļa sevīm līdz. Visi pavadītāji vai darītāji, kas bij palikuši uz bruģa, drīz izklīda, bet Feldhauzens vien palika stāvēt turpat kā sasalis.⁹

VI. [Varoņi pēc dažiem gadiem]

Daži gadi bij pagājuši pēc šiem notikumiem un arī pēc visiem mērnieku laikiem, kurus slātavieši un čangalieši piemin it kā pasakainos sirotāju vai mēra laikus un pieminēs arī vēl turpmāk. Daži svinēja kādus gadus pat vēl to dienu, kurā Slātava un Čangaliena pestīta no mērniekiem it kā no ienaidniekiem.

Abas valstis gulēja vēl mērnieku laiku pagīrās jeb jaunu vērtības dālderu un robežu dzemdēšanas nedēļās; abas nebij vēl no tā pārliecīgā noguruma atspirgušas, kas cēlies caur ilgu nomodā palikšanu tais bezgalīgās dzīrēs, kuras daži sāka turēt jau par tām dzīrēm, kas apsoltas šejienes trūkumu un grūtumu cietējiem it kā bērnam par citu mazāku bērnu auklēšanu uz rītdienu tirgus, kura tomēr nedabū nekad redzēt. Dažs vecs, liels ādas naudas maks jeb rubļu kuņģis, kurš sajuta pieticīgā labpatikšanā sevi allaž šās smagās barības pilnu, mērnieku laikos iztukšots, vilkās vēl arvienu, grūti dvesdams un vaimanā-dams, kopā, – īsi sakot, mērnieku laiki bij gan jau pārgājuši, bet nevis jau aizmirsti un vairs nesajusti, kad uznāca jauns, liels traucēklis – māju iepirkšana. Šās bij negaidītas un, var teikt, puslīdz piepešas izbailes.

Prātnieka citreizējās domas un gaidīšana, ka māju izpārdošana nāks Feldhauzena rokās, nepiepildījās nebūt, jo Feldhauzens nebij pēc tam, kad nozuda, vairs Slātavā redzēts, tik vien esot bijis kādreiz naktī slepen pie lielkunga, kur saņēmis laikam maksu par padarītu darbu. Lielskungs līcis viņa liekās mantas pārdot akcijonā un vajadzīgākās nosūtījis laikam līdz. Kā bij dzirdams, tad Feldhauzens baidījies nākt atpakaļ tādēļ, lai nekristu par Kaspara Gaitiņa nošaušanu izmeklēšanā. Mērīšanas darba vadīšanu paturēja līdz beigām pazīstamais jaunais palīga mērnieks, kurš saņēma šo uzdevumu pēc Raņķa. Tātad māju izpārdošanas darbs bij un palika pašam lielamkungam.

Kaut gan iemaksas nauda nebij liela un lielskungs neuzspiedās arī uz ātru roku, nedz arī tādā gada laikā, kad pašas naudas tukšības un visi augļi vēl uz laukiem, kā gan daži Slātavas lielmaņi un bagātnieki pūlējās viņu pierunāt, cerēdami, ka caur to ikkurš saimnieks nevarēs savas mājas iepirkt un viņi, proti, lielmaņi un bagātnieki, tad piepirks tādu nespējnieku māju, cik gribēs un tīri par nieku, tad tomēr dažiem slātaviešiem nācās diezgan grūti iemaksāt. Pēdīgi gan visi izkūlās malā kā kurš varēdams, un bagātnieki palika ar saviem naudas maisiem rokās, acis izplētuši, stāvēt, it kā satecējuši vājnieki pēc ūdens kustināšanas pie Betezdas diķa.

Gandrīz visgrūtāk klājās pie māju iepirkšanas tiem, kuri bij mērnieku laikos ļoti pazīstami un daži arī pat ievērojami un cienjami. Šais jo pēdējos gados viņi visi bij stipri noslīdējuši no saviem tā laika stāvokļiem it īsti turības ziņā. Prātniekam palika kāda daļa naudas pie Raņķa. Bez tam bij vēl viņam, kā

⁹ **V.E.:** Šeit beidzas tiešais «Mērnieku Laiku» stāsts; tālākais jau ir it kā tikai nobeigums – tiek īsi pastāstīts, kā varoņu gaitas virzījās tālāk... Šis tiešais stāsts beidzas ar Feldhauzena un Šrekhubera (divu vāciešu) sarunu un šķiršanos. Brāļi Kaudzītes ir tikuši ļoti daudz kritizēti par Šrekhubera tēlu; ir ticis runāts, ka tas ir kā «*Deus ex machina*» (paņēmiens sengrieķu lugās, kad arēnā uz ratiņiem – *machina* – izvilka kāda dieva tēlu, un šis dievs tad atrisināja visas lugā savītās problēmas). Pats par sevi saprotams, ka Šrekhubers **nav** «tēls no dzīves». Taču Šrekhubera tēls sniedz ļoti svarīgu liecību par autoru (un jo īpaši par galvenā autora – Reiņa Kaudzītes) psiholoģiju. Kāpēc šāds tēls viņam bija vajadzīgs? Kāpēc šis tēls bija svešzemnieks (vācietis), nevis latvietis? Kāpēc viņš bija ateists, nevis godprātīgs ticīgais? Kāpēc godprātīgi ticīgais Kaspars (pašu autoru projekcija Romānā) mirst, nespēdams atrisināt nekādas problēmas, bet tās risina ārvalstnieks Šrekhubers?... Šķiet, ka atbildes prasās pašas no sevis: Reinis Kaudzīte **NETICĒJA**, ka latvieši ir spējīgi paši atrisināt savas problēmas, izrauties no tā tumsonības, verdziskuma, kukuļošanas, mantkārības purva, kurš veido visu Romāna fonu. Visas cerības viņš lika tikai uz izglītotu, nerelīģiozu (zinātnisku) ietekmi un palīdzību no ārienes (no attīstītās Eiropas). Lūk, šo uzskatu, šo līniju tad arī simbolizē Šrekhubera tēls. Un simboliska ir arī Feldhauzena un Šrekhubera sastapšanās, sadursme un šķiršanās Romāna noslēgumā. KURA ārzemnieku ietekme gūs pārsvaru un dominēs Latvijā: tā, kura veicina un sekmē kukuļošanu, korupciju un verdziskumu (Feldhauzens) – vai tā, kura mudina uz atklātu, drosmīgu un stingru pretimstāvēšanu tam visam (Šrekhubers)? (Ak, Dievs, cik mūsdienīgi tas skan! – un šodienas Latvijā mēs redzam pilnīgi skaidri: ir palicis vairs TIKAI Feldhauzens, bet Šrekhubers kā brauca, tā aizbrauca, – un tur, Vācēmē, viņu arī nokāva).

domājams, no atriebējiem dedzinātas otrreiz ēkas un darīta visāda riebšana pie viņa labuma tikpat laukā, kā sētā. Pats viņš pa mērnieku laiku ieradumam nemitējās kupli dzīvot, un, kad bij jāiepērk māja, tad saradās tik daudz parādu prasītāju, ka tikko nebij māja pavisam jāatlaiž. Kaut gan daudz parādnieku pierunāja vēl gaidīt un pēdīgi sagādāja arī iemaksas naudu, pārdodams lopus, kādu zirgu un dažas mājas lietas, bet pārzinātāji sprieda droši, ka ilgi tomēr viņš nespēsot vairs turēties virspus ūdens, jo vajadzēšot laisties drīz dibenā – parādi velkot stipri uz leju. Māte Prātniekam vēl dzīvoja, kaut gan jau ļoti nevarīga un gandrīz neredzīga, jo pēdējos gados, par dēlu bēdādamās, viņa bij izraudājusi acu gaišumu. Saimnieces gaitu viņas vietā turēja vedekla, jo Prātnieks bij apprecējies, ņemdams no Oļņietes brāļa meitām iz visas rindas, kuru pats gribējis, kā Oļņiete arvienu sacīja. Kaut gan tie, kurus Prātnieks bij mērnieku laikos apkrāpis, vai nu izvildams viņiem naudu, vai pārgrozīdams ar naudu robežas, cerēja un gaidīja, ka nāks drīz pār viņu kāds īpašs Dieva sods, tad tomēr tas nenotika vis, bet lāsti – grūti, rūgti lāsti bira uz Prātnieku bez mitēšanās.

Bisars bij padevies dzeršanas kaislībai, pārdzīvojis mantu, pa daļai arī prātu un stāvēja ap māju iepirkšanas laiku apakš uzraudzītājiem, kuri bij celti uz sievas lūgšanu no valdības puses, jo bērni nebij vēl pieauguši. Brīžam, kad nāca mājā sadzēries, celdams troksni un ķildu, tad sieva sēja viņu pie stellu staba. Ja viena nevarēja piespēt, tad aicināja bērnus palīgā, bet Bisars staigāja pa istabu ar visām stellēm, vienīgi viņš nevarēja tikt ārā un citās istabās.

Irbēnos pie Oļņiem izskatījās arī diezgan bēdīgi. Pats vecais no tā laika, kamēr Liena paglabāta, bij, tā sakot, atteicies pavisam no pasaules un dzīvoja, tik Dieva vārdus lasīdams, Dievu lūgdams un grēkus nožēlodams klusībā. Viņš nelika nekā vērā, vai sieva viņu rāja vai lamāja, vai lādēja, tāpat arī, lai ēst deva vai nedeļa, – viņam bij viss viena alga. Tik tagad, kur vajadzēja iepirkt māju, viņš nodeva sievai labu tiesu sudraba naudas, ko bij laikam sakrājis un noglabājis, viņai nezinot, kādai īpašai un varbūt pat neparedzamai vajadzībai. Rūpes pie viņa varēja nomanīt šinī laicīgā dzīvē vienīgi drusku par savu dēlu un vienīgo bērnu Antonu, kas atlicies dzīvs, bet nebij vēl pieaudzis, tomēr stiprāks gan un vairs ne tik glēvs kā bērnībā. Kaspars un Liena netika vairs nekad Oļņos pieminēti, jo likās, ka tagad pat Oļņietei bij šie vārdi nepanesami un viņa gribēja tos labprāt aizmirst, kaut vien spētu.

Švauksts ap māju iepirkšanas laiku dzīvoja pie Prātnieka par kalpu, kaut gan ļoti negribēja sevi tā saucam, bet dēvējās visur par Prātnieka «wirschaftes fihleri» jeb vadītāju, uz ko kādreiz kāds pieminēja, ka Prātniekam, kurš, kā redzams, gribot vadīt «wirschafti» uz elli, derot gan Švauksts par vadītāju, jo to ceļu viņš atminot labi vēl no tiem laikiem, kad aizvadījis turp savu «wirschafti». No pirmiem godības laikiem Švaukstam bij atlikusies vairs tik vien vecā sarkanā šalle, par kuras izturēšanu daudz kas brīnījās un varēja brīnoties. Vestes kabatā stāvēja gan arī kāda pulksteņa ķēde, kuru pats sauca par «ķetti», bet pazīstamu starpā tās nekāra pie krūtīm, jo tie zināja, ka pulksteņa galā nav; tomēr, kad gadījās braukt vai iet kur svešumā, it kā pie ceļu bruģēšanas, uzkāra tūliņ un atlaida visas drēbes vaļā. Dzirdēdams, ka Prātnieks nevarēšot pats savas mājas iepirkt, Švauksts nogāja pie lielkunga uzdoties par pircēju un atrada priekšīņā pie lielkunga kantora durvīm Drekberģi stāvam un gaidām iznākam to, kurš iegājis viņam papriekšu. Švauksts uzlūkoja Drekberģi, it kā kad tas stāvētu tālu, tālu pamalā un būtu tikko saredzams, tad uzsaucā: «Was sukstu da, unswat!?» – tad saņēma Drekberģim pie rokas, vilka no kantora durvīm nost un rādīja uz izejamām durvīm: «Furt eraus per tihr!»

Drekberģis, kurš bij arī gājis vāciskā valodā stipri uz priekšu, viņu atgrūda: «Selber furt eraus! Las mir frihden!»

Pēc tam sāka abi stīvēties un grūstīties, gribēdami tikt viens par otru papriekšu pie durvju spiežamā. Bet patlaban tas cilvēks, kurš jau bij iegājis pie lielkunga, ārā nākdams, durvis no iekšas atdarīja, un līdz ar tām iebruka viņi abi reizē pie lielkunga, kuru Švauksts sveicināja ar smalku nolocīšanos.

Kad bij abi uzaicināti savas vajadzības izsacīt un arī izsacījuši jo Drekberģis uzdevās tāpat uz kādas ļoti krietnas slātaviešu lielmaņa mājas –, tad lielskungs, abus atlaizdams, pārrunāja, lai māju pirkšanā neiedodoties, bet lai gaidot, līdz viņš pārdošot pašas muižas – Slātavu un Čangalienu.

«So, so», Švauksts atteica, tad smalki nolocījās, franciski no lielkunga atvadījās un izgāja Drekberģam papriekšu laukā, bet šis viņu panāca un jautāja, kādu muižu viņš gribot pirt – Slātavu vai Čangalienu.

«Ich kaufen beide muischen», Švauksts lepni atteica, «un, ja tu gribi pirt, tad zahlen mihr finf tausend drei hunder aptrakt unt zehn tausend kauzijon, citādi tu pie solīšanas netiec!»

Švauksts bij atjājis ar Prātnieka zirgu jāšus un Drekberģis nāca kājām, kādēļ tiem bij drīz jāšķiras, kaut gan atkal krogā drīz satikās. Ceļā uz krogu Švauksts, iespiedis roku sānos, pajāja Drekberģam garām, ka pakavi vien nožvakstēja, un likās viņa nemaz neredzot. Pie kroga goda durvīm piejājis un pieliecies, iekšā skatīdamies, sauca: «Her kroger, kroger, vai še neir kāds puisis, kas patur zirg?»

Patlaban iznāca uz trepēm kāds svešnieks, kuru Švauks, saukdams par «ķerli», aicināja paturēt zirgu. Tas tūlī paklausīja un darīja, kā vēlēts. Švauks ar rīkstīti rokā iegāja leņņi krogā, izstaigāja visas istabas it kā kāds augsts pārraudzītājs vai lielskungs, tad, atvadīdamies no krodzinieka ar leņņu un vieglu galvas palocīšanu, gāja ārā, turēdams un vēcinādams rīkstīti aiz muguras abējās rokās. Ārā izgājis un izskatījies vēl no trepēm tāļu visapkārt, gāja cienīgos soļos un taisījās kāpt zirgam mugurā, nelikdams viņa turētāja nemaz vērā, bet tas prasīja par paturējumu trīs rubļi. Švauks gribēja gan viņu sabaidīt, uzbrēkdams: «Furt, du kerl! Las mihr fehrd luhs!» – bet nekā. Tūlī viņš pārliecinājās, ka bez pieprasītās naudas zirga neatdabūs, ieskrēja atpakaļ krogā un prasīja krodziniekam ar steigšanu, lai aizdodot «drei rubel silber». No pirmā gala krodzinieks neatbildēja nekā, bet, kad Švauks mācās visai virsū, tad vaicāja, kas galvošot par atdošanu. Patlaban ienāca Drekberģis, un Švauks piedāvāja viņu par galvinieku, solīdamies izrakstīt arī vekseli. Drekberģis, nezinādams nemaz, kas par lietu, bet tik vien aiz prieka par tādu godu, ka viņu uzaicina par galvinieku, apgalvoja tūlī uz pēdām visu, kas vajadzīgs. Krodzinieks, sacīdams, ka Drekberģis atstrādāšot gan, iedeva Švaukstam ne tikvien trīs, bet četri rubļi. Drekberģis, laikam domādams, ka viņam arī iznāks no tās naudas kāda daļa, nevarēja cita nekā kā tik izsaukties, sizdams krodziniekam uz pleciem: «Man tava daba patīk! Man tava daba patīk! Man tava daba patīk!» Švauks, naudu kā tādu nieku saņēmis, iedeva tūlī Drekberģam trīs rubļi, lai iznesot un iedodot tos tam «ķerlim», kas turot zirgu, un tad lai paturot zirgu viņa vietā. Pats viņš lika nest sev par ceturto rubli bairīti, cigārus un vēl ko «in deitsch zimmer», kur ieslēdzās un nelaida Drekberģa nemaz iekšā, kaut gan tas, zirgu piesējis, nāca un klaudzināja. Tad, nevarēdams citādi atriebties un Švaukstam izspītēt, gāja un palaida viņa zirgu valā un sauca Švaukstam pie loga, ka zirgs aizejot. Kamēr Švauks dzinās zirgam pakaļ, kura, zināms, nepadāca, tikām Drekberģis iegāja «in deitsch zimer» un nokopa visu, kas tur atradās. Pēc tam gāja ar Švauksu, kurš vēl atnāca atpakaļ, bet nekā neatrada, vāciski bārdamies un dūres viens otram rādīdami, pa savu ceļu katrs projām.

Pietuka Krustiņš dzīvoja pa vecam savā uzņemtā dzīves kārtā, tik vien šie gadi bij padarījuši viņu jo svarīgu un nopietnu. Krogos un godībās viņš stāstīja un želojās arvienu, ka šai pasaulē un starp šā laika cilvēkiem esot jādzīvo tīri kā vientulim, jo dzīves biedrus viņš atrodot sevīm vienīgi tik starp vecajiem grieķu un latviešu dieviem un dzīvojot garīgi tik abu šo tautu heroju jeb varoņu laikos: – Pie Herkuļa, Deikalijona, Induļa, Videvuta un citiem. Šeitā ar šā laika un šās pasaules cilvēkiem viņš biedrojos vienīgi tik aiz patriotisma, studēdams savas tautas karakterus un nesdams savas tautas likteni. Viņš izsacīja daudzkārt rūgtas žēlabas par Drekberģi, ka vācu partija piegriežusi savā pusē arī šo krietno spēku. Uz godībām Pietuka Krustiņš lika tagad arvienu sevi aizvest un arī pārvest ar pašas godību mājas zirgiem. Kamanās vai ratos viņš sēdēja ar tādu tiesības pilnu ģīmi kā varbūt vajadzībās vedama vecmāte. Turklāt viņš bij vēl pieņēmis cienīgu, it kā kāda veca baznīcas kunga nevarību un gāja tādās reizēs, uz spieķa atspiezdāties. Kad bij pievests pie durvīm, tad sniedza arvienu roku, lai nāktu kāds un palīdzētu izkāpt. Uzlicis kāju uz ratu kāpšļa vai rumbas, atpūtās un nopūtās. Pēc tam, no vienas puses pieturēts un no otras atspiezdāties uz spieķa, nokāpa pēdīgi zemē. Še atkal apstājās, apskatījās labi un tad tik sanākušos sveicināja visus kopā: «Labu dienu, mīļi draugi, iekš Tā Kunga!» Iekšā iegājis un no visiem ar godbijību pavadīts, noņēma lēnām cepuri, palocījās, cauri iedams, vairāk reižu uz visām pusēm un sacīja svēti cienīgā balsī: «Miers ar jums!» Pēc tam ļāva sevi noģērbt, bet it īpaši un arvienu tik jaunām meitām, sniegdams viņām tēvišķīgi rokas, lai novelk mēteli. Pietuka Krustiņš nedzīvoja vairs miesā, bet garā, tādēļ arī neviens nevarēja iedomāties meklēt pie viņa šinīs lietās kādu grēcīgu cēloņu vai arī laicīgu jūtu. Pietuka Krustiņš, kā viņš lika saprast, varēja sievietes – bet, zināms, tik skaistus un jaunus – pat skūpstīt bez apgrēcības ar to skūpstīšanu tā gara, sacīdams: «Sveika, māsa iekš Kristus», – it kā bij redzējis darām dažus mācītājus, kaut gan ne reizes viņam tas neizdevās, jo tādas «māsas» tad novērsās un atstāja viņu vienu pašu. Bēru runas turēdams, Pietuka Krustiņš mēdza tagad raudāt, lai varētu sievietes saraudināt, kas arī ik reizes notika. Pats viņš tad sacīja, ka runātājam vajagot būt populāram, tas ir, tādām, kuru varot saprast arī nemācīti ļaudis, jo tādas runas tad ejot viņiem pie sirds un no acīm ritot skaistas pērles, no kurām taisīšot jaunā Jeruzalemē tos divpadsmit vārtus. Kāds no klausītājiem kādreiz sacīja, ka tā esot mēdīšanas suņu daba: kad priekšējais sākot kaukt, tad kaucot citi līdz. Māmuliņas turpretī sprieda raudādamas: «Lūk, kur Jēzus draugs! Lūk, cik mīksta sirds!» Vēl kāds cits teica kādreiz pusdiktī Pietuka Krustiņam, kad tas patlaban taisījās izsacīt no galvas kādu bēru dziesmu, un visi klausītāji stāvēja klusu gaidīdami. «To vien pielūko, ka nesāc dziedāt kādas kuplejas». – Pietuka Krustiņš mēdza pieminēt arvienu, ka viņš arī sācis kādreiz jau par trijādību šaubīties, bet tagad atkal varot ticēt itin labi.

Ķencis, būdams atraitnis uz otru lāgu, bij ieņēmis vecākai meitai iegātni un atdevis tam saimnieka vārdu, gribēdams nākt pie vieglām dienām, bet izdevās pavisam otrādi. Meitas vīrs jeb iegātnis un jaunais saimnieks bij ciets cilvēks, kurš noņēma Ķencim ar reizi visas tiesības, visas brīvības un arī visas

ienākšanas, pazemodams pašu no patvaļīga saimnieka līdz atņemtam kalpa vecītim un vēl zemāk, jo kalpam nāk jel sava norunāta alga, bet Ķencim – nekas.

Vienīgais draugs un bēdu līdzcietējs bij Ķencim Pāvuls, ar kuru, kā Slātavas cietumā salīguši, nebij vairs nīdušies, bet gan savienojušies allaž jo ciešāk.

Kādreiz Ķencis, kad bij strādājis visu rudenī pa riju un piedarbu vienos putekļos, iedomājās noglabāt no pēdējās rijas kādu sieciņu miežu un nonest apkūlībām uz krogu, jo no saimnieka nebij dzeramas naudas ko gaidīt. Kaut gan Ķencis darīja visu ļoti manīgi un apdomīgi, iziedams no mājas tik vakara krēslā, tad tomēr viņa darbs un ceļš bij pamanīts un saprasts. Ķenča sirds to arī laimam paredzēja, jo, ap pusnakti pārnākdams, viņš tuvojās mājai ar bailību un nemierīgu sirdi, it kā jau patiesi noziedznieks. Pie durvīm piegājis, viņš atrada tās no iekšas cieti aiztaisītas. Sāka pieklaupvēt un saukt, lai atdarot, bet no iekšas atskanēja atbilde: lai ejot un guļot vien turpat uz miežu kules. Ķencis pazina tūliņ meitas vīra un saimnieka skarbo balsi, kura šoreiz skanēja vēl īpaši bargi, tādēļ nemaz vairs nemēģināja un nedomāja tikt iekšā, bet smagi nopūtās un palika stāvēt, nezinādam, ko iesākt. Bailes un bēdas izdzina Ķencim visu iereibumu no galvas. Siltā laikā viņš nebēdātu par tādu iekšā nelaišanu nenieka, nedz arī ietu pavisam pie durvīm dauzīties, jo tad pārgulētu kaut kādos salmos, bet tagad, kur jau uzkrītis sniegs, laiks auksts un arī rija izdzisusi, viņš nezināja, kurp griezties un kur palikt. Uz krogu atpakaļ iet arī vairs nedrīkstēja īsti aiz bailēm, ka viņa slepenais darbs bij saimniekam zināms. Un kā gan lai rītu rādās viņam acis? Vai viņš nelamās tūliņ par miežu zagli un nenodos tiesām, no kurām Ķencis varen baidījās? Pašā šai bēdu brīdī viņam iesitās prātā jauks un īsts padoms – iet pie Pāvula, pie sava dārgā Pāvula, kuru bij atgriezis no grēkiem Slātavas cietumā it kā slepkavu pie krusta, kā pats mēdza teikt. Ķencis noslaucīja svārkus stūrī birstošās priekas asaras un gāja pār pagalmu uz Pāvula māju.

Pāvuls saņēma Ķenci ar lielu prieku kā pazudušo dēlu, izdzina sievu no gultas, lai guļot, kur gribot, un ieguldīja Ķenci viņas vietā sevīm līdzās, salika rokas viens otram apakš galvām un, tā saskāvušies, gulēja kā salaulāti. Par meitas vīra cietsirdību dusmodamies, sāka abi runāt un spriest čukstošā balsī, ka Ķencim vajagot precēties trešo reizi, jo tādēļ vien meitas vīrs viņu tā necinot, ka neesot pašam savas sievas, kur pieiet un paglābties, jo kas tad būtu bijis jābēdājas par durvju aiztaisīšanu? Viens pats esot palicis kā balodis, – kurš gan tādu aizstāvēšot?

«Pats Dievs saka savos vārdos: «Tas nav labi, kad cilvēks ir viens», Pāvuls pieminēja.

«Jā, jā, Pāvul, brāl!»

Ķencis atteica pusdikti. «Es darīšu palīgu, kas ap viņu būtu, un, ko Dievs savienojis, to nedrīkst neviena cilvēks šķirt, jo tie ir, kā sacīt jāsaka, viena miesa, tik uz divi gabali. Tu, Jāņa tēv, nezini, cik grūta dzīve ir atraitnim! Kā sacīt jāsaka, atrodi vien nakti kaut kurā brīdī gultai otru malu tukšu».

«Tev tik vajaga pašam cīnīties», Pāvuls paskubināja, «sameklēt brūti, nopirkt greidenus, norunāt par kāzām un visu sagādāt; ja tad Dievs būs līcis, tad saprecēsies un neaizlieds nekāds iegātnis. Bet, ja nebūs nolikts saprecēties, tad nesaprecēsies, lai iet palīgā vai visi iegātni».

«Jā, Pāvul, brāl, cik gan es esmu redzējis pasaulē vieglu dienu, cik prieka, cik žēlastības?» Ķencis, grūti nopūzdamies, atbildēja. «Jau, kā sacīt jāsaka, no pašas bērna kājas esmu sācis nest šās pasaules krustu un bēdas. Mazu puiku – laimam nebij vēl pilnu divpadsmit gadu – mani nodeva pie otra. Tur pazuda, ganos ejot, jau tūliņ pirmā nedēļā jauns, skaists dūcītis; rudenī bij izrāvis rubenis no cilpām. Kādreiz iegāju otra saimnieka mežā pie liepiņām vīzēm lūku plēst – pats saimnieks uznāca, tikko sveiks izspruku, tur palika visi lūki, tur saimnieces nazis. Nazi bij gan pēc atdevis, bet lūku vairs nedabūju. Ziemu sāka lauzīt un dīdīt, kā sacīt jāsaka, tūliņ grāmatā. Pie tās pirmās rindiņas vien: «Tā svētā lūgšana», bij vecā Baba izknaibījusi jau kreisos sānos caurumu. Aizveda pie mācītāja atlasīt – iedeva tādu grāmatu, kurā nebiju mācījies, grūti vārdi, nevarēju izsaukt, ne salikt kopā, prasīja, lai skaitot septīto lūgšanu, – es, nevarēdams atķert, iesacīju tik tos vārdus: «Sātans sagūstīts». Tūliņ gribēja

Ķencis pie Pāvula.

„Bet tā vien, Jāņa tēv, dzer, ka rītam arī vēl paliek.“

pērminderis pērt – toreiz gan izbēgu, bet pēc, kā sacīt jāsaka, dabūja rokā tāpat. Vēl tagad ir bail, gar mācītāja muižu ejot. Dievgaldā mācībā negribēja ņemt pretī. Tur aiznesa saimniece veselu groziņu olu no mana lona. Kad gāju ar pirmo sievu derēties, tad atdzina divreiz atpakaļ, – mācījos baušļus dien un nakti, mājā un uz ceļa vēl varēju izskaitīt, bet tur vien, kā sacīt jāsaka, ik reizes saspriedās kaklā bauslis kā Ādama kumoss. Ak, tāda kauna, ak, tādu bēdu: visi zin un runā, ka Ķencis, kā sacīt jāsaka, atdzīts atpakaļ. Brūte gribēja jau vai atsacīt. Cik nu neizies atkal laika un naudas, līdz sadabūsi jaunas? Tai rudenī vairs nekā – gaidi nu, kā sacīt jāsaka, otra rudens. Par saimnieku būdamam, neklājās labāk: krusa nosita divreiz kaņepes, paliku divi gadi bez pavalga; pilsētā iesita kādreiz kāds kungs pa kaklu, kad biju uzminis netīšu uz viņa spožiem zābakiem; pirmā sieva atstāja mazus bērnus – bij jāmeklē atkal otras, un tai bērna neviena! Cik tas viss neizvilka? Un kādu tad otru dabūju? Bail, Pāvul, brāl, iedomājot vien! Pats diezgan redzēji un dzirdēji ik dienas, kā klājās. Kādreiz, dienvidū no aršanas pārnācis, iegāju, maizes gabaliņu paņēmis, piena kambarī, – kalnā būdams, redzēju, ka sieva aizgāja zālēs. Nebiju vēl gandrīz pāra kumosu iekodis – dzirdēju jau ārā pret dibena sienu sievas balsi. Aiz bailēm iekrita nazis tūlī ķērnē. Tikko paguvu nepamanīts durvis aizraut un iesprukt pīdarbā un no turienes gubenī. Sieva, kā sacīt jāsaka, tūlī bij pazinusi, ka kambarī kāds bijis, – aizlika aizkārtnes atslēgu priekšā un neturēja valā vairs nemaz.

Bet kā lai nu es dabūju no ķērnes savu nazi laukā? Ak, Pāvul, brāl, tādu bēdu, tādu baiļu! Kad nu, sviestu taisīdama, atradīs ķērnē manu nazi, kādu galu tad paņēms? Divi naktis nesaliku acu aiz bailēm un to dienu, kurā taisīja sviestu, nenācu nemaz mājā, bet pārgulēju turpat pieguļā, kur līdu rudziem līdumu, domādams, ka tad dusmas pāries, tomēr nekā: vēl jo niknāka. Kas gan visus gadījumus var izstāstīt vai saskaitīt! Ar vārdu sakot, savu grēcīgu mūžu esmu gan pavadījis vienā nelaimē un vienā ciešanā. Kādreiz, kad gāju par rijnieku, bij, kā sacīt jāsaka, ielicies, sestdien uz māju braucot, ratos kāds maisiņš rudzu. Stārasts piegājis sāka vien bakstīt ar spieķi: kas tur esot? Ko tu vairs liegsies, ko mānīsies? Kas tur ir, tas ir. Novēda tūlī kā goda ķēniņu pie pašām vecā lielkunga durvīm ar visu rudzu maisiņu. Lielkungs pameta vien garam meža Bērtulim ar roku, un tas jau tad, kā sacīt jāsaka, tūlī zināja, kas jādara. Tā gadījuma, kas piedzīvots Slātavā, lai nemaz neskaitītu, – tur, kā sacīt jāsaka, bijām abi cietumā; bet tu zini gan, kā man izdevās vēl pēc tam – ziemas laikā Slātavas Piepju krogā. Mūsu valsts saimnieks Šķeturs – nu ir cilvēks, kā sacīt jāsaka, jau, man par laimi, sev par svētību, karoti nolīcis –, braukdams pie mērnieka cienīga tēva, bij tur pieturējies. Gadījās iebraukt man arī. Sākām runāt, vārds pa vārdam: kurp brauksi? Kur biji? Turp un turp, tur un tur, kā jau pa laikam. Uztaisām pīpes, iedzeram, kā sacīt jāsaka, pa glāzītei – glīti un godīgi. Jau es nomanīju, ka daži slātavieši blēži lodā vien pa kaktiem, kaut ko čukstēdami. Izgāju laukā, apskatījos, vai zirgi stāv, – tādi pagāni var atraisīt, kā sacīt jāsaka, un palaist, – atradu visu pareizi. Bet ko domā! Tu jau būsi gan dzirdējis: Šķeturs aizbrauc pie mērnieka cienīga tēva, lūdz, lai sūta, kā sacīt jāsaka, saimniecei kaut ko saņemt, saimniece iziet un atrod kamanās auna vietā, kā sacīt jāsaka, nošautu suni. Šķeturs, cilvēks, izbijies brīnās, skatās un pazīst, ka tas mans suns, kurš bij man aizgājis uz Piepju krogu līdz. Tūlī paņēmu valdīšanu, brauc pie manis un atrod manās kamanās savu aunu, kuru vedis mērnieka cienīgam tēvam. Tie paši blēžu slātavieši, kuri krogā uz mums glūnēja, bij manu sunīti vai nu nosītuši, vai nošāvuši ar baltām biszālēm, kuras neizdod nekāda trokšņa, un tad pārmainījuši ar Šķetura aunu, kuru ielikuši, kā sacīt jāsaka, manās kamanās. Laime tik, ka Šķeturs, vīrs, drīz savu gaitu beidza šai vārgu zemē, citādi, kā sacīt jāsaka, nezin kādu galu mēs katrs ņemtu tiesādamies, zvērēdami un gulēdami Slātavas cietumā kā Dieva tauta Bābelē. Tā man, Pāvul, brāl, ir klājies vienādi. Var būt, kā sacīt jāsaka, ja viņa pasaulē būs to tiesu labāk, bet šai pasaulē neesmu gan dabūjis, kā sacīt jāsaka, krusta nekad no pleciem nolikt; tik pēc otrās sievas bērēm, kad bij apglabāta, tad gan es noraudāju slavas un pateicības asaras. Bet cik ilgi tas bij? Pa mazu laiciņu iegātnis mājā iekšā, un tas nav, kā sacīt jāsaka, labāks par otro sievu. Viņa dēļ nu es esmu kā tekulis un bēgulis virs zemes: pats pie savas mājas durvīm klaudzini veltīgi kā nejēdzīga jumprava, jo no iekšas atbild gandrīz tikpat, kā sacīt jāsaka: «Es tevis nepazīstu».

Ķencis visu šo runāja, acis varen izplētis un mētādams rokas pa gaisu, kas bij allaž viņa ieradums. Pāvuls turēja savas acis rokas elka līkumā cietī, lai Ķencis to neizsistu ar savām dūrēm. Kad Ķencis bij beidzis un nolīcis arī rokas gar sāniem, tad Pāvuls atdarīja pamaz un baiļodamies savas acis it kā logus pēc krusas negaisa. Viņš atgādināja Ķencim, ka tas esot piemirsis stāstīt, kā bēdzis šad un tad no ķēmiem. Ķencis, to dzirdēdams, spiedās arvienu bailīgi pie Pāvula tuvāk, jo nakts laikā viņš nedrīkstēja par šādām lietām runāt un klausīties. Pašu laiku paspīdēja uz krāsns kaķa acis, un viņš nolēca zemē. Ķencis, kurš gulēja gultai gar ārpusi, izbijās un pārmetās kā sviests Pāvulam pāri gar sienu drebēdams vien. «Baidās kā bērns». Pāvuls Ķencim pārmeta un atvirzījās uz gultas ārpusi Ķenča pirmajā vietā, bet nomanīja viņa kreiso sānu kabatā kaut ko – aplūkoja un atrada Ķencim pudeli kabatā un ticēja bez šaubīšanās esam tai brandvīnu. Pāvulam tas ķērās sāpīgi pie sirds, ka Ķencis, būdams tik tuvs draugs, bij

līdz šim slēpis, ka viņam brandvīns klāt, tādēļ sāka tam to pamazām atgādināt, pārmet un likt pie sirds: «Ķenci, brāl, tu zini, ka es tevi esmu mīlējis vairāk nekā ar sievas mīlestību, kā Zālamans to draudzi, jo tevis dēļ es esmu izdzinis no gultas savu laulātu sievu, tu guli tagad pie laulāta vīra laulības gultā. Saki – vai tu neesi priekš manis kaut ko apslēpis? Vai tu nezini, kā notika tam, kurš nenolika visas naudas pie apustuļu kājām, bet paturēja kādu daļu pats? Vai tev nav nemaz bail, ka Dievs var sodīt tevi ar ātru nāvi tāpat kā to? Saki – kas tevīm ir šē ūzu kabatā?»

Ķencis sāka gan stomīties un aizbildināties, ka glabājis beigām, lai tiekot Pāvulam lielāks prieks, bet, kad Pāvuls negribēja vis tam ticēt, tad sacīja taisnību, ka glabājis sev rītam paģirām un Pāvulam nerādījis tādēļ, ka viņam tad nebūšot rītu paģiru. Tad sniedza pudeli ar šiem vārdiem: «Dzer vien, Jāņa tēv, droši, varbūt Dievs dos, ka rītu paģiru nebūs nekatram. Grēcinieki, zināms, esam visi un, kā sacīt jāsaka, bez žēlastības iztikt nevaram».

«Ko gan bez žēlastības? Bez žēlastības nav neviens ticis debesīs, nedz arī tiks», Pāvuls, pudeli saņemdam, atbildēja.

Kaut gan Ķencis Pāvulu pamudināja, lai ņem un dzer droši, tad tomēr pudeles neatlaida vis pilnam viņa ziņā, jo, kad Pāvuls taisījās dzert, tad pielika savu roku arī, sacīdam: «Es, Jāņa tēv, palīdzēšu pieturēt, lai neizkrīt». Tomēr tas nebij vis pieturēšanas dēļ, bet tik tādēļ, lai Pāvuls neizdzertu daudz, jo, līdzko Pāvulam kaklā divi malki noklunkstēja, tad ņēma tūlī nost – redzēt tumsā nekā nevarēja. Pāvuls to labi saprata un piedāvājās tāpat Ķencim jeb otrējo tēvam par pieturētāju, vilkdams tam pudeli no mutes nost, līdzko viņam otrs malks kaklā noklunkstēja, un, kad Ķencis vilka garus malkus, tad sacīja, ka no pudeles dzerdams, varot drīz aizrīties, lai velkot īsus malkus. Pēc tam nostādīja pudeli vidū starp abiem, turēdami to ar savu roku katrs, lai neapgāžoties.

«Jā gan, Jāņa tēv, mīļo pušelniek!» Ķencis uzsāka no jauna. «Grēkojuši ir visi svētie vīri: Poncijus Pilatus, Toms un zemes soģis, bet laikam gan neviens tik daudz kā es, nabaga grēcinieks. Tu atminēsi gan to pavasari, kur uznāca skuju plēsnis vecā mēnesī un kaķi gāja auros uz divi lāgi? Barības bij maz, siens sapelējis – lopi vāji vien stāvēja visu ziemu. Sieva, kā sacīt jāsaka, krāja krādama kaut kādus petukus gan par lupatām, gan par teļādām un gaidīja lielpiektdienas, lai var likt nolūgt Dievu. Gan viņa gribēja iet pati uz baznīcu, bet es, – laikam, Pāvul, brāl, ļaunais gars bij manī jau ieskrējis kā Jūdāsā, – es sāku sievu pierunāt, lai pati nemaz neiet tādā izmirkušā ceļā, tik lai iedod naudu man, gan es aiznesīšu un izstāstīšu. Tā runāju vien kā gaišības eņģelis, līdz pierunāju, un pēdīgi iedeva to lupatu naudu, lupatīnā sasējusi, piekodinādama, lai neraisot nemaz vaļā, bet nododot tādu pašu, kā viņa sasējusi... Iedzersim, Jāņa tēv, kā sacīt jāsaka, man sirds tāda vien smaga ir, kad par šādiem grēku darbiem jārunā». Pāvuls ņēma pudeli, kuru Ķencis pieturēja tāpat kā pirmāk, sacīdam: «Tā, Jāņa tēv, dzer, ka rītam arī atliek». Kad bij abi iedzēruši un nolikuši pudeli vidū, tad Ķencis stāstīja tālāk: «Bet ko domā, Jāņa tēv? Dzirdējis jau tu būsi gan – slēpt es savu grēku neslēpju, lai Dievs, kā sacīt jāsaka, dara ko darīdams, – tā nauda man bij nodzērusies. Ak, Pāvul, brāl, es nevaru izteikt, kā man tad bij ap sirdi: tik svētā dienā nodzert tik svētu naudu! Turklāt vēl, kā sacīt jāsaka, bailes no sievas. Atņākdams apstājos jau pie mārkā un gribēju vai, kā sacīt jāsaka, slīcināties, bet sametās bail no velniem, un iedomāju, ka šē dabūs drīz un kritīšu rokā sievas nagos tāpat. Pie mālu bedrēm noņemtos gan vēl ceļos un lūdzu Dievu, kā sacīt jāsaka, no visas sirds, bet nekā! Kas padarīts, tas padarīts; kas pagalam, tas pagalam. Žēlastības nedabūju nedz savā sirdī, nedz pie sievas».

«Toreiz tev drīz pēc tam viena govs nobeidzās», Pāvuls pieminēja.

«Nu jā, tā bij tā īstā sodība par maniem grēkiem», Ķencis atteica un nopūtās. «Sieva bij dabūjusi zināt, kas par vainu, kādēļ govs beigusies: – nauda nodzerta, – Dievs nelūgts, ak, krusts un bēdas, ko es tur izcietu! – Ak prāts, ak galva! dzert un nodzert tik svētu naudu! – Iedzersim, Pāvul, brāl! man spiež sirdi kā spiedin, kad pieminu savus grēkus. – Bet tā vien dzer, ka rītam arī vēl paliek».

Kaut gan Ķencis arvienu vēl rūpējās, lai paliktu rītam arī, tad tomēr pašam netika vis vairs divreiz ko rīt, kad jau bij pudele tukša. Pāvuls, to zinādam, vairs nepiedāvājās nemaz pie turēšanas, bet atlaida pudeli pilnīgi Ķenča vaļā, kurš gan sataisījās ņemt divus pilnus malkus un tad nolikt rītam, bet pievīlās un nolika iztukšoto pudeli kājgalā, piekodinādams Pāvulam, lai nespārdot.

Pēc pudeles iztukšošanas Pāvuls drīz iemīga un tik brīžiem Ķencim kaut ko atrūca, kad tas runāja, kā arvienu pēdējā galā, par mūžīgiem priekiem, par mūžīgu pilnību un labklāšanu. Ķencis nerunāja vis vairs čukstēdam, bet droši pilnā mutē un rauduļainā balsī, tā ka visi gulētāji uztrūkās no miega. «Tur, kā sacīt jāsaka, nebūs vairs raudāšanas un zobu trīcēšanas! Tur varēs laba paēst un padzert, arī talkā nebraukdams; tur nedrīkstēs, kā sacīt jāsaka, neviens iegātnis taisīt durvju cieti un precēties neaizliegs nekāds meitas vīrs. Tur nebūs vis jāiet uz krogu slepen, tur, kad būsi atnācis vakarā, kā sacīt jāsaka, iereibies no kāzu priekiem, nevajadzēs vis iet tūlī otrā rītā rijas kult vai arī aukstā piedarbā linu malt, tur nebūs jākāpj un jādreb kā šē brīžam visu pusdienu aukstā linu mārķā, tur nebūs bail no zebiekstiem,

trakiem suņiem un ķēmiem, tur tev, Pāvul, nebūs jātrenc zirgs nakti gar kapsētu vienos stiepienos, lai vai riteņi izjūk gabalu gabalos, tur, kā sacīt...»

«Ko tu, viņlaužu veci, šē plosies nakts laikā kā nepilnīgs!?» Pāvula sieva, uz mūriņa gulēdama un no Ķēnča runāšanas uztrūkusies, kļiedza. «Vai zini, ka ņemšu slotas kātu un došu, vai acs, vai galva, līdz izvadišu laukā».

Ķēncis apklusā, kā sists, ierāvās dziļāk Pāvula likumā, apsedzās labi cieti it kā nobēgdams un par brīdi iemiga. — —

Nākošā pavasarī, pēc tam kad rudenī bij iepirkuši mājas, klājās slātaviešiem un čangaliešiem diezgan grūti, jo paši mēdza teikt, ka visa esot diezgan, tik naudas vien trūkstot. Slātavieši un čangalieši nebij šādu nagu nekad baudījuši, tādēļ arī tie izlikās viņiem jo asāki nekā citiem, kuri apraduši ar lielām maksāšanām. Īsti tie, kuri bij dzīvojuši līdz šim bez bēdas vai pat uz nebēdu, dabūja nodrebēt krietni baiļu aukstumā, tādēļ tai pieminētā pavasarī bij gandrīz visi lēni vien un domīgi. — —

Annūža ar Anniņu kapsētā.

„Veco krustmāt! lūk, šis pats jau ir manas vecās mātes kaps...”

Kādā siltā svētdienā pa Dieva vārdu laiku, kad visur valdīja svēts klusums, stāgāja uz Slātavas kapsētu tās pašas divas draudzīgās ceļinieces: viena veca un nevarīga, otra maza un jautra, kuras gāja pērnajā rudenī uz skolu. Tās bij Annūža ar Kaspara un Lienas meitenīti Anniņu. Mazajā nesa uz vienas rociņas četrus patlaban nodarītus vaiņadziņus un ar otru vadīja vecājo, kura cilāja grūti un nedroši savu pazīstamo spieķīti. Viņa nespēja tikt mazai līdz, un tā nevarēja viņas sagaidīt, tādēļ, iepriekš iedama, vilka vecājo ar vilkšanu uz priekšu. Turklāt bij Annūža visai nogurusi, tā ka tikko spēja kapsētā ieiet un atsēsties uz kāda kapa.

Anniņa, kura bij pagājušā ziemā skolā labi mācījusies, lasīja labprāt visus rakstus, kur vien tik kādus atrada, tā arī tagad krustu uzrakstus. Viņa noliecās vispirms pie tā krusta, kurš piederēja tam kapam, uz kura Annūža sēdēja, un sāka lasīt, pamaz salikdama: «Ir-bē-nu Il-ze Gai-tiņ. Veco krustmāt, lūk, šis pats jau ir manas vecmātes kaps».

«Jā, meitiņ, jā», Annūža grūti atbildēja.

«Vai viņai bij Ilze vārds?» Anniņa vaicāja un lika vaiņadziņu ap krustu.

«Jā, bērniņ, viņa bija Ilze», Annūža atbildēja bēdīgi un nespēcīgi. «Ak, cik labi mēs abas dzīvojām! Man nebij neviena radiniece tik mīļa kā viņa. Tur debesu godībā atkal satiksimies, tur mūsu neizšķīrs vairs nekāda nāve».

Lienas un Kaspara kaps ar diviem melniem krustiem, kuriem nebij virsū nekādu uzrakstu, zaļoja vispāri un izskatījās itin mierīgs. Kurš gan varēja domāt, ka ap šo kapu un ap tiem, kas viņā dus, ir plosījušās tādas aukas? Viņš bij līdzīgs visiem citiem kapiem. Arī dusai šai kapā vajadzēja būt tikpat saldaī kā citos kapos, kaut gan daudz bij, kas tam neticēja un arī nenovēlēja. Kad Anniņa bij appušķojusi tēva un mātes krustus, tad viens vaiņadziņš palika pāri.

«Veco krustmāt, kuram kapam tu man liki vēl šo ceturto vaiņadziņu darīt?» viņa vaicāja.

«Lūk, bērniņ, tur tam jaunam», Annūža atbildēja, rādīdama uz kādu kapu, kurš varēja būt izcēlies tik priekš kādiem mēnešiem. Anniņa pietecēja pie uzrādītā kapa un lasīja: «Ir-bē-nu Jē-kabs O-līņš, miris de-vī-tā feb-ru-ā-rī tūk-stots a-sto-ņi sim-ti — — — sa-dzī-vojis seš-des-mit sep-ti-ņi ga-di, pie-ci mē-ne-ši un trīs die-nas. Veco krustmāt, vai tas arī mums kāds radinieks, kas šē guļ!?»

Annūža sāka stomīties un nezināja, ko atbildēt. «Ak Kungs un Dievs! Kā lai izbēgu no tik cieta jautājuma? Spirgtais bērns prāts grib visu zināt un nav vis apmierinājams kaut kādi», viņa iztrūcinājusies runāja pie sevis. «Tu, bērniņ, tagad vēl nevari izprast, kāda rada viņš tev bij, bet saukt tu viņu vari par savu vectēvu».

Anniņa skatījās savām platām, tumšām acīm brīnodamās Annužā. «Vectēvu? Bet tu citkārt stāstīji, ka mans vectēvs nomiris tāļu savā vecā pusē, jūrmalā, tad, kad es bijusi vēl tik puspiekta gada veca, un viņa vārds bijis Tenis».

«Tiesa gan, cālīt», Annuža atteica. «Tas bij tavs tēva tēvs; bet šis tēvs, kurš guļ tanī kapā, – pieņēma un izaudzēja pie sevis tavu māti. – Gan, kad būsi liela, dzirdēsi un sapratīsi vairāk, bet tagad aplic vien vaiņadziņu viņa krustam arī; – viņš bij tavai mātei labs – labs – tikpat kā tēvs».

Anniņa, kad bij appušķojusi arī šo krustu, aizgāja tālāk pa kapsētu, aplūkodama kapus un lasīdama krustu uzrakstus. Annuža palika turpat, sēdot un pie sevis runājot: «Ak, Dievs, apžēlojies un dod man padomu, ko lai es runāju un kā lai izskaidroju šim bērnam tādus jautājumus? Vai viņš manis nepārsauks un man nepārmetīs kapā dusošai, ka neesmu sacījusi taisnības? Jo apslēpt es tomēr tās lietas nevaru un nedrīkstu: viņai jānāk šā vai tā priekš manas nāves gaismā. Nekāda nasta, nekāds grūtums un trūkums nav visā mūžā manis tā spiedis kā šis noslēpums. Pat ar Dieva vārdiem un vissirsnīgāku lūgšanu neesmu spējusi viņu atvieglināt. Turklāt šis noziegums aug vien un krājas ik dienas lielāks. Arvienu pienāk klāt šis un tas, kas nav vairs izlabojams un izlīdzinājams. Jau Liena pati nogāja apakš zemēm, nezinādama, kas viņa īsti ir; tāpat arī Oļiņa tēvam bij jātājas nesen Dieva priekšā, nedabūjušam zināt, kas tā ir, par kuru viņš tik ļoti sērojas. Bet kāds labums gan viņam vairs būtu, ja dabūtu zināt, – tik bēdas – simtkārt lielākas bēdas».

«Veco krustmāt, nāc, raugi, kāds šie viens skaists krusts ar zelta rakstiem nolūzis!» Anniņa, kādu gabalu starp krustiem aizgājusi, sauca un iztraucēja Annužu savā valodā. Tad raudzīja nolūzušo krustu pacelt, bet tas nekustēja, jo bij no čuguna.

Annuža lika roku pār acīm, aizsargādama tās no saules stariem, un lūkojās tur, kur dzirdēja Anniņu runājam. «Tas, bērniņ, nav vis nolūzis, bet laikam nolauzts», viņa bēdīgi atbildēja.

«Veco krustmāt, vai tu zini, kas tur guļ šai kapā?» bērns ziņkārīgi jautāja.

«Tur, meitiņ, guļ kāds kungs», Annuža nopūzdamās atbildēja. «Viņa vārds uz krusta arī gan laikam būs virsū, bet tik vien vāciski. Raugi, varbūt varēsi salasīt».

Anniņa noliecās, atspiedās uz kapa ar rokām un sāka lasīt kā varēdama: «Au-gust Ran-ke».

«Jā, jā, bērniņ, Raņķis, Raņķis bij viņa vārds», Annuža atminēdamās sacīja.

«Vai tu zini, veco krustmāt, kas šos krustus nolauzis?» Anniņa jautāja tālāk.

«Tas, meitiņ, zināms varbūt tik Dievam un pašam laužējam», Annuža atbildēja tāpat bēdīgi.

Anniņa noliecās pie akmens, kurā krusts bija iestiprināts, un lasīja atkal: ««Christus, der ist mein –» šie ir vidū daži vārdi izkapāti, tik pašas beigās atstāts vēl viens: Tod»».

Pilnīgos vārdos tur bij rakstīts tā:

«Christus, der ist mein Leben,
Und Tod ist mein Gewinn»,

bet tagad, pēc izkapāšanas, izskatījās tā:

«Christus, der ist mein ...
... Tod ...»

«Vai tu zini, veco krustmāt, kas šie par vārdiem un kas viņus izkapājis?»

«Vai es, bērniņ, vāciski māku?» Annuža atteica, it kā gribēdama sacīt, lai met jel no jautāšanas mieru. «Protams, ka tie būs Dieva vārdi; uz kapiem bez paša nomirēja vārda cita nekā neraksta kā tik kādu vietu no Dieva vārdiem. Šo vārdu izkapātājs nav zināms tāpat kā krusta nolauzējs, bet to var zināt, ka tas viss ir darīts tam par attriebšanu, kas dus apakš tā krusta, jo tas cilvēks bijis netaisns un ļauns. Še tu, bērns, vari mācīties ar baiļu pilnu sirdi no grēkiem sargāties! Še redzi, kā atriebjas cilvēki ar grēka darbiem pret grēka darbiem un neliek miera savam nīdētājam ļaundarim pat ne kapā, bet nolauž svēto krusta zīmi un izkapā kapa uzrakstu, it kā gribēdami sacīt, ka uz šā kapa nedrīkst likt nekāda krusta un nekāda uzraksta. Bīsties, bērniņ, no grēkiem un nedari ļauna nevienam cilvēkam, bet panes ļaunumu ar pacietību! Neatbiešies tam, kas pie tevis noziedzas, jo atriebšana pieder Dievam, kā viņš pats saka. – Neaizmirsti nekad, kādu žēlastību viņš darījis pie tevis, glābdams tavu dzīvību, kad gulēji kā pamests, vājš tārpīnš. Gan Dievs pats zinās arī uz priekšu, kas vajadzīgs pie tavas labklāšanās. Nesteidzies tu nekad ar savu grēcīgo cilvēka prātu viņam priekšā! Tu, kad augsi liela, dabūsi arī gan dzirdēt, ko šis pats cilvēks, kas dus tai kapā, ir darījis tavam tēvam, dabūsi dzirdēt, ka varbūt tik caur viņu tu esi kļuvusi par bārenīti, bet neturi tādēļ nekad ļauna prāta uz viņu, it kā ir darījuši citi, pie kuriem viņš noziedzies. Neskaties uz šo kapu nekad ar riebumu un naidīgām acīm, bet pieej allaž, kad vien nāc uz kapsētu, arī pie viņa ar līdzcietīgu sirdi un lūdz Dievu, lai apžēlojas par tā nabaga cilvēka dvēseli un

lai uzņem arī viņu savās tēvišķās rokās. Ja ne vairāk, tad noskaiti jel svēto lūgšanu vai arī kādu skaistu dziesmas pantiņu. Visiem kapiem ir savi apmeklētāji, kuri to piemin un aprauga ar mīlestību, vēlēdami aizgājušiem saldu dusu un priecīgu augšāmcelšanos lielā dienā; bet, ja arī jau atrodas dažs kaps, kurš būtu aizmirsts un pie kura nenāktu nekādi piederīgie un draugi to apraudzīt ar svētām domām sirdīs, tad tomēr nīdēts un ar nepatīkšanu uzlūkots nav neviens kā šis. Tādēļ vien jau, meitiņ, klājas tev pieiet pie viņa, kā citi visi no tā atraujas, lai tad būtu jel viena sirds uz pasaules, kura nopūšas pie šā kapa, tāpat kā pie tavu vecāku kapa, kurš arī stāv kā vientulis. – Visi cilvēki esam Dieva priekšā grēcinieki, un, ja viņš negrib tiesāt mūs pēc savas žēlastības, tad ikkatram jāpazūd. – Nāc, bērniņ, noskaitīsim kādu pantiņu par visiem aizgājušiem kopā un tad iesim atkal mājā, jo nu esam atpūtušās».

Anniņa, kura bij uzmanīgi Annužas vārdos klausījies, pienāca tagad, nostājās viņai līdzās un, rociņas salikusi, piebiedrojās skaitīšanai:

«Ak, jūs klusās kapenes!
Še guļ mūsu brāļi,
Atšķirti no pasaules,
Vītuši un bāli» – etc.

Pēc tam, kad bij dažus pantiņus noskaitījušas, Annuža pacēlās ar spieķīša palīgu, noskatījās vēl uz visiem kapiem, kuri bij viņas sirdij dārgi, tad, Anniņas vadīta, sāka iet atkal no kapsētas ārā, runādama šos vārdus: «Dusiet nu, mani mīļie! Nezin vai šai vietā vairs jūs apraudzīšu, bet varbūt satiksimies drīz atjaunotā dzīvībā un mūžīgā godībā,

«Kur neviens aiz sāpēm vaidēs,
Kur nevienam nekas kaitēs».

VII. [Annužas nāve]

Annuža dzīvoja arvienu savā zināmā pirtiņā, kurā bij uzaudzīnājusi Anniņu, no kuras bij izvadījusi viņu jau vienu ziemu skolā un nodevusi tagad pirmo vasaru par ganu. Šai vasarā viņa nomanīja skaidri, ka pēdējais brīdis nav vairs tālu, un tas ceļš uz kapsētu, kuru bij jau sen Anniņai apsolījusi staigāt, palika pēdējais šai pasaulē, jo pēc tam viņa izgāja vairs maz un reti ārpus durvju. Annužas saimniece bij un palika viņai labsirdīga līdz beigām un kopa to ar mīlestību un uzticību it īpaši šais pēdējās dienās, kur pati nespēja vairs nekā.

Kādas nedēļas pēc pieminētās svētdienas Annuža lūdza saimnieci, lai aicinot mācītāju pie viņas. Saimniece to labprāt darīja, bet neatrada mācītāja mājā, jo viņš bij izbraucis uz dažām dienām. Tātad Annužai nācās vēl gaidīt, un viņa gaidīja ilgdamās, līdz kādā mīlīgā rītā durvis atdarījās un mācītājs ienāca, saimnieces pavadīts. Viņa mati bij pa garo dzīvības dienu ļoti nobaltojuši, staltais augums salicis, balss un galva jau drusku trīcēja,¹⁰ bet vaigā spīdēja joprojām jauki svēts sirdsmiers, stiprinoša apziņa, ka strādājis Dieva vīna kalnā ar pilnu uzticību līdz vēlam vakaram, un par visu jo skaistāk – cilvēku mīlestība jeb zamarītieša sirds.

Annuža bij gan vēl pie skaidra prāta, bet to varēja nomanīt iekš, ka ilgi vairs nevārgs. Mācītāju ieraudzīdama, viņa kļuva jautrāka un, var sacīt, arī priecīgāka. Saimniece, mācītāju nosēdinājusi un Annužu vajadzīgi apkopusi, atkal aizgāja. Mācītājs, kad bij apsveicinājis vājnieci Dieva vārdā, sāka apjautāties par viņas klāšanos pie veselības un arī pie dvēseles.

«Gaidu, mīļais mācītāj, gaidīdama, kad kļūšu atsvabināta no šās sagruvušās miesas būdas, kurā ir mans gars gan priecājies, gan bēdājies, kurā esmu liksmojusies, gan baiļojusies. Kā skaidri nomanu, tad šī gaidītā žēlastība var nākt kaut kurā brīdī, un es pateicu žēlīgam Dievam, kurš licis vēl sagaidīt jūs atnākam, iekams aicina savā priekšā. Pateicos arī jums, savas dvēseles ganam, ka esat nākuši sataisīt mani uz pēdējo ceļu un atsvabināt no dažādām nastām, kuras spiež manu sirdi jo grūti tagad, no pasaules izejot».

«Labprāt, mīļā cietēja un krusta nesēja, gribu atvieglināt un iepriecināt tavu sirdi sava Kunga vārdā un arī ar tām dāvanām, kuras viņš mums atstājis, šķirdamies no šās pasaules», mācītājs atbildēja mierīgi un cienīgi, «izteic vien droši Kristum, tam ievainotu siržu dziedinātājam, visas savas vainas un kaites, nenieka neapslēpdama, tad viņš neliegs savas žēlastības, savas apžēlošanas un sava dievišķā miera».

¹⁰ Tālākā šī teikuma daļa padomju izdevumā (manā grāmatā) izlaista.

«Paldies, mīlais mācītāj, par jauku apsolīšanu!» Annuža, sirdī kustināta, atteica. «Lai skan jūsu vārdi Dieva ausīs. Apžēlošanas un piedošanas man vajaga ļoti daudz, līdz es drīkstu viņa priekšā rādīties. – Nevis ļaunu, bet labu gribēdama un darīdama, esmu sasaistījusies ar noziegumiem, kuri tādēļ vis nevarēs būt Dieva priekšā mazāki un vieglāki nekā tie, kas darīti ar ļauniem nodomiem, jo tāpat grūti un smagi viņi guļ uz manas sirds kā tīši sasietas nastas. – Man jāstāsta tagad jums notikumi, kuru neesmu stāstījusi vēl nevienam cilvēkam, arī savai Dieva mierā dusošai draudzenei Gaitiņu Ilzei ne, kaut gan tā bij man tikpat kā otra sirds un dvēsele un kaut gan mana sirds man daudzkārt pārmeta un tiesāja, ka neesmu uzticīga viņai, kura turēja savu skaisto sirdi priekš manis atvērtu kā svētu grāmatu. Cik daudzkārt es pati netiku raudājusi par to, ka man bij jānes arī pret viņu kāds noslēpums, un jo vairāk tādēļ, ka viņa par to nenieka nezināja un turēja arī manu sirdi par atklātu; bet Dievam turpretī esmu nesusi savus grūtos noslēpumus priekšā ik dienas ar neizsakāmām nopūtām, tomēr līdz šim viņš vēl man žēlastības nav rādījis, jo atvieglināšanas neesmu sajutusi, nedz grēkus sūdzēdama, nedz piedošanas lūgdama, nedz arī pie svētā dievgalda grēku piedošanu daudzkārt saņemdama, jo caur to visu tas tārps, kas manu sirdi grauž, nav vēl maitāts, kaut gan esmu savu grēku nožēlojusi no sirds dibena un kaut gan otrreiz tā noziegties vairs pavisam nespēju».

Annūža.
Viņas augums bij stipri salicis...

Annuža kādu brīdi atpūtās, saņemdama savus spēkus no jauna, un tad uzsāka savu īsto stāstu. Mācītājs klausījās, domīgi galvu nokāris. «Tolaiku, kad es vēl dzīvoju savā dzimtenē un biju jauna, uzturējās mūsu muižā pie kungiem it kā audzēknes kārtā kāda viņu atstatāka radiniece, lielkunga meitene – bāra bērns, vārdā Elvīra. Viņa nebij nemaz lepna vai cietsirdīga pret zemnieku kārtu kā citi kungu bērni, bet laipna, mīlīga un žēlīga par ikkatru dzīvību. Viņa biedrojās labprāt ar mums, valsts kārtniecēm, mācījās mūsu valodu, vērpsanu un citus darbus, kaut gan viņas audzētāji, lielskungs un lielmāte, viņu par to rāja un gribēja ieradināt zemnieku kārtu nicināt. Īsti man šis skaistais bērns bij stipri pielipis un gaidīdams gaidīja, kad es iešu atkal kārtā. Ikkatru dienu pēc skolas stundām viņa tecēja un meklēja mani rokā, priedādamās un rādīdama, ka mākot jau mūsu valodā sarunāties.

Ne tikvien bērna gados, bet arī pieaugusi viņa paturēja to pašu prātu, kaut gan citādā ziņā nekā bērns. Pēdīgi vēl, kad izgāja pie vīra nezin uz kurieni, dāvināja man par piemiņu dažus lakatus, kurus esmu arī par piemiņu glabājusi un atstāju tagad Anniņai.

Pēc tam pagāja daži gadi, kur es nedabūju dzirdēt vairs nekā par šo mīlo dvēseli, kaut gan allaž uz viņu domāju. Dzīves vieta man bij jāpārmaina, jo dzimtenē palikt vairs nevarēju, bet vajadzēja iet brālim līdz uz poļu pusi. Tur iedevos laulības dzīvē, bet tā bij īsa un pilna krusta un bēdu: – nāve nolaupīja bērnus un laulātu draugu. Brālis, pie kura tad atkal uzturējos, aizgāja pēc kādiem gadiem tālāk uz citu dzīves vietu, un es saderēju muižā pie kungiem par kalponi.

Pagāja atkal dažs gads, kur nepiedzīvoju nekā ievērojama, līdz nāca kāds atgadījums, kurš iesāka apkraut manu apziņu ar grūtām atbildības nastām līdz pašam mūža vakaram.

Kādreiz atnāca kāda sveša kungu ģimene un nometās mūsu muižā uz dzīvi: – paši divi ar mazu bērniņu. No saimes cilvēkiem bij līdz tik bērna zīdītāja un viena rokas meita. Kas viņi bij un kādā ziņā turp nākuši, tas mums, muižas saimei palika nezināms, tik vien varēja nomanīt, ka mūsu kungi neturēja uz viņiem īsti laba prāta, uzņemdami tos, tā sakot, ar nepatīkšanu un gandrīz kā piespiesti. Tāpat varēja nomanīt arī to, ka svešie paliks tur, kā saka, pavisam.

Vēlāk sāka izpausties dažādas valodas, ka mūsu kungiem būšot muiža jāatstāj un jāatdod ienācējiem, kuri esot viņas īstie mantinieki, bet tomēr neviens nezināja īstas skaidrības. Pa tam uznāca lieli kara laiki, lūk, mācītāj, tie, kuros mūsējie gribējuši atņemt turkiem svēto zemi, – tie, kurus sauca laikam par Krimas kara laikiem un kuros rādījās zīmes pie debesīm: astes zvaigzne, kāvi un lieli sarkanumi kā asinis, tā ka nakti bij pavisam bail iet ārā. Tiem bēdu laikiem iesākoties, kuri aizrāva dažu labu mātes auklējumu un vairs neatdeva, ķeizars aizsauca arī pieminēto svešo kungu uz karu, un tad tik vēl mēs dabūjām zināt, ka viņš ir kāds augstāks kara vadonis. Viņa lielmāte palika mājā ar bērnu, bērnu

zīdītāju un rokas meitu. Es viņas, tās svešās lielmātes, nebiju redzējusi vēl nekad tuvumā, līdz kādreiz izdevās satikties pagalmā. Jau tūlīņ man bij brīnums, kādēļ viņa skatās manī tik cieti, tāpat man pašai arī izlikās viņas sejs it kā redzēts, kā mīļš un pazīstams. Tomēr viņa manis neuzbilda, un arī es neiedrošinājos nekā sacīt. Bet tai pašā dienā viņa, laikam izjautājusi no maniem kungiem, kas es esmu, nonākusi lejā, sauc mani pie vārda. Līdzko es dzirdēju viņas laipno valodu, tā arī manas acis tūlīņ atdarījās un pazinu, ka šī svešā lielmāte bij tā citreizējā lielkunu meitene, kura, dzīvodama un uzaugdama manas dzimtenes muižā, mani labprāt ieredzēja, un es viņu mīlēju. Ar mani runājot, spīdēja viņas vaigā tas pats prieks, kas senāk, kaut gan citādi viņa bij pēdējā laikā, kamēr laulāts draugs aizgājis, arvienu bēdīga. Ka viņai bij skaidrs, patiess prieks par šo necerēto un negaidīto satikšanos, to es redzēju un ticēju; bet katra mēs priecājāmies par šo satikšanos vairāk, vai es, vai viņa, tas nav man zināms, tik vien varu sacīt, ka prieks bij man arī liels.

Vājniece drusku atpūtās. «Uz priekšu arvienu šī labā lielmāte ieaicināja mani pie sevis, īsti svētdienās, kad bij vaļa. Tādos brīžos tad pārprasīja par manu dzimteni un turienes muižu, par muižas iedzīvotājiem un pat par visām ievērojamām vietām, kas viņai bijušas tur mīļas. Pārstāstīja arī ko neko par savu dzīvi, bet pie visa varēja nomanīt, ka tā nebij visai priecīga, kaut gan laulības ziņā diezgan laimīga. Turība nebij viņai pēc savas kārtas laikam necik liela un visa dzīve vientulīga ne tikvien mājā, bet, kā likās, visā pasaulē: – bez radiem, bez draugiem. – Cik varēja nomanīt, tad tām valodām, kuras melsa, ka līdzšinējiem muižas īpašniekiem būšot jāaiziet un muiža jāatstāj šiem ienācējiem, bij sava taisnība, bet laikam tik tādā ziņā, ka īstai muižas mantiniecei vajadzēšot būt tik viņu meitai, kura gulēja tolaiku vēl šupulī.

Kādā vakarā šī pati lielmāte Elvīra aicināja mani atkal pie sevis. Viņa bij šoreiz ļoti nemierīga un izbaiļu pilna. Es nedabūju vēl nekā jautāt, kad pati jau sāka stāstīt, ka lielskungs, viņas laulāts draugs, esot karā ievainots, tādēļ gribot doties turp un atstāt manā glabāšanā savu visdārgāko mantu, tik man tad vajagot no tās vietas atstāties un doties ar visu savu uzticēto mantu uz savu dzimteni, bet, Dieva Kunga dēļ, nesacīt par to nekā nevienam cilvēkam, tik vien glabāt un kopt kā savu dzīvību. Es iztrūkos par tādu valodu un sacīju: «Žēlīgā lielmāt, es nododos jums ar miesu un dvēseli un sajūtu jūsu bēdas vairāk nekā savas, bet dārgu mantu man nespiediet glabāt. Kur gan lai nabaga sieviešu cilvēks, kam visa klēts kabatā un paspārne brīžam tik apakš Dieva debesīm vai zem egles, liek un glabā dārgas mantas?»

«Par to, mīļā Annužiņ, nebēdājies», viņa atbildēja, asarām līstot. «Tā manta būs tāda, kuru tu mācēsi glabāt labāk nekā tie, kuriem ir stipri dzelzs skapji. Pēc tā dārguma zagļi neraks, bet gan varbūt kāds nāvīgs dzelonis gribēs pēc viņas sniegties, tāpēc tev ar to jāapslēpjas no visiem ļaundariem, kuru, paldies Dievam, gan daudz nav. – Par paspārni tev nav jābēdājas – par to es gādāšu.

Kur citam jānāk palīgā, tur es nekad nevarēju un arī neiedrošinājos apcietināt savas sirds, tātad arī šai lielmātei apsoliļos Dieva vārdā darīt, ko viņa liek, un ņemt pretī, ko dod. Viņa noteica laiku un vietu: pēc divi dienām vakara krēslā ārpus muižas – tur lai noejot pretī, bet lai iztaisoties tā, ka varot doties tūlīņ projām un nevajagot vairs iet atpakaļ uz muižu.

Es tūlīņ atteicos no kalpošanas kungiem, sacīdama, ka kāda svarīga vajadzība mani aicina atpakaļ uz dzimteni, saliku visas savas pūlītes turpat savā lādē, kuru aizslēdzu un pametu uz bēniņa glabāšanā, līdz kamēr izdosies aizvest. Pēc tam gaidīju lielmātes zināmā vietā un noliktā brīdī. Viņa nāca, atnesa un nodeva man – kas to bij iedomājies! – ar daudz asarām savu meitenīti, savu vienīgo bērnu, piekodinādama aiziet ar viņu un glabāt to tā, ka lai īpaši šās muižas kungi nedabūjot šā darba zināt, bet ticot un domājot, ka viņa aizvedusi bērnu pati sev līdz. Iedeva arī kādu tiesu naudas un solījās sūtīt uz priekšu vairāk, tik lai es atsūtīt turpat pie kāda pazīstama cilvēka ziņu, kur uzturoties. Cik ilgi man tas bērns būšot jāglabā, tas neesot noteicams, tik lai glabājot un sargājot viņu kā aci pierē. Pēc tam viņa aizsteidzās atpakaļ uz ceļu, kur stāvēja laikam rati, jo drīz dzirdēju aizbraucam.

Tā man it nedomājot bij uzlikts atkal mātes pienākums un mātes rūpes. Kad paliku viena pati, tad tik sāku sajēgt un apdomāt, cik ļoti dārgu glabājamu, bet nenoglabājamu, sargājamu, bet nenosargājamu mantu esmu uzņēmusies glabāt. Sirds sāka drebēt pie šām domām, bet uzsāktais ceļš bij jāstaigā tālāk un uzticētais dārgums jāglabā, kā vēlēs. Kādēļ īsti lielmāte Elvīra neveda bērnu sev līdz, bet atdeva man, vai tik vien baidīdamās no ceļa grūtībām, vai arī citas kādas lietas dēļ, tas nav man zināms, tik vien viņas rokas meitas stāstīja jau to dienu priekš tam, ka muižas īpašnieki tīkojot laikam pēc tā bēniņa dzīvības, jo tam pēc tiesu nospriedumiem nākoties viņu muiža, ja tik vien Dievs liekot izaugt. Var būt, ka lielmāte Elvīra ir tādēļ bijusi piespiesta savu bērnu slēpt un nodot nezināmā glabāšanā, jo, ja pati ņemtu viņu sev līdz, tad, kas zin, muižas īpašnieki varētu sūtīt vēl nogalinātājus pakaļ. Bet, īstas skaidrības nezinot, var cilvēks maldīties un apgrēkoties, turēdams, kas zin, nepatiesi uz citiem ļaunas domas, tādēļ lai viss tas paliek Dieva ziņā. – Tā nu es pašā šķīdoņas laikā sāku staigāt ar bērniņu – Lienīti – klēpī uz savu tālo dzimteni jūrmalā.

Gandrīz pusceļa nogājusi, satikos tīri nejauši šepat Slātavas daļā ar saviem labiem jaunības paziņām Gaitiņiem, kuri nāca šurp uz Irbēniem dzīvot. Gribēdama izrunāties, atgriezās atpakaļ, iegāju viņiem līdz Irbēnos, kur, no tiem labprāt pieņemta, paliku pavisam.

Otrai Irbēnu saimniecei, Oļiņa mātei, kura vēl tagad dzīva, bij toreiz meitiņa Trīnīte, gandrīz tikpat veca kā mana glabājamā Lienīte. – Tai pašā vasarā, siena laikā, kādā ļoti karstā pēcpusdienā es, būdama par sētnieci Ilzes vietā, kura arī strādāja siena pļavā, nācu patlaban, aiznesusi strādniekiem pusdienu, mājā atpakaļ, turēdama uz vienas rokas Lienīti, otrā kādu trauku. Oļiņa māte, steigdamās arī uz savu pļavu strādniekiem palīdzēt pielūdza man, lai, ja nākot pārkoņa negaiss, noejoj ar savu Lienīti uz viņas māju pie Trīnītes, pie kuras atstājusi gan mazo dēliņu Pēterīti, bet tas esot no pārkoņa bailīgs. Es nebiju izslaukusi gandrīz vēl ne govju, kad jau dzirdēju pārkonu ierūcamies. Tūlīņ steidzos, Lienīti paķērusi, uz Oļiņu māju, kurā atradu Trīnīti vienu pašu šūpulī raudam. Pēterītis, kurš arī, zēns, nogāja drīz Dieva mierā, aizskrējis, kā vēlāk dzirdēju, pārkonim ierūcoties, tūlīņ uz pļavu. Es izņēmu Trīnīti no šūpuļa, gribēdama apmierināt, un ieguldīju Lienīti viņas vietā. Pa kādu brīdi sāka sisties jau lietūs pīles pie logiem, un piepeši piešķīda pilna istaba uguns līdz ar stipru pārkoņa rūcienu. Malu malas sāka tūlīņ degt, un es stāvēju vēl kādus acumirkļus kā apreibusi un nebiju laikam pie pilnas sajēgas, jo nemaz neapķēros, ka manā gādāšanā stāv divi bērni. Pie īstas atmaņas nācu tik tad, – kad – gandrīz jau ar degošām drēbēm – biju izskrējusi ārā, nemaz pati nezinādama, kā tas noticis; bet to, ka otrs bērns un turklāt mans glabājamais, man uzticētā Lienīte, bij palikusi degošā mājā šūpulī, to iedomāju tik tad, kad kādu gabalu paskrējusi, lai varētu saukt strādniekus pie glābšanas sāka bērns klēpī raudāt, bet nevis manas Lienītes balsī, un kad – viņa paskatījies – ieraudzīju Oļiņa mātes Trīnīti, kura bij palikusi man klēpī kā saņemta un Lienīte šūpulī kā ielikta. Gribēju skriet atpakaļ ar visu spēku, bet, ieraudzīdama māju jau pilnās liesmās, pagību. Kad, lietum līstot, atmodos, tad glābēji sāka jau lasīties kopā un Lienīte nebij vairs glābjama. Ak bēdas, ak briesmas, kādas tur mani pārņēma! Tur palika liesmās tas nenosveramais dārgums, kuru es saņēmu no drebošām rokām, apslacītu ar neskaitāmām karstām asarām.

Ļaunas domas iešāvās man prātā: redzējis neviens netika, ka es bijusi Oļiņu mājā, un zināt neviens nezināja, kā tur man noticis un ko es tur darījusi. Bērns – tāds pats bērns kā mana glabājamā Lienīte, tik drusku savādā apģērbiņā bij man klēpī. Kurš gan varēja nākt uz tām domām, ka tā ir Oļiņa mātes Trīnīte un ka mana Lienīte sadegusi? Kur varēja celties iemesls tā domāt? Oļiņa māte bij gan lūgusi, lai es noietu pie viņas bērna, bet es varēju aizbildināties, ka biju, negaisam ātri uznākot, aizkavējusies. Šās nelabās domas domājot, dzirdēju Oļiņa māti pie degošās mājas vaimanājam un izsamisēšanā kliežam par savu neglābjamo bērniņu. Jau gribēju griezties atpakaļ un viņai to atdot. Bet ko tad lai saku lielmātei Elvīrai? Kā lai stāstu, ka viņas meitiņa aizgājusi briesmīgā nāvē? – ka es atstājusi to skaisto zelta bērniņu liesmās? Nē, nē, labāk uzņemtos noziegumu nekā tik grūtu atbildi, kas nav atbildama. Labāk lai man paliek grūta atbildība pie Dieva nekā pie cilvēkiem. Šī puse šās domas pārvarēja, un es devos projām – projām ar bērnu – ar Oļiņu Trīnīti, pati nezinādama, kurp, bet projām tik no citiem cilvēkiem.

Kad lietūs bij jau nostājies, tad es atrados kādā svešā muižā, kur nogurusi pasēdos zem egles un sāku liet asaras, pati gandrīz nezinādama, par ko. Tik kad sāku ieskatīties tuvāk un dziļāk, tad atradu tur daudz smagumus, kuri izspieda man šās asaras. Lienīte, tas mīlais, labais bērniņš, bij jau tad izlaidis liesmās savu mazo dzīvību; Oļiņiem es biju nolaupījusi viņu bērnu, viņu Trīnīti, un iedevusi vēl turklāt to briesmīgo apziņu, ka tā sadegusi līdz ar māju; es biju devusi viņiem iemeslu nepatiesi uz Dievu kurnēt un tā pret viņu apgrēkoties; es biju apkrāvusi piepeši savu sirdi ar smagiem noziegumiem – kļuvusi par ļaunu, sodāmu un atmetamu cilvēku – par bērna zagli; man pēc šā uzņemtā ceļa vajadzēja sataisīties grēkot arī uz priekšu – vajadzēja bezdievīgi piekrāpt lielmāti Elvīru un atdot svešu bērnu par viņas Lienīti. Bet, kas zin, vai viņai nevarēja būt pie sava bērna kādas pazīšanās zīmes, kuru pie Trīnītes neatradīs, un tātad nāktu mans daudzkārtīgais grēka darbs gaismā un es neizglābtos pat no laicīgās sodības? Vai tādēļ nebūtu labāk jāatdod Oļiņiem viņu Trīnīte atpakaļ? Bet kā lai to izdaru? Vai viņi neturēs tomēr jau manis tūlīņ par blēdnieci un vai neļausies, ka esmu uzkrāvusi viņiem veltīgas, bet briesmīgas izbailes, un kā lai rādos priekš lielmātes Elvīras? Oļiņiem būs arī jau pirmās lielākās briesmas, žēlabas un izbailes pārgājušas un ies joprojām mazumā. Tā uz priekšu – atpakaļ domās lauzīdamās, raudādama un vaimanādama, klīdu pa mežiem līdz pašam vakaram, kur pēdīgi tomēr apskaitīju iet mājā, lai nesaceltu mājsaimniekiem kādu ļaunu domu vai vismazāk rūpes. Otrā dienā, aizbildinādamās, ka vakarējie notikumi lauž tik ļoti manu sirdi – kas gan bij tiešām tiesa –, bet citādā ziņā – ka gribu apmierināšanās dēļ iet un palikt kādu laiciņu savā vecā vietā, ko arī darīju, bet, zināms, īsti tik tādēļ, lai Trīnīte, kā daždien augošs bērns, dabūtu pārvērsties un nebūtu vairs pazīstama, tāpat arī lai varētu apklausināt, vai lielmāte Elvīra pārnākusi, un, ja ne, tad atstāt ziņu, kur mana dzīves vieta, kā

arī likt atvest savas mantiņas uz Irbēniem. Tikpat no lielmātes, kā no viņas lielkunga nebij nekādas vēsts un nav līdz šai pašai dienai, kaut gan esmu klausīnājusi bez mitēšanās.

Mājā pārnākusi, gribēju gan visā spēkā Trīnīti Oļiņiem atdot un visu izteikt, lai atsvabinātu sirdi jel no viena un turklāt no tiša grēka, bet, redzēdama, cik lielas mokas Oļiņa māte bij viņas dēļ izcietusi un vēl cieta, – vairs nevarēju iedrošināties tāda soļa spert, turklāt man bij bail arī no laicīgas sodības. Tā tas vilkās arvienu tālāk un tālāk – līdz šai pašai stundai. Oļiņiem viņa sāka ar laiku iziet no prāta, bet man nekad. Gan gribēju šo grēku dzēst, deldēt, Oļiņiem meitiņas trūkumu atlīdzināt un sevi apmierināt ar to, ka nodevu Lienīti jau bērna gados Oļiņiem par audzēkni un it kā meitas vietā, atdodama līdz ar to visu zināšanu un gādāšanu par viņu, bet velti – velti! Ar vārdu sakot, nekas nespēja man šo sirds grūtību atņemt, apakš kurām esmu cietusi neizsakāmi daudz. Lai Dievs dotu, ka tas būtu izdevies šai pēdējā dzīvības brīdī caur šo izstāstīšanu, uz kuru es biju sataisījusies ilgi un lūgusi vēl pēdējās dienās spēku no Dieva, ko viņš arī man žēlīgi novēlēja. Lai tad arī Dievs dod, ka caur šo pavieglinātos mans pēdējais šās dzīvības solis, mūžībā ieejot».

«Mīļā bēdu māsa!» mācītājs sacīja. «Dievs savas piedošanas žēlastības neliedz nevienam, un tici droši, ka viņš to novēlēs arī tev».

«Paldies, mīlais mācītāj, simtkārt par dārgu iepriecināšanu», Annuža, sirdī kustināta, atbildēja. «Es sajūtu arī pati tūliņ vieglumu. Kas man būtu vēl tālāk ko sacīt un stāstīt, to jūs jau zināt un varat saprast paši. Jūs zināt, ka Oļiņu mājā priekš kādiem divdesmit pieciem gadiem nav vis sadegusi viņu meitiņa Trīnīte, bet lielmātes Elvīras meitiņa Lienīte jeb – jūs paši, mācītājs, zināt skaidrāk, kā viņu sauc pilnā vārdā pēc tās zīmes, kura bij pielikta tam bērniņam klāt».

«Helene Margarethe fon Staufenmuth», mācītājs viņai piepalīdzēja.

«Nu jā, jūs zināt, ka tā ir sadegusi un dzīva palikusi Oļiņu meitiņa Trīnīte. Jūs zināt, ka nožēlojamā Liena, kurai bij manu grēku dēļ tik grūts mūžs un tik nelaimīgs gals, nebij vis no dzimšanas Liena, lielmātes Elvīras meita, bet Trīne Oļiņ – Irbēnu saimnieku Oļiņu miesīgs bērns un ka Anniņa, tās Trīnes un Kaspara Gaitiņa meita, kura iet tagad jau par ganu, pelnīdama sev ziemei skolas pārtiku, ir Jēkaba un Mades Oļiņu meitas meita, un ka viņai, šai Anniņai, ir mātes māte, tagadējā Irbēnu saimniece, vēl dzīva. Visvairāk manu sirdi spieda un vēl spiež tas, ka caur manu noziegumu ir Oļiņa māte nezinādama noziegusies tik grūti pie sava bērna, pie savas meitas Trīnes, kuru viņa tur vēl šodien par sadegušu šupulī līdz ar dzīvojamo māju. Oļiņa māte, meklēdama netaisna laicīga labuma, spieda savu bērnu iziet pret prātu pie nemīlējama cilvēka un piespieda viņu caur to aiziet slepen un salaulāties ar to, kuru mīlēja; Oļiņa māte izdzina pēc tam ar negodu savu bērnu no mājas, kad nelaimīgais liktenis spieda viņu meklēt tur jel apmierināšanas; Oļiņa māte iedzina caur to pati savu bērnu ārprātā un nāvē; Oļiņa māte nolādēja savu bērnu ar briesmīgiem lāstiem; Oļiņa māte liedza atriebsšanās ļaunumā savam nabaga nelaimīgam bērnam pat iesvētītu kapa vietu. Toreiz bij mana sirds tā pārņemta, ka gribēju jau gandrīz izstāstīt visā ļaužu pulkā šo lietu, lai notiek ar pašu, kas notikdams, bet Dievs vien laikam vēl savaldīja manu prātu. Izstāstiet, mīlais mācītāj, šo manu briesmīgo noslēpumu pēc manas nāves Oļiņa mātei un lūdziet manā vietā no viņas piedošanas, izstāstāt arī Anniņai, kad nāk prāta gados, ja Dievs uztur žēlīgi līdz tam laikam vēl jūsu acis platas. No Oļiņa tēva, kurš jau Dieva priekšā, es pati lūgšos ar asarām žēlastības un piedošanas debesīs. Ja nāktu no lielmātes Elvīras vai no viņas laulāta drauga vēl kāda taujāšana par viņu bērnu, tad lūdzu to izstāstīt un pieminēt, lai viņi netiesā manis bargi savā prātā, jo neuzticīga neesmu gribējusi būt, bet nelaimīgi ir bijuši mani ceļi šai pasaulē. Tomēr es ceru atrast arī viņus Tā Tēva valstībā, kur viņi auklē sava mīļā bērniņa šķīsto dvēselīti».

Kad mācītājs bij apsollījis izdarīt visu pēc vājnieces vēlēšanās, tad viņa atņēmās vēlreiz uz runāšanu: «Vispēdīgi lūdzu jums, manas dvēseles iepriecinātājam, vēl šo lietu, kura stāv man ļoti tuvu pie sirds: Anniņa paliek tagad bez neviena gādnieka, bez neviena kopēja, kā uz klāja lauka. Nezinu arī, vai Oļiņu māte gribēs viņu pieņemt par savas meitas meitu vai ne, tāpēc paliekat jūs, mācītāj, šai mīļai bārenītei, kuru es gribētu labprāt vēlreiz redzēt, tēva vietā. Savu uzturu, kā pieminēju, viņa sāk jau nopelnīt pati, un varbūt tā nezināmā eņģeļa roka, kura ir pasniegusi viņai ik gadus caur jums savas dāvanas, nepašīnāsies arī uz priekšu, tādēļ mans prāts rūpējas jo vairāk par to, lai šis bērns uzaugtu un dzīvotu tik Dievam par godu».

«Šās bēdas un rūpes tu, mīļā ceļiniece, vari nokratīt pavisam», mācītājs viņu apmierināja. «Par šo lietu es gribēju patlaban runāt un teikt, ka esmu apņēmis jau savā prātā darīt to, ko tu patlaban lūdzi. Tāpat varu paziņot arī to, ka tā pieminētā eņģeļa roka – kaut gan tā arī pieder tik vien grēcīgam cilvēkam – nav nebūt pašinājusies, bet atdarījusies vēl pilnīgāk. Nesen tas pats cilvēks, kurš sūtīja līdz šim ik gadus Anniņai divdesmit pieci rubļi, atsūtīja tagad man priekš viņas pieci simti rubļu, kurus nodošu uz augļiem, caur ko ienāks Anniņai par labu joprojām divdesmit pieci rubļi par gadu, un pats naudas krājums paliks neaizskarts uz priekšdienām. Tagad es zinu un varu pasacīt arī tev tā cilvēka vārdu, kas

piesūtīja šo naudu: – viņš ir citreizējais Slātavas melderis Šrekhubers, un tā nauda esot Anniņai atlīdzinājums par netaisni noņemtu tēva māju».

Anniņa pie nomirusas vecās krustmātes guļas. „Kas zvaigznes gaisos stāda”.....

«Šrekhubers?!» Annuža brīnījās. «Bet ļaudis sauca to cilvēku par neticīgu».

«Jā gan», mācītājs atbildēja. «Bet arī neticīgiem cilvēkiem ir daudzkārt labi darbi un tuvāku mīlestība».

«Tiesa, tiesa, mācītāj! – Mēs sodām daudzkārt citus aplam ar saviem vārdiem, bet paši nedarām nekā. – Paldies simtkārt tam mīlam devējam, un Dievs lai viņu svētī tikpat laicīgi, kā mūžīgi. – Tagad nu mana sirds ir apmierināta un atvieglināta, kaut tik vien atskanētu tas dārgais vārds: «Ieej Tava Kunga priekā!» – kaut gan neapzinos viņa nopelnījusi». Še Annuža apklusa un arī viņas spēki bij izsīkuši pagalam, it kā kad tie būtu uztaupīti taisni tik priekš šās vajadzības, lai varētu izstāstīt, kas stāstāms.

Saimniece, kura bij jau ienākusi, sāka sataisīt vājnieci pieklājīgi uz Kristus svētu mielastu. Mācītājs izgāja ārā, lai varētu atspirdzināties skaidrā, jaukā vasaras gaisā. Saule bij vēl priekšpusdienas pusē un sildīja mīlīgi zemi. Mācītājs, uz spieķa atspiezdami, staigāja gar kuplu rudzu lauku, pārdomādams savā prātā visu, ko patlaban dzirdējis, līdz nāca ziņa, ka vājniece esot sataisījusies baudīt svēto debesu dāvanu.

Annuža bij iespiedusies ar savu likteni mācītājam dziļi sirdī, un tas apņēmās viņu apraudzīt un iepriecināt ik dienas. Otrā dienā nogājis, atrada vājnieci gandrīz drusku spirtgāku, bet trešā – patlaban nogājušu mūžīgā mierā un guļam klusu savā nabadzīgā guļu vietā, pie kuras stāvēja saimniece un daži citi ciema ļaudis.

Mācītājs noturēja īsus, pieklājīgus Dieva vārdus, un visi palika vēl mierīgi, it kā negribēdami neviens traucēt šā savādā klusuma un šķirties no svētām domām, tik daža dziļa nopūta izlauzās no vienām un otrām krūtīm. Te piepeši dzirdēja kļaudzinām pie durvīm, un atskanēja jauka un jautra bērna balss:

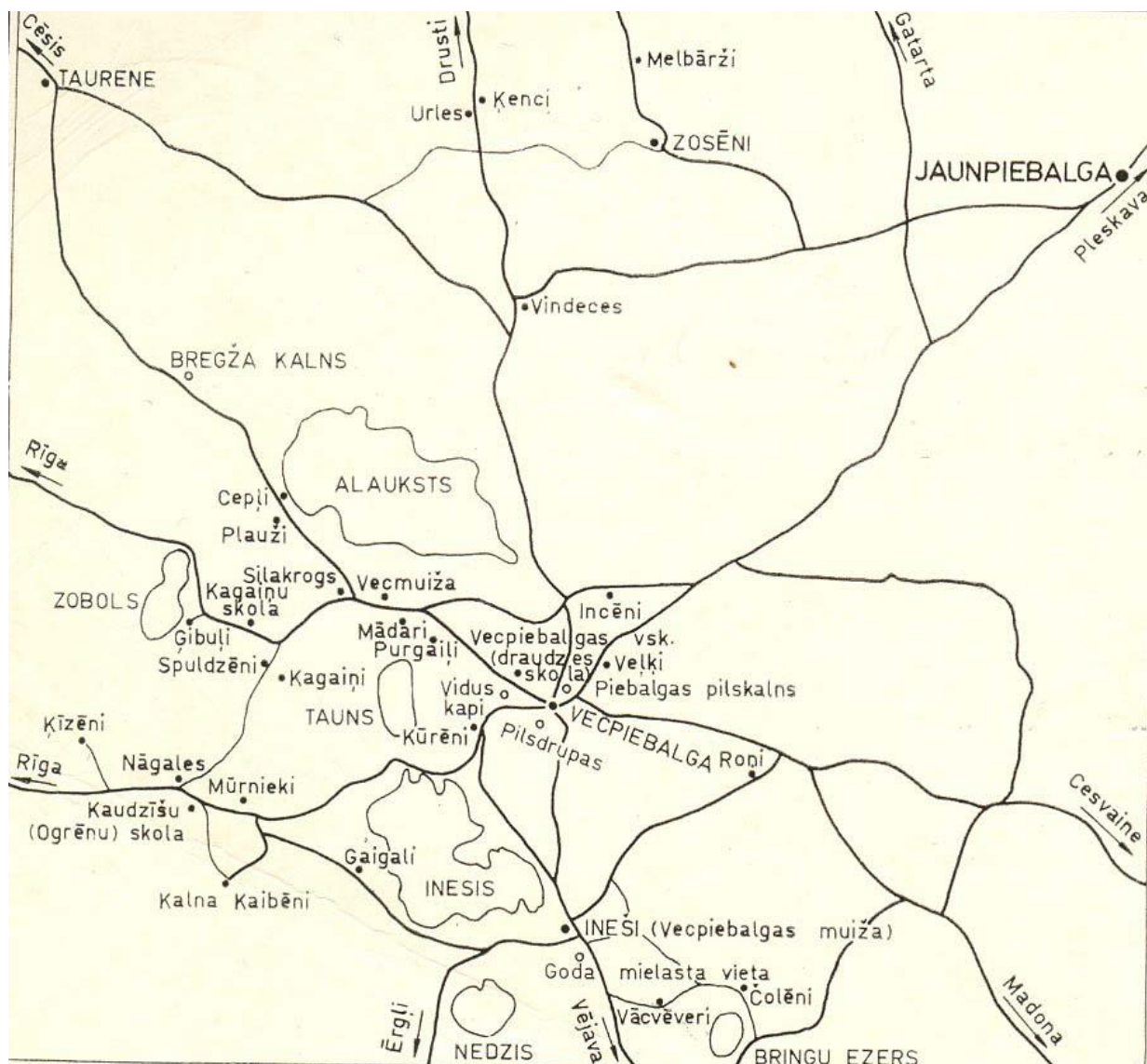
«Veco krustmāt, atmini, ko es tev nesu!»

Neviens nesaprata vēl, ko atbildēt, kad jau durvis atdarījās un ieskrēja Anniņa jautrā vaigā un turēdama kaut ko apakš lakatiņa. Viņa bij padarījusi veikli savus dienvīdu darbus, atprasījusies saimniecei, lai atļauj iet un apraudzīt veco krustmāti, kuru mīlēja vairāk par visu. Ienākusi un ieraudzījusi pirtniā tik daudz cilvēku kā nekad un to vidū arī mācītāju, viņa iztrūkās, un jautrums bij piepeši izzudis no seja. Viņa skatījās apkārt, it kā kaut ko meklēdama, līdz ieraudzīja veco krustmāti

guļam mierīgi ar saliktām rokām un aizdarītām acīm. Anniņas rociņa, kuru turēja apakš lakatiņa, izslīdēja, un no tās izkrita maza krūzīte ar zemeņu ogām, kuras bij salasījusi ganos vecai krustmātei.

«Nomirusi! nomirusi! vai, vai!» viņa, rociņas laužot, izsaucās. Tad nokrita pie vecās krustmātes ceļos, apkampa viņu, it kā gribēdama uzcelt, glaudīja tai pieri, vaigus un rokas, raudādama turklāt tik gaužām asarām, ka gandrīz neviens no klātesošiem nespēja atturēt savu asaru. Arī vecam mācītājam noritēja dažas pār mīļiem grumbu vaigiem. Viņš saņēma Anniņu pie rociņas un runāja: «Apmierināties, bērniņ! Lai dus vecā krustmāte! Viņa ir dzīvojusi diezgan nomodā. Par tevi gribam gādāt mēs, citi cilvēki, kā spēdami, bet jo vairāk tas, par kuru vecā krustmāte būs tev jau diezgan stāstījusi, tas» – še mācītājs rādīja ar otru roku uz augšu:

«Kas zvaigznes gaisos stāda,
Kas saulei ceļu spiež,
Lai tas par tevi gādā,
Kad bēdas tevi spiež».

Pielikums: attēli

Mērnīku Laiku vietas:

Čolēni – dzīvoja senākais zināmais Kaudzīšu sencis Čolēnu Krustiņš (ap 1671–1751)

Mādāri – brāļu Kaudzīšu (un arī viņu tēva) dzimtās mājas (1783.g. ieprecējās Čolēnu Krustiņš-mazdēls)

Ķīzēni – brāļu Kaudzīšu mātes Maijas dzimtās mājas

Cepļi – brāļu draudzes saiešanas nams, kur rakstnieku tēvs bija «sacītāju tētiņš»

Kalna Kaibēni – skola, kur Kaudzītes dzīvoja, kad rakstīja «Mērnīku Laikus»

Nāgale – krogs, kur Reinis medīja stāstus par Mērnīku laikiem

Ineši – (Šeremetjevu muiža) dzīvoja mērnīki, atradās pagasta nams un cietums

Ķenča lūgšanas vieta – uz ceļa starp Vecpiebalgu un Inešiem

Ķenci-Urles – Ķenča un Pāvula mājas (Pidriķis Branders un Jānis Sutris)

Gaigali – Irbēni, dzīvoja Oļiņi un Gaitiņi (Hiršu un Skaidro mājas)

Kāgaiņi – Pietuka Krustiņa (Jēkaba Veismaņa) skola

Zosēni – Ceriņu Pētera skola (otrs Pietuka Krustiņa prototips)

Vidus kapi – apglabāti brāļi Kaudzītes, Līze (Liena), A.Kronvalds, J.Jurjāns, J.Pilsātnieks

Silakrogs – Švauksa (Andža Prūša) nāves vieta

Ģibuļi – Prātnieka (Andža Sniedzes) mājas

Roni – Jēkaba Gobas (Grabovska) mājas

Mērogs: starp (latgaļu) Pilskalnu un (vācu) Pilsdrupām – ap 0,5 km; tikpat starp Čolēniem un Briņģu ezeru

Reinis Kaudzīte 1870.gadā
31 g.v. – pašā zemes mērīšanas laiku vidū

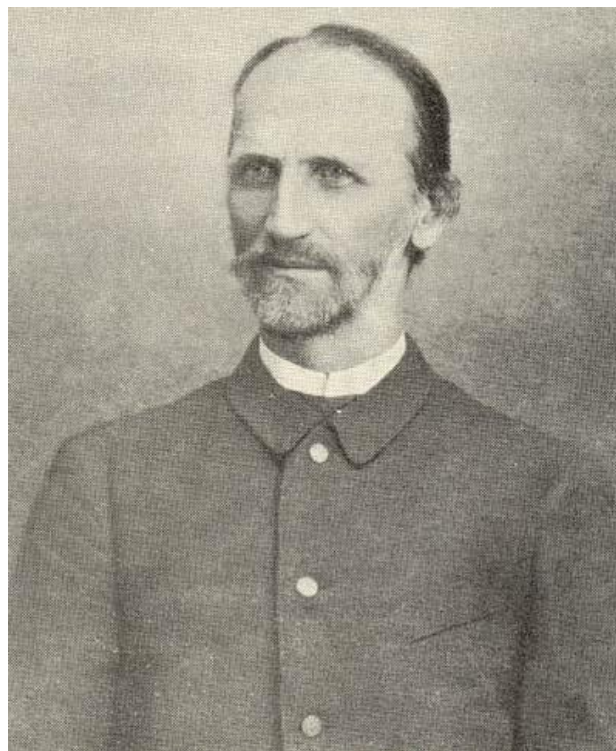
Matīss Kaudzīte 1869.gadā
21 g.v. – arī pašā zemes mērīšanas laiku vidū

Nāgaļu krogs Vecpiebalgā;
atradās puskilometru no Kalna Kaibēniem, un Reinis Kaudzīte tur reizēm sēdēja augām dienām,
klausīdamies stāstus par Mērnīku laikiem

Cilvēks, kurš pierakstīja *Mērnieku Laikus*
Matīss Kaudzīte 1878.gadā (kad tapa rokraksts)

Reinis Kaudzīte ap 1893.gadu

Eduards Brencēns, «Mērnieku Laiku»
ilustrētājs – pašportrets

Oliņu māja – Irbēni
(Vecgaigali Inešos – Hiršu mājas)

Gaitiņu māja
(Kalnagaigali, kur dzīvoja Skaidrie)

Ķeņča māja
(Kalna Ķenci Zosēnos, kur dzīvoja Pidriķis Branders)

Pāvula māja
(Jāņa Sutra mājas – Vecurles Zosēnos)

Prātnieka māja
(Lielģībuļi Vecpiebalgā, kur dzīvoja Andžs Sniedze)

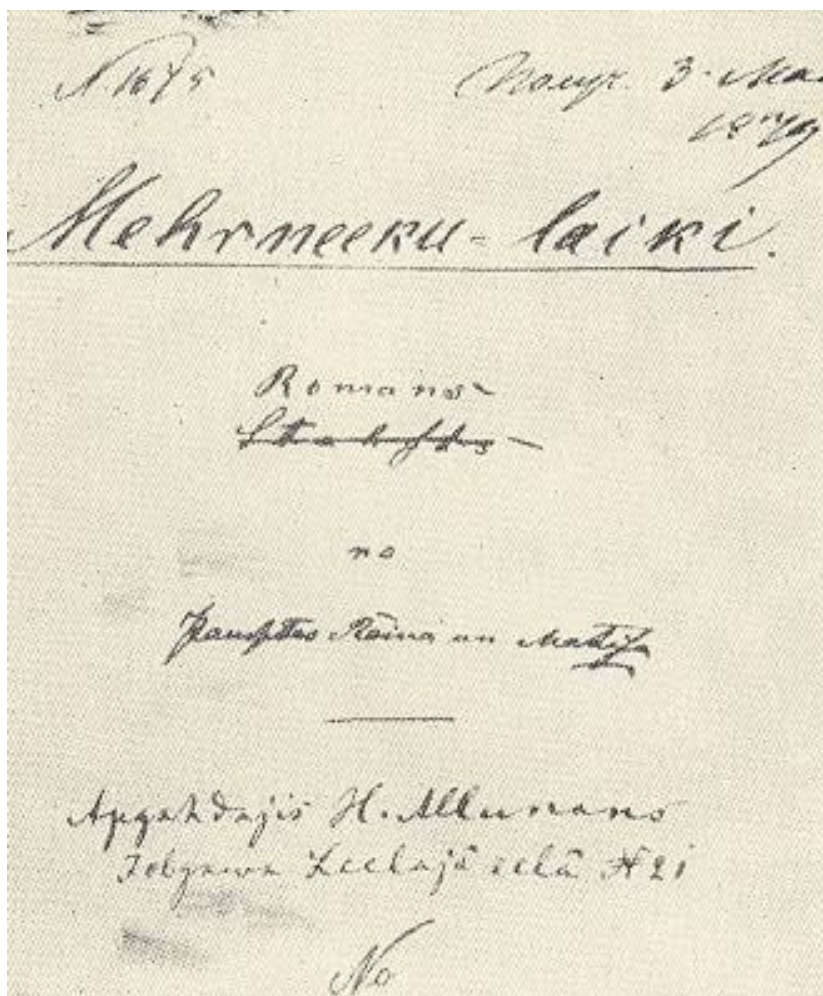
Cietums Vecpiebalgas pagasta un tiesas namā
(te sēdēja Ķencis un Pāvuls)

Pietuka Krustiņa skola
(Kagaiņu skola, kur ilgušus gadus strādāja Jēkabs Veismanis)

Grāfu Šeremetjevu 1810. gadā celtā **Vecpiebalgas muiža**, kur dzīvoja mērnīki un uz kuriem slāvieši un čangalieši nesa kukuļus

«Mērnīku Laiku» manuskripta titullapa

VEcordia ir Valda Egles elektroniska literāra dienasgrāmata, kurā viņš ir citējis arī daudzus citu autoru tekstus. Vekordija dibināta 2006.gada 30.jūlijā un sākotnēji sastāvēja no lineāri numurētiem sējumiem, katrs apmēram 250 lappušu apjomā A4 formātā, taču vēlāk par galveno izdevuma eksistences formu kļuva «izvilkumi». Vekordijas izvilkums ir fails, kurā atkārtots viena vai vairāku Vekordijas iecirkņu teksts bez lineāras numerācijas un bez iepriekš uzdota apjoma. Izvilkums parasti reproducē kādu Valda Egles vai cita autora grāmatu vai brošūru. Izvilkuma faila nosaukumā pirmais burts «L» nozīmē, ka grāmatas pamatteksts ir dots latviski, burts «E», ka angļiski, burts «R», ka krieviski, un burts «M», ka jaukts. Burts «S» nozīmē, ka fails ir sagatave, kura vēl tiks stipri modificēta, bet burts «X» apzīmē faksimilus. Dienasgrāmatas VEcordia oriģinālos un izvilkumu failus Jums **ir tiesības** kopēt, pārsūtīt pa e-pastu, ievietot WWW serveros, izdrukāt un nodot citām personām bez maksas informatīvos, estētiskos vai diskusiju nolūkos. Bet, pamatojoties uz LR un starptautiskajām autortiesībām, **ir aizliegta** šī faila jebkura veida komerciāla izmantošana bez Dienasgrāmatas autora rakstiskas atļaujas, un **ir aizliegts** šos failus jebkurā veidā modificēt. Ja attiecībā uz šeit doto tekstu bez Dienasgrāmatas autora tiesībām darbojas vēl citas autortiesības, Jums jārespektē arī tās.

Šī sējuma izdošanas brīdī (kurš titullapā apzīmēts ar vārdu «Versija:») Vekordijas galvenās pārstāvēniecības Internetā bija vietnes: <http://vekordija.blogspot.com/> – latviešu grāmatām; <http://vecordija.blogspot.com/> – krievu grāmatām.

Satura rādītājs

VEcordia	1
Izvilkums L-LAIKI3.....	1
Reinis un Matīss Kaudzītes.....	1
Mērnīku Laiki III.....	1
MĒRNIEKU LAIKI.....	2
Trešā daļa.....	2
I. [Lienas ārprāts]	2
II. [Liena noslīkusi].....	10
III. [Lienas bēres].....	26
IV. [Raņķis redz Grabovski]	38
V. [Feldhauzens brīvs, un Šrekhubers aizbrauc].....	47
VI. [Varoņi pēc dažiem gadiem].....	56
VII. [Annužas nāve].....	64
Pielikums: attēli	71
Satura rādītājs.....	76